

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Vlastimil Bernas

Politicko-geografické aspekty transformace

Britského impéria na Společenství národů

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: Vlastimil Bernas

Vedoucí práce: PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

BERNAS, Vlastimil. *Politicko-geografické aspekty transformace Britského impéria na Společenství národů*. Praha, 2013. 88 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „Politicko-geografické aspekty transformace Britského impéria na Společenství národů“ se zabývá postupným přerodem Britského impéria, jedné z největších koloniálních říší historie, ve Společenství národů, tedy volné sdružení Spojeného království a jeho bývalých dominií a kolonií. Práce si klade za cíl zevrubně prozkoumat všechny podstatné aspekty tohoto komplikovaného procesu, a to v širších (zejména politicko-geografických, historických a právních) souvislostech. Úvodní historická kapitola pojednává o vzniku a následné teritoriální expanzi Britského impéria. V druhé kapitole jsou analyzovány druhy administrativních jednotek, jež se vyskytovaly v rámci Britské říše, přičemž je kladen zvláštní důraz na dominia jakožto teritoria stojící na počátku desintegračních tendencí uvnitř impéria. Třetí část práce se soustředí na klíčovou etapu přerodu Britského impéria ve volnější svazek států, tedy na události první poloviny dvacátého století, kdy bylo přijato hned několik zásadních dokumentů pozměňujících charakter Britské říše. Čtvrtá kapitola zaměřuje svou pozornost na dekolonizaci britských držav probíhající po druhé světové válce, v jejímž důsledku došlo k rozšíření Společenství národů (neboli Commonwealthu) o mnoho nově se osamostatnivších států, které do té doby tvořily součást Britského impéria. Závěrečná část práce se zabývá dnešní podobou Commonwealthu – pojednává mimo jiné o struktuře, cílech a členské základně této organizace; zmiňuje se též o zámořských územích Spojeného království, která dnes představují již jen zlomek kdysi rozsáhlého Britského impéria.

Abstract

The master's degree thesis "From British Empire to Commonwealth of Nations: Political and Geographical Aspects of the Transformation" deals with gradual transformation of the British Empire, one of the biggest colonial empires of all time, into Commonwealth of Nations, i. e. into a loose association of the United Kingdom and its former Dominions and colonies. The master's degree thesis aims to profoundly analyze all the substantial aspects of this complicated process, namely in broader (above all in political-geographical, historical and legal) relations. The initial historical chapter describes the origins and the following territorial expansion of the British Empire. The second chapter concentrates on different types of administrative units that existed within the British Empire; a special emphasis is given to Dominions whose creation marked the beginning of the disintegrative tendencies within the Empire. The third part of the thesis examines the key period of the transformation of the British Empire into a looser association of states, which means the events of the first half of the twentieth century, when couple of crucial documents amending the character of the British Empire were adopted. The fourth chapter pays attention to decolonization of British possessions taking place after the Second World War, which in its effect led to the enlargement of the Commonwealth of Nations which accepted many newly independent states, former parts of the British Empire. The concluding part of this thesis focuses on the today's position of the Commonwealth of Nations – it mentions among other things the structure, the aims and membership criteria of this organization; the analysis is complemented with a list of British Overseas Territories that nowadays represent just a fraction of once vast British Empire.

Klíčová slova

Britské impérium, dominia, Westminsterův statut z roku 1931, Londýnská deklarace z roku 1949, dekolonizace, Společenství národů, zámořská území Spojeného království

Keywords

British Empire, Dominions, Statute of Westminster 1931, London Declaration 1949, decolonization, Commonwealth of Nations, British Overseas Territories

Rozsah práce: 153 960 znaků (včetně mezer)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely v souladu s autorským právem.

V Praze dne 16. května 2013

Vlastimil Bernas

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Michaelu Romancovovi, Ph.D. za podnětné připomínky a postřehy, které mi pomohly při zpracování tématu. Velký dík náleží rovněž mým rodičům za jejich všestrannou podporu a pomoc, kterou mi dlouhodobě poskytují a na niž jsem se v průběhu studia mohl spolehnout.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Teze diplomové práce na téma:

Politicko-geografické aspekty transformace Britského impéria na Společenství národů

autor práce: **Vlastimil Bernas**

obor: **Politologie**

ročník: **první ročník navazujícího magisterského studia**

akademický rok: **2011/2012**

vedoucí práce: **PhDr. Michael Romancov, Ph.D.**

datum odevzdání: **25. 5. 2012**

souhlasím s vedením diplomové práce: _____

Vymezení tématu diplomové práce

Britské impérium (*British Empire*) je souhrnné označení pro historickou koloniální říši, která byla tvořena různými administrativními jednotkami (dominia, korunní kolonie, protektoráty či mandátní území) ovládanými Velkou Británií, respektive Spojeným královstvím. V době svého největšího rozmachu, na konci 19. století, zabíralo Britské impérium téměř čtvrtinu celkové rozlohy zemské souše a žila v něm čtvrtina tehdejší světové populace. Právem se hovořilo o „říši, nad níž slunce nikdy nezapadá“.

Navzdory zisku mandátních území po první světové válce (poslední teritoriální rozšíření Britského impéria) bylo postavení Spojeného království jako koloniální velmoci nadále neudržitelné. Postupně se upevňovala pozice dominií (Balfourova deklarace z roku 1926), jejich nezávislost byla definitivně stvrzena v roce 1931 Westminsterským statutem, čímž zároveň došlo k transformaci Britského impéria na Britské společenství národů (*British Commonwealth*). Sílicí nacionalistická hnutí a všeobecný odpor k myšlence kolonialismu měly za následek vlnu dekolonizace po druhé světové válce. Londýnská deklarace z roku 1949 však umožnila, aby i nově se osamostatnivší státy (bývalé britské kolonie) zůstaly členy Společenství, které bylo v této souvislosti přejmenováno z Britského společenství národů na Společenství národů (*Commonwealth of Nations*). Nové státní celky, jež si ponechaly britského panovníka jako svou hlavu státu, jsou označovány termínem Commonwealth Realm.

Cíle diplomové práce

Ve své diplomové práci se budu komplexně zabývat problematikou Britského impéria a jeho přerodu na Společenství národů. Na začátek se zaměřím na okolnosti vzniku Britského impéria, posléze na základě chronologické posloupnosti popíši jeho rozrůstání až do podoby největší světové mocnosti, přičemž se zmíním také o různých

typech administrativních jednotek se zvláštním důrazem na dominia. Stěžejní část práce bude věnována rostoucí desintegraci Britského impéria v meziválečném období (Balfourova deklarace, Westminsterský statut), která vyvrcholila dekolonizací britských držav po druhé světové válce a přeměnou na Společenství národů, tedy volné sdružení Spojeného království a jeho bývalých dominií a kolonií. Na proces dekolonizace bude v diplomové práci nahlíženo zejména z geografické perspektivy (rozdělení dle kontinentů) s uvedením geopolitických souvislostí a s přihlédnutím k datu osamostatnění toho kterého státu (časová komparace jednotlivých dekolonizačních procesů).

Zpracování diplomové práce

Při zpracování své diplomové práce budu vycházet především z literárních monografických zdrojů, které se zabývají tematikou Britského impéria a Společenství národů. Důraz budu klást zejména na publikace pojednávající o zániku Britského impéria, vytvoření Společenství národů a dekolonizaci. Budu čerpat z pramenů v angličtině a češtině. Dále použiji texty dokumentů, které souvisí s danou problematikou. Mnoho informací o historii Britského impéria lze nalézt také na internetu. Internetové zdroje budou tedy další nedílnou součástí, která mi bude pomáhat při zpracování tématu.

Předpokládaná osnova diplomové práce

Úvod

1. Britské impérium

1.1 Zrod Britského impéria (1497-1583)

1.2 První Britské impérium (1583-1783)

1.3 Druhé Britské impérium (1783-1815)

1.4 Období největšího rozmachu Britského impéria (1815-1914)

2. Typologie administrativních jednotek v rámci Britského impéria

2.1 Dominia

2.1.1 Obecná charakteristika

2.1.2 Kanada

2.1.3 Austrálie

2.1.4 Nový Zéland

2.1.5 Newfoundland

2.1.6 Jihoafrická unie

2.1.7 Irský svobodný stát

2.2 Korunní kolonie

2.2.1 Obecná charakteristika

2.2.2 Příklady korunních kolonií

2.3 Protektoráty

2.3.1 Obecná charakteristika

2.3.2 Příklady britských protektorátů

2.4 Mandátní území

2.4.1 Obecná charakteristika

2.4.2 Příklady britských mandátních území

3. Proces transformace Britského impéria na Společenství národů

3.1 Koncept imperiálních (koloniálních) konferencí

3.2 Balfourova deklarace (1926)

3.3 Westminsterský statut (1931)

3.4 Londýnská deklarace (1949)

4. Společenství národů

4.1 Dekolonizace britských území

4.1.1 Asie

4.1.2 Afrika

4.1.3 Oceánie

4.1.4 Severní, Střední a Jižní Amerika

4.1.5 Evropa

4.2 Commonwealth Realm

4.3 Členství ve Společenství národů

4.4 Struktura Společenství národů

4.5 Zámořská území Spojeného království

4.6 Britská korunní závislá území

Závěr

Předpokládaný seznam literatury

a) monografie

Blainey, Geoffrey. *Dějiny Austrálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 251 s. ISBN 80-7106-334-7.

Duara, Prasenjit. *Decolonization: perspectives from now and then*. London et New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2008. 312 s. ISBN 978-0-415-24841-9.

Ferguson, Niall. *Britské impérium - cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007. 422 s. ISBN 978-80-7260-175-2.

Ferro, Marc. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost (13. - 20. století)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 503 s. ISBN 978-80-7106-021-5.

Hargreaves, John D. *Decolonization in Africa*. London: Longman, 1990. 263 s. ISBN 0-582-49151-7.

Hulec, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 413 s. ISBN 978-80-7422-039-5.

Hulec, Otakar et **Olša**, Jaroslav. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 656 s. ISBN 978-80-7106-952-2.

Kašpar, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 261 s. ISBN 80-7106-557-9.

Louis, William Roger. *Ends of British imperialism: the scramble for empire, Suez and decolonization: collected essays*. London: I. B. Tauris, 2006. 1065 s. ISBN 1-84511-309-8.

Marshall, Peter James. *The Cambridge illustrated history of the British empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 400 s. ISBN 0-521-43211-1.

Morgan, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 656 s. ISBN 978-80-7106-432-9.

Rovná, Lenka et Jindra, Miroslav. *Dějiny Kanady*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 436 s. ISBN 80-7106-211-1.

Sinclair, Keith. *Dějiny Nového Zélandu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 373 s. ISBN 80-7106-556-0.

Srinivasan, Krishnan. *The rise, decline and future of the British Commonwealth*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008. 184 s. ISBN 978-1-4039-8715-0.

Strnad, Jaroslav. *Dějiny Indie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1187 s. ISBN 978-80-7106-493-0.

Turner, W. J. *The British Commonwealth and Empire*. London: William Collins, 1943. 312 s.

b) dokumenty

Balfourova deklarace z roku 1926 (*Balfour Declaration of 1926*)

Westminsterský statut z roku 1931 (*Statute of Westminster 1931*)

Londýnská deklarace z roku 1949 (*London Declaration of 1949*)

c) internetové zdroje

<http://www.legislation.gov.uk/>

<http://www.nationalarchives.gov.uk/>

<http://www.britishempire.co.uk/>

<http://www.commonwealth-of-nations.org/Commonwealth-Home>

<http://www.thecommonwealth.org/>

<http://www.royal.gov.uk/Home.aspx>

<http://www.un.org/en/decolonization/>

Obsah

Úvod	3
1. Britské impérium.....	6
1.1 <i>Počátky anglické expanze (1497–1583)</i>	6
1.2 <i>První Britské impérium (1583–1783)</i>	8
1.3 <i>Druhé Britské impérium (1783–1931)</i>	13
1.4 <i>Územní rozsah Britského impéria v roce 1920</i>	20
2. Typologie administrativních jednotek v rámci Britského impéria	23
2.1 <i>Korunní kolonie</i>	23
2.1.1 <i>Obecná charakteristika</i>	23
2.1.2 <i>Příklady korunních kolonií</i>	25
2.2 <i>Dominia</i>	27
2.2.1 <i>Obecná charakteristika</i>	27
2.2.2 <i>Kanada</i>	28
2.2.3 <i>Austrálie</i>	30
2.2.4 <i>Nový Zéland</i>	31
2.2.5 <i>Newfoundland</i>	31
2.2.6 <i>Jihoafrická unie</i>	32
2.2.7 <i>Irský svobodný stát</i>	33
2.3 <i>Protektoráty</i>	34
2.3.1 <i>Obecná charakteristika</i>	34
2.3.2 <i>Příklady britských protektorátů</i>	34
2.4 <i>Mandátní území</i>	35
2.4.1 <i>Obecná charakteristika</i>	35
2.4.2 <i>Příklady britských mandátních území</i>	35
3. Proces transformace Britského impéria na Společenství národů	37
3.1 <i>Koncept imperiálních (koloniálních) konferencí</i>	37
3.2 <i>Balfourova deklarace (1926)</i>	40

3.3 <i>Westminsterský statut (1931)</i>	42
3.4 <i>Londýnská deklarace (1949)</i>	45
4. Dekolonizace britských území – růst Společenství národů	48
4.1 <i>Asie (včetně Indického oceánu)</i>	49
4.2 <i>Afrika</i>	53
4.3 <i>Oceánie</i>	58
4.4 <i>Severní, Střední a Jižní Amerika (včetně Atlantského oceánu)</i>	59
4.5 <i>Evropa</i>	61
5. Dnešní podoba Společenství národů	62
5.1 <i>Struktura a cíle Společenství národů</i>	62
5.2 <i>Členství ve Společenství národů</i>	65
5.3 <i>Commonwealth Realm</i>	68
5.4 <i>Speciální status zámořských území Spojeného království</i>	69
5.5 <i>Speciální status britských korunních závislých území</i>	71
Závěr	72
Summary	76
Seznam zkratk	78
Seznam použité literatury a pramenů	79
a) <i>monografie</i>	79
b) <i>dokumenty</i>	82
c) <i>články a další internetové zdroje</i>	87

Úvod

Tato diplomová práce analyzuje přerod Britského impéria, jedné z největších koloniálních říší historie, ve Společenství národů, tedy volné sdružení Spojeného království a jeho bývalých dominií a kolonií.

Důvodů, proč jsem si zvolil právě toto téma, je hned několik. Zaprvé je to absence ucelnějšího zpracování dané tematiky v českém jazyce. Zjistěte existují publikace, jež soustředí svou pozornost na jednotlivé fáze transformace Britského impéria na Společenství národů či na dílčí aspekty tohoto procesu, žádná však nepodává zkoumanou materii souhrnným způsobem, který by nám umožnil získat komplexní představu o dané problematice. Dalším argumentem je obsahová specifičnost analyzované tematiky, neboť nezahrnuje pouze zkoumání z politologicko-geografického hlediska, ale rovněž z pohledu historického se zřejmými přesahy k dalším vědním oborům, zejména právu (jsem absolventem studijního oboru Právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze) a jiným humanitně zaměřeným vědeckým disciplínám. V neposlední řadě se ve výběru tématu diplomové práce odráží také můj dlouhodobý zájem o politickou geografii, především pak o změny, jež na politické mapě světa nastaly v průběhu dvacátého století v důsledku procesu dekolonizace.

Diplomová práce „Politicko-geografické aspekty transformace Britského impéria na Společenství národů“ si klade za cíl zevrubně prozkoumat všechny podstatné rysy tohoto historicky ojedinělého procesu, a to v širších souvislostech. Jádrem práce tvoří rozbor vývoje Britského impéria od konce devatenáctého století, kdy se začaly projevovat desintegrační tendence v podobě vytváření dominií jakožto územních celků s vyšší mírou autonomie. Rostoucí decentralizace (či spíše fragmentace) pokračovala v meziválečném období, kdy došlo k úplnému osamostatnění dominií a současně k přeměně Britského impéria na Britské společenství národů; to po druhé světové válce (od roku 1949 již pod názvem Společenství národů) postupně nabývalo na významu v důsledku dekolonizační vlny, během níž se většina nově vzniklých nezávislých států (bývalých britských kolonií) rozhodla setrvat ve svazku se Spojeným královstvím alespoň prostřednictvím svého členství v této organizaci. Pro komplexní pochopení výše popsaných skutečností ovšem nepostačuje důkladná analýza všech dat a událostí

souvisejících pouze a výhradně s transformací, předkládaná práce proto zahrnuje rovněž úvodní přehled popisující zrod a územní expanzi Britského impéria; v závěrečné části diplomové práce je zase podána stručná charakteristika nynější podoby Společenství národů.

Práce sestává z pěti kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. První, chronologicky pojatá historická kapitola se zabývá vznikem Britského impéria a jeho postupným rozšiřováním o teritoria v Severní a Střední Americe, Oceánii, Asii a Africe. Na závěr úvodní kapitoly je uveden souhrn všech území, která zahrnovala Britská říše v době svého největšího rozmachu, krátce po první světové válce. Druhá kapitola se věnuje typologii administrativních jednotek, které existovaly v rámci Britského impéria. Každý správní typ (korunní kolonie, dominium, protektorát a mandátní území) je nejprve obecně charakterizován, následně jsou zmíněny konkrétní příklady z praxe, přičemž největší důraz je kladen na dominium jako model decentralizovaného uspořádání stojící de facto na počátku rozpadu celé říše. Na druhou kapitolu tematicky navazuje kapitola třetí, v níž je analyzována klíčová etapa přerodu Britského impéria ve volnější svazek států (Britské společenství národů posléze nahrazené Společenstvím národů), tedy období první poloviny dvacátého století, kdy bylo přijato hned několik zásadních dokumentů (*Balfourova deklarace z roku 1926*, *Westminsterský statut z roku 1931* či *Londýnská deklarace z roku 1949*). Předposlední kapitola se zaobírá dekolonizací britských držav po druhé světové válce, díky níž byl prakticky dovršen rozklad britské koloniální říše. Na proces dekolonizace je v diplomové práci nahlíženo zejména z geografické perspektivy (rozdělení dle kontinentů) s uvedením geopolitických souvislostí a s přihlédnutím k datu osamostatnění toho kterého státu (časová komparace jednotlivých dekolonizačních procesů); pochopitelně je vždy připojen údaj, zda nově vzniklý stát vstoupil do Společenství národů, případně kdy se tak stalo. Závěrečná kapitola je vyhrazena nástinu dnešní podoby Společenství národů, konkrétně pojednává například o podmínkách členství nebo o struktuře této organizace. Zvláštní pozornost je zde věnována státním celkům, které si ponechaly britského panovníka jako svou hlavu státu (Commonwealth Realm); není opomenuto ani speciální postavení zámořských území Spojeného království, respektive britských korunních závislých území, jímž se zabývají další podkapitoly.

Při zpracovávání diplomové práce jsem vycházel především z literárních monografických zdrojů, které se zabývají tematikou Britského impéria, Společenství

národů a obecně kolonizačními, potažmo dekolonizačními procesy; čerpal jsem z pramenů psaných v anglickém, českém a španělském jazyce. Dále jsem použil originální texty mezinárodních smluv, deklarácí a jiných právních dokumentů, které souvisí s danou problematikou, neboť se jedná o neocenitelné primární zdroje. V neposlední řadě lze k pramenům zařadit četné internetové zdroje, kupříkladu oficiální stránky Společenství národů či britských, kanadských, australských a dalších státních institucí, jejichž archivy a databáze rovněž poskytují velmi užitečné informace.

1. Britské impérium

Britské impérium (*British Empire*) je souhrnné označení pro největší koloniální říši historie, která byla v průběhu své více jak třísetleté existence tvořena různými administrativními jednotkami (korunní kolonie, dominia, protektoráty či mandátní území) ovládanými Velkou Británií, respektive Spojeným královstvím. Počátky anglické expanze směřující mimo evropský kontinent lze datovat ke konci patnáctého století, kdy byly podniknuty první zámořské výpravy. Základy samotného impéria byly položeny zhruba o sto let později (na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století) díky postupnému osidlování východního pobřeží Severní Ameriky a obsazování ostrovů v Karibiku, čímž Anglie dosáhla prvních teritoriálních zisků. Období takzvaného Prvního Britského impéria (*First British Empire*)¹ bylo ukončeno až roku 1783 osamostatněním Třinácti kolonií. Po ztrátě těchto amerických držav započala éra Druhého Britského impéria (*Second British Empire*), jež se vyznačovala rozšiřováním říše v Oceánii,² posilováním pozic v Asii (zejména v oblasti Indického subkontinentu), obrovskými územními zisky v Africe (obzvláště v druhé polovině devatenáctého století) a konečně připojením mandátních území po první světové válce, tedy jen několik let před tím, než se roku 1931, kdy byl přijat *Westminsterský statut* oficiálně uznávající nezávislost dominií, začalo Britské impérium postupně rozpadat.

1.1 Počátky anglické expanze (1497–1583)

Podíváme-li se na dějiny středověku, zjistíme, že Anglie ovládala či byla minimálně v úzkém spojení také s jinými evropskými územními celky. Jednalo se například o personální unii s Dánskem a Norskem v jedenáctém století za vlády Knuta Velikého (*Cnut the Great*), kdy byla Anglie centrem celé říše, nebo o významná teritoria ve Francii, která byla ztracena až roku 1453 po prohrané stoleté válce³ (Anglii zůstalo pouze Calais, které Francouzi dobyli roku 1558, a Normanské ostrovy, jež dodnes spadají pod suverenitu Spojeného království jako korunní závislá území Jersey

---

¹ **The Columbia Encyclopedia, 6th ed.** *British Empire* [online]. 2012 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://www.encyclopedia.com/topic/British_Empire.aspx>.

² Termín „Oceánie“ používaný v rámci této diplomové práce zahrnuje jak oblast tichomořských ostrovů, tak australský kontinent. Je tedy synonymem rovněž užívaného pojmu „Austrálie a Oceánie“.

³ **MORGAN, Kenneth Owen.** *Dějiny Británie.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 185.

a Guernsey). Od dvanáctého století se začaly projevovat mocenské zájmy anglických panovníků taktéž v ostatních částech Britských ostrovů – roku 1169 podnikla normanská (anglo-normanská) vojska invazi do Irska,⁴ roku 1283 dobyl Eduard I. (*Edward I of England*) Wales. Třebaže se tyto regiony staly de iure integrální součástí Anglie, respektive Velké Británie (potažmo Spojeného království) až o několik staletí později, dají se anglické úspěchy ve Walesu a v Irsku považovat za první náznaky snah o vybudování stabilního státu přesahujícího hranice Anglie, byť zatím (z pochopitelných důvodů) omezeného pouze na území evropského kontinentu.

Situace se začala měnit ke konci patnáctého století, kdy mořeplavci v portugalských (Bartolomeu Dias, Vasco da Gama) a španělských (Kryštof Kolumbus) službách úspěšně realizovali první zámořské výpravy. Anglie nechtěla zůstat pozadu, a tak roku 1496 král Jindřich VII. Tudor (*Henry VII of England*) pověřil Johna Cabota (rovněž známého pod původním italským jménem Giovanni Caboto), aby našel severozápadní cestu do Indie. Samotná plavba se uskutečnila roku 1497,⁵ Cabot dosáhl břehů ostrova Newfoundland (domníváje se jako mnozí další objevitelé, že dorazil do Asie), žádné stálé osídlení na severoamerickém pobřeží však nezaložil. V Cabotových stopách pokračoval Martin Frobisher, který mezi lety 1576 a 1578 prozkoumal arktické oblasti Severní Ameriky (Grónsko a dnešní Baffinův ostrov) a nárokoval tato území pro anglickou korunu.

Mezitím, za vlády Jindřicha VIII. Tudora (*Henry VIII of England*), došlo k oficiálnímu spojení Anglie a **Walesu** – stalo se tak díky přijetí dvou zákonů, *Laws in Wales Act z roku 1535*⁶ a *Laws in Wales Act z roku 1542*.⁷ V téže době v Anglii sílily ideje volající po vytvoření mocného anglického impéria po vzoru rozrůstajících se říší Španělů a Portugalců. Jedním z hlasatelů takovýchto myšlenek byl také pozdější rádce královny Alžběty I. John Dee, který údajně jako první užil výrazu „British Empire“.

---

⁴ **MOODY, Theodore William; MARTIN, Francis Xavier.** *Dějiny Irska.* 3. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 82.

⁵ **FERRO, Marc.** *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století.* 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 64.

⁶ **Anglie / Wales.** *Zákon o spojení Anglie a Walesu z roku 1535* (Laws in Wales Act 1535). 1535. Dostupné také z: < <http://www.legislation.gov.uk/aep/Hen8/27/26/contents> >.

⁷ **Anglie / Wales.** *Zákon o spojení Anglie a Walesu z roku 1542* (Laws in Wales Act 1542). 1542. Dostupné také z: < <http://www.legislation.gov.uk/aep/Hen8/34-35/26/contents> >.

1.2 První Britské impérium (1583–1783)

První krok k založení anglického impéria byl učiněn roku 1578, kdy Humphrey Gilbert obdržel od královny Alžběty I. (*Elizabeth I of England*) svolení k tomu, aby zabral a kolonizoval nová teritoria za Atlantským oceánem nenáležící do vlastnictví jiného křesťanského panovníka. Pět let nato, roku 1583, přistál Gilbert u břehů **Newfoundlandu** a založil zde první anglickou kolonii. V roce 1585 byla Walterem Raleighem vybudována osada Roanoke (na území dnešní Severní Karolíny), záhy však z důvodu nedostatečného zásobování zanikla. Roku 1588 porazilo anglické loďstvo vedené Charlesem Howardem a Francisem Drakem (jedním z nejproslulejších korzárů či privatýrů v anglických službách, kterému se během předcházejících dekád podařilo mnohokrát oloupit španělské lodě a vyplenit významné španělské přístavy v Novém světě) v klíčové bitvě anglo-španělského konfliktu „nepřemožitelnou armádu“ Filipa II. (*Armada Invencible*),⁸ což mělo zásadní vliv na další rozvoj anglické říše, která se nyní v klidu mohla soustředit na kolonizaci zaoceánských území, neboť španělská téměř hegemonická pozice v Americe byla touto porážkou značně oslabena.

Po nárazovém destruktivním napadání a pustošení cizích (zejména španělských) koloniálních držav, na něž se Anglie zaměřila v druhé polovině šestnáctého století, přišlo tedy od počátků století sedmnáctého (mír se Španěly byl uzavřen roku 1604 v Londýně) na řadu soustavné zakládání zámořských osad a budování vlastní říše. Pro anglické a skotské kolonizátory to nebyla úplně nová situace, jelikož se již od šestnáctého století významně podíleli na osidlování Irska (takzvané *Plantations of Ireland*).⁹

Velmi důležitou úlohu při kolonizaci nových oblastí sehrály soukromé obchodní společnosti (*chartered companies*), které fungovaly na principu dnešních akciových společností a jež požívaly četných výsad udělovaných státem, což je v daných regionech stavělo do pozice monopolního obchodníka s vybranými komoditami. Takto byla roku 1600 založena *Společnost londýnských kupců obchodujících ve Východních Indiích* (*Company of the Merchants of London trading into the East Indies*), spíše známá pod názvem *Britská Východoindická společnost* (*East India Company*, EIC).¹⁰ Tato korporace se měla zabývat především obchodem s kořením v jižní a jihovýchodní Asii,

⁸ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 245.

⁹ MOODY, Theodore William; MARTIN, Francis Xavier. *Dějiny Irska*. 3. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 124.

¹⁰ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 48.

přičemž jejími největšími konkurenty byli v této oblasti již etablovaní Portugalci a právě expandující Nizozemci, kteří ve stejné době založili vlastní *Nizozemskou Východoindickou společnost (Vereenigde Oost-Indische Compagnie)*. Zatímco Nizozemci úspěšně soustředili svou pozornost na Moluky, Angličané byli nakonec nuceni přesunout těžiště obchodních aktivit do Přední Indie, kde zakládali obchodní osady (faktorie). První byla zbudována roku 1613 v Suratu, následovaly ji mnohé další; roku 1640 postavili Angličané první pevnost na Koromandelském pobřeží¹¹ ve městě Madras (dnešní Chennai). Anglické pozice na západním pobřeží Indie výrazně posílilo převzetí kontroly nad Bombají (*Bombay*, dnešní Mumbai), kterou roku 1661 získal Karel II. Stuart (*Charles II of England*) jako součást věna při sňatku s portugalskou princeznou Kateřinou z Braganzy (*Catarina de Bragança*).¹² V roce 1690 bylo založeno anglické osídlení v Kalkatě (*Calcutta*) v oblasti Bengálska. Ačkoliv tedy ke konci sedmnáctého století disponovala *Britská Východoindická společnost* mnoha opěrnými body na pobřeží Indického subkontinentu, nemohla (a kvůli ryze obchodním zájmům ani nechtěla) se rovnat silné Mughalské říši rozprostírající se tou dobou na většině poloostrova.

V Africe byla situace obdobná jako v Indii – roku 1672 byla povolena činnost *Královské africké společnosti (Royal African Company)*, která obchodovala zejména se zlatem, slonovinou a otroky. Tato společnost převzala správu nad již existujícími obchodními stanicemi na západním pobřeží afrického kontinentu, konkrétně se jednalo o malý ostrov uprostřed řeky Gambie *James Island*¹³ (dnešní *Kunta Kinteh Island*), o další ostrov uprostřed řeky Sierra Leone *Bunce Island* a o pevnosti v Guinejském zálivu na území dnešní Ghany.

Zatímco v Asii a Africe se Anglie spokojila s budováním obchodních osad, respektive přilehlých pevností situovaných na pobřeží a jediným cílem byla profitující činnost státem podporovaných *chartered companies* (zabírání rozsáhlých teritorií se zde uskutečňovalo až od konce osmnáctého století), v Severní Americe a Karibiku se můžeme setkat s odlišným postupem Angličanů, kteří tyto oblasti od počátku sedmnáctého století osidlovali se záměrem založit nové kolonie a rozšířit tak anglická

---

¹¹ Koromandelské pobřeží (*Coromandel Coast*) je situováno na jihovýchodě Indického subkontinentu.

¹² STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 616.

¹³ *Encyclopædia Britannica*. *British Empire* [online]. 2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: < <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/80013/British-Empire> >.

území. Angličtí kolonizátoři se soustředili především na regiony ležící na sever od španělských amerických držav, kde se střetávali s francouzskými a nizozemskými koloniálními zájmy. Není vždy jednoduché určit, kdy přesně byly založeny konkrétní kolonie, neboť se leckdy liší údaje o tom, v kterém roce Angličané region kolonizovali a v jakém roce nad ním efektivně začali vykonávat správu, respektive oficiálně zřídili kolonii (situace je ještě ztížena u ostrovů v Karibském moři, neboť byly často krátkodobě okupovány jinou mocností).

Po Newfoundlandu druhou anglickou kolonií založenou v Severní Americe se stala roku 1607 **Virginie** (*Virginia*), za jejímž vznikem stála další obchodní společnost *Virginia Company of London*. V roce 1609 byly náhodou (po ztroskotání lodi) objeveny a kolonizovány **Bermudy** (*Bermuda* či *Somers Isles*). Následovalo zakládání dalších kolonií na severoamerickém východním pobřeží, které bylo často osidlováno náboženskými skupinami perzekvovanými v Anglii (například katolíci v Marylandu, puritáni v Massachusetts nebo kvakeři v Pensylvánii). Roku 1632 byla zřízena kolonie v **Marylandu**, roku 1636 v **Connecticutu** a na **Rhode Island**. Schválení *Zákona o plavbě z roku 1651* (*Act of Navigation 1651*),¹⁴ podle něhož mohlo být zboží dovážené do Anglie přepravováno buď na anglických lodích, nebo na lodích zemí, odkud zboží pocházelo, vedlo k několika anglo-holandským válkám, protože značně poškozovalo obchodní zájmy Spojených provincií nizozemských jakožto největšího námořního dopravce té doby. Na základě mírové smlouvy z Bredy (*Treaty of Breda*) podepsané po druhé anglo-holandské válce roku 1667 si Angličané mohli ponechat Nové Nizozemí (*Nieuw-Nederland*), na úkor Nizozemců naopak ztratili Surinam.¹⁵ Závěry breidské dohody byly potvrzeny další smlouvou z roku 1674 (*Treaty of Westminster*). Z původního Nového Nizozemí tak byly vytvořeny anglické kolonie **New Jersey** (1664), **Delaware** (1664) a **New York** (1665). Pozdějších osamostatnivších se Třináct kolonií (*Thirteen Colonies*) doplnily postupně **Pensylvánie** (*Pennsylvania*, 1681), **New Hampshire** (1691), **Massachusetts** (1692), v první polovině osmnáctého století pak **Severní Karolína** (*North Carolina*, 1729), **Jižní Karolína** (*South Carolina*, 1729) a **Georgia** (1732).

---

¹⁴ **Anglie**. *Zákon o plavbě z roku 1651* (Act of Navigation 1651). 9. října 1651. Dostupné také z: <http://www.constitution.org/eng/conpur_ap.htm>.

¹⁵ **FERRO, Marc**. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 80.

Oblast Karibského moře byla zpočátku pro kolonizaci příhodnější, neboť zde byly ideální podmínky pro pěstování ceněné cukrové třtiny. Britská Západní Indie (*British West Indies*) – termín, jímž se budou později označovat veškeré britské državy v Karibiku – začala získávat tvar roku 1623, kdy se Angličané usadili na ostrovech **Svatý Kryštof** (*Saint Christopher Island* či *Saint Kitts*), **Nevis** a **Anguilla**. Již roku 1625 anektovala Anglie nejvýchodněji položený karibský ostrov **Barbados**.¹⁶ Zanedlouho, kolem roku 1632, se Angličané zmocnili dalších Závětrných ostrovů¹⁷ – **Antiguy**, **Barbudy** a **Montserratu**. Roku 1659 přešel pod anglickou správu ostrov **Svatá Helena** (*Saint Helena*) nacházející se v jižním Atlantiku; kolem roku 1668 vyhlásila Anglie protektorát nad **Pobřežím Moskytů** (*Mosquito Coast*) ležícím na východním pobřeží dnešní Nikaraguy. Roku 1670 Španělé postoupili Angličanům **Jamajku** (*Jamaica*),¹⁸ téhož roku získala Anglie **Kajmanské ostrovy** (*Cayman Islands*). Konečně v roce 1718 se po vleklých sporech se Španělskem staly součástí impéria také **Bahamy** (*Bahamas*) jako korunní kolonie.

Roku 1707, za vlády Anny Stuartovny (*Queen Anne*), byly anglickým i skotským parlamentem schváleny dva *Zákony o unii* (*Acts of Union 1707 – Union with Scotland Act 1706*¹⁹ a *Union with England Act 1707*),²⁰ které vytvořily právní rámec pro sjednocení Anglie a **Skotska** a umožnily tak vznik Království Velké Británie (*Kingdom of Great Britain*).

V regionu dnešní Kanady, kde zatím (od roku 1583) Angličané vlastnili pouze Newfoundland, se mořeplavci v anglických službách neustále pokoušeli nalézt severozápadní cestu do Indie (Henry Hudson roku 1610, William Baffin roku 1615), díky čemuž se jim podařilo prozkoumat další části severoamerického kontinentu. Roku 1670 byla založena *Společnost Hudsonova zálivu* (*Hudson's Bay Company*, HBC),²¹ jež se specializovala zejména na obchod s kožešinami v rozsáhlé oblasti kolem Hudsonova

---

¹⁶ BBC. *British Empire: Interactive Timeline* [online]. 2005 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/radio4/history/empire/map/>>.

¹⁷ Závětrné ostrovy (*Leeward Islands*) je skupina karibských ostrovů v severní části Malých Antil. Návětrné ostrovy (*Windward Islands*) je skupina karibských ostrovů v jižní části Malých Antil.

¹⁸ KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 203.

¹⁹ Anglie / Skotsko. *Zákon o spojení Anglie a Skotska z roku 1706* (*Union with Scotland Act 1706*). 1706. Dostupné také z:

<<http://www.legislation.gov.uk/aep/Ann/6/11/contents>>.

²⁰ Anglie / Skotsko. *Zákon o spojení Anglie a Skotska z roku 1707* (*Union with England Act 1707*). 1707. Dostupné také z:

<<http://www.legislation.gov.uk/aosp/1707/7/contents>>.

²¹ ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 33.

zálivu, která byla na počest prvního guvernéra *Společnosti* nazvána **Země prince Ruprechta** (*Rupert's Land*).²² Největšími konkurenty Angličanů byli Francouzi, kteří v Severní Americe disponovali obrovským územím známým pod názvem Nová Francie (*Nouvelle-France*), jež sousedilo na severu (Newfoundland, Země prince Ruprechta) i na jihu (kolonie souhrnně označované jako Nová Anglie) s anglickými teritorii. K prvním výrazným územním změnám došlo roku 1713, kdy byl v Utrechtu podepsán mír (*Treaty of Utrecht*) ukončující válku o španělské dědictví. Na základě těchto dohod se Francie musela vzdát nároků na Newfoundland a Zemi prince Ruprechta, navíc Velké Británii postoupila značnou část Akádie (*Acadie*) přejmenovanou na **Nové Skotsko** (*Nova Scotia*).²³ V Evropě získala díky Utrechtskému míru Británie dvě strategické državy na úkor Španělska – **Gibraltar** a **Menorcu**. Spory mezi Francií a Velkou Británií vyvrcholily v polovině osmnáctého století sedmiletou válkou, respektive francouzsko-indiánskou válkou v Severní Americe (*French and Indian War*) a třetí karnátskou válkou na Indickém subkontinentu (*Third Carnatic War*),²⁴ z nichž vyšli Britové opět úspěšněji; Pařížský mír (*Treaty of Paris*) z roku 1763 jim totiž přiznával rozšíření impéria o mnohá území. Francie ztratila ve prospěch Velké Británie kolonii *Canada* Brity přejmenovanou na **Quebec**,²⁵ ostrov *Île Saint-Jean* přejmenovaný na *St. John's Island*, od roku 1799 nazývaný **Ostrov prince Edwarda** (*Prince Edward Island*) a ostrov *Île Royale* přejmenovaný na **Cape Breton Island**. V Karibiku Britové získali **Dominiku** (*Dominica*), **Grenadu**, **Svatý Vincenc a Grenadiny** (*Saint Vincent and the Grenadines*) a **Britské Panenské ostrovy** (*British Virgin Islands*).²⁶ Z rozsáhlé Nové Francie zbyly v roce 1763 Francouzům pouze malé ostrovy Saint-Pierre a Miquelon u kanadského pobřeží (které vlastní dodnes), neboť Louisianu Francouzi postoupili Španělsku (Smlouva z Fontainebleau z roku 1762), které naopak Británii přenechalo Východní Floridu (*East Florida*) a Západní Floridu (*West Florida*). V Indii utrhla Francie rovněž porážku a Velká Británie se tak stala dominantní mocností postupně rozšiřující svůj vliv na subkontinentu; klíčovou událostí pro následný vývoj bylo vítězství v bitvě u Palásí (*Plassey*) roku 1757, díky němuž získala *Britská*

---

²² Prvním guvernérem *Společnosti Hudsonova zálivu* byl totiž v Praze narozený šlechtic Ruprecht Falcký.

²³ ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 37.

²⁴ STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 637.

²⁵ FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 90.

²⁶ KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 198.

Východoindická společnost vedená Robertem Clivem do své faktické moci **Bengálsko** (*Bengal*).²⁷

Přestože díky sedmileté válce zaujala Velká Británie pozici největší světové velmoci, byla kvůli zvýšeným (zejména válečným) výdajům nucena zdanit své americké kolonie. V nich se proti takovýmto rozhodnutím logicky zvedl odpor, neboť byla schválena londýnským parlamentem, v němž osadníci ze Třinácti kolonií neměli zastoupení (slogan *no taxation without representation*). Celá situace se dále vyhrocovala, až vypukla roku 1775 americká válka za nezávislost (*American War of Independence*). Třináct kolonií vyhlásilo 4. července 1776 nezávislost na Velké Británii; vznik **Spojených států amerických** (*United States of America*) byl oficiálně potvrzen podpisem Pařížské smlouvy (*Treaty of Paris*) roku 1783. Velká Británie tak zaznamenala první významnou územní ztrátu v podobě osamostatnění Třinácti kolonií (New Hampshire, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New York, New Jersey, Pensylvánie, Delaware, Maryland, Virginie, Severní Karolína, Jižní Karolína a Georgia); Britové zároveň ztratili Východní i Západní Floridu, které přešly zpět pod španělskou nadvládu. Zmíněné události znamenaly konec etapy označované jako První Britské impérium.

1.3 Druhé Britské impérium (1783–1931)

Ačkoliv roku 1783 Velká Británie ztratila významná severoamerická teritoria, zlatý věk Britského impéria v podobě dalšího rozšiřování území měl teprve nastat. Již v průběhu francouzských revolučních válek (1792–1802) se Britové zmocnili souostroví **Maledivy** (*Maldives*, 1796) v Indickém oceánu a ostrovů **Turks a Caicos** (*Turks and Caicos Islands*, 1799) v Karibiku. Na základě mírové smlouvy z Amiens (*Treaty of Amiens*) z roku 1802 získalo Spojené království původně nizozemský **Cejlon** (*Ceylon*)²⁸ a španělský **Trinidad**, Španělsku byla naopak vrácena Menorca. V důsledku porážky Francie v napoleonských válkách (1803–1815) byla Spojenému království postoupena další území, což bylo dojednáno již roku 1814 v Paříži (*Treaty of Paris*). Britové si tak mohli ponechat Iónské ostrovy (*United States of the Ionian Islands*; roku 1864 po

²⁷ STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 662.

²⁸ FILIPSKÝ, Jan; KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; MAREK, Jan; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 306.

podpisu Londýnské smlouvy však přešly pod řeckou svrchovanost) a **Maltu**; dále byla Francie nucena přenechat Spojenému království ostrov *Île de France* přejmenovaný na **Mauricius** (*Mauritius*), **Seychely** (*Seychelles*) a karibské ostrovy **Tobago** a **Svatá Lucie** (*Saint Lucia*).²⁹ Na následném Vídeňském kongresu byl stvrzen britský zisk bývalé nizozemské kolonie **Kapsko** (*Cape Colony*);³⁰ z dalších tří (tentokrát jihoamerických) nizozemských provincií (Berbice, Demerara, Essequibo) byla roku 1815 (respektive roku 1831) vytvořena **Britská Guyana** (*British Guiana*).³¹ Díky Kielské smlouvě (*Treaty of Kiel*) z roku 1814 získalo Spojené království od Dánska strategicky situované souostroví Helgoland (*Heligoland*) v Severním moři. V jižním Atlantiku si v téže době Britové začali nárokovat sopečné ostrovy **Ascension** (*Ascension Island*, 1815) a **Tristan da Cunha** (1816).

Z napoleonských válek, potažmo Vídeňského kongresu vzešlo Spojené království jako dominantní světová velmoc – období mezi lety 1815 a 1914 bývá proto někdy označováno jako britské „imperiální století“. Britové rozšiřovali svou říši v Oceánii, Asii i Africe, pod jejich kontrolou byly prakticky všechny významné námořní trasy – ve světě zavládl *Pax Britannica* neboli „britský mír“. Jediným vážným vyzyvatelem Spojeného království bylo Rusko v regionu Střední Asie, kde se odehrávala takzvaná Velká hra (*The Great Game*) mezi oběma velmocemi.³² V zahraniční politice Spojené království upřednostňovalo koncept „skvělé izolace“ (*splendid isolation*), tedy soustředění se na vlastní zájmy a neúčastnění se systému koalic ostatních mocností (nezasahování do jejich vzájemných sporů). Pokud by se braly v potaz rovněž hospodářské vazby, bylo Britské impérium ještě rozsáhlejší, než jak by se mohlo zdát při pohledu na politickou mapu světa konce devatenáctého století, neboť de facto ekonomicky ovládalo i další, de iure suverénní státy (součástí britského „neformálního“ impéria byly například Čína, Siam nebo Argentina).

Roku 1800 byly po vlně protianglických rebelií v Irsku (povstání z roku 1798) britským a irským parlamentem schváleny dva *Zákony o unii* (*Acts of Union 1800*),³³

---

²⁹ SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648–1914*. [1. vyd.], Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999, s. 164.

³⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 87.

³¹ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 32.

³² Ruská pozice byla ovšem ztížena v důsledku porážky v krymské válce (1853–1856), jediném větším válečném konfliktu devatenáctého století.

³³ MOODY, Theodore William; MARTIN, Francis Xavier. *Dějiny Irska*. 3. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 177.

konkrétně *Union with Ireland Act 1800*³⁴ a *Act of Union (Ireland) 1800*.³⁵ Velká Británie tak byla spojena s **Irskem**, přičemž oficiální název nového státního útvaru se změnil na Spojené království Velké Británie a Irska (*United Kingdom of Great Britain and Ireland*). Na počátku devatenáctého století na Britských ostrovech také sílilo abolicionistické hnutí (William Wilberforce), které dosáhlo částečného úspěchu roku 1807, kdy byl zrušen obchod s otroky (*Slave Trade Act 1807*), a konečného vítězství roku 1833, kdy bylo v celém Britském impériu³⁶ zrušeno otroctví (*Slavery Abolition Act 1833*).

Pro rozvoj Britské říše byl velmi významný rok 1770³⁷ – tehdy totiž James Cook objevil východní pobřeží Austrálie.³⁸ V roce 1788 byla na jihovýchodě australského kontinentu založena trestanecká kolonie **Nový Jižní Wales** (*New South Wales*). Území ovládané Brity určené primárně pro deportaci vězňů se postupně rozrůstalo a byly zakládány nové osady, které po čase získaly právo na samosprávu. Roku 1803 byla k impériu připojena Van Diemenova země (*Van Diemen's Land*), od roku 1856 nazývaná **Tasmánie** (*Tasmania*).³⁹ Na kontinentu byla mezitím zabírána další teritoria – **Queensland** (1824); kolonie Swan River (*Swan River Colony*, 1829), od roku 1832 přejmenovaná na **Západní Austrálii** (*Western Australia*); **Jižní Austrálie** (*South Australia*, 1836) a **Victoria** (1851).⁴⁰ Roku 1840, na základě Smlouvy z Waitangi (*Treaty of Waitangi*) uzavřené mezi zástupci britské koruny a maorskými náčelníky, převzali Britové kontrolu nad **Novým Zélandem** (*New Zealand*).⁴¹ Zejména v druhé polovině devatenáctého století rozšiřovalo Spojené království svůj vliv rovněž v oblasti tichomořských ostrovů – součástí impéria se staly **Pitcairnovy ostrovy** (*Pitcairn Islands*, 1838), **Fidži** (*Fiji*, 1874), **Papua** (1884) situovaná na jihovýchodě ostrova Nová Guinea, **Cookovy ostrovy** (*Cook Islands*, 1888), *Union Islands* (1889, od roku 1946 známé pod názvem **Tokelau**), **Gilbertovy a Elliceovy ostrovy** (*Gilbert and Ellice*

³⁴ **Velká Británie / Irsko.** *Zákon o spojení Velké Británie a Irska z roku 1800* (Union with Ireland Act 1800). 1800. Dostupné také z: < <http://www.legislation.gov.uk/apgb/Geo3/39-40/67/contents> >.

³⁵ **Velká Británie / Irsko.** *Zákon o spojení Velké Británie a Irska z roku 1800* (Act of Union (Ireland) 1800). 1800. Dostupné také z: < <http://www.legislation.gov.uk/aip/Geo3/40/38/contents> >.

³⁶ Existovaly výjimky pro území vlastněná *Britskou Východoindickou společností*, všechny byly ovšem nejpozději roku 1843 zrušeny.

³⁷ **BLAINEY, Geoffrey.** *Dějiny Austrálie.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 29.

³⁸ Severní pobřeží australského kontinentu bylo již roku 1606 prozkoumáno nizozemským mořeplavcem Willemem Janszoonem.

³⁹ **BLAINEY, Geoffrey.** *Dějiny Austrálie.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 37.

⁴⁰ **MARSHALL, Peter James.** *The Cambridge Illustrated History of the British Empire.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 37.

⁴¹ **SINCLAIR, Keith.** *Dějiny Nového Zélandu.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 48.

Islands, 1892), **Šalomounovy ostrovy** (*Solomon Islands*, 1893, respektive 1899), **Tonga** (1900, známá také pod názvem *Friendly Islands*), Divošský ostrov (*Savage Island*) neboli **Niue** (1900) a **Nové Hebridy** (*New Hebrides*, 1906) jakožto kondominium sdílené s Francií.⁴²

Podobně jako se v průběhu devatenáctého století rozrůstaly kolonie v Austrálii, rozšiřovala se teritoria kontrolovaná Brity na území dnešní Kanady. V roce 1849 vznikla kolonie **Vancouver Island**, roku 1858 byla založena **Britská Kolumbie** (*British Columbia*), o rok později bylo ustaveno **Severozápadní teritorium** (*North-Western Territory*) ležící na západ od Země prince Ruprechta. Ve Střední Americe získalo roku 1862 Spojené království **Britský Honduras** (*British Honduras*), v roce 1894 bylo naopak Nikaragui s definitivní platností předáno Pobřeží Moskytů. V Evropě uzavřeli v červnu roku 1878 Britové s Osmanskou říší Kyperskou konvenci (*Cyprus Convention*),⁴³ jejíž závěry byly potvrzeny na následném Berlínském kongresu a díky níž mohlo Spojené království vyhlásit nad **Kyprem** (*Cyprus*) protektorát (Britové se současně zavázali bránit turecké državy v asijských oblastech). V regionu jižního Atlantiku založili roku 1840 Britové korunní kolonii na **Falklandách** (*Falkland Islands*); v Antarktidě si roku 1908 začalo Spojené království nárokovat **Britské antarktické území** (*British Antarctic Territory*), téhož roku byl vznesen nárok na souostroví **Jižní Georgia a Jižní Sandwichovy ostrovy** (*South Georgia and the South Sandwich Islands*) nacházející se v Atlantském oceánu poblíž Antarktidy.

Na asijském kontinentu zaznamenalo Britské impérium po roce 1815 také výrazný růst. Roku 1820 byla dojednána smlouva mezi Spojeným královstvím a některými státy Arabského poloostrova (*General Maritime Treaty of 1820*), jejímž hlavním cílem bylo vymýtit v dané oblasti značně rozšířené pirátství, které ohrožovalo britský námořní obchod, a v níž tyto státy souhlasily s tím, že jim Britové poskytnou ochranu proti případným zásahům Osmanské říše. Hned roku 1820 se tak součástí Britské říše stal **Smluvní Omán** (*Trucial States, Trucial Oman* či *Trucial Sheikdoms*), skupina šejchátů v blízkosti Hormuzského průlivu. V roce 1839 byla zřízena kolonie v **Adenu**, kolem roku 1880 byl vyhlášen britský protektorát v **Bahrajnu** (*Bahrain*),

---

⁴² FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 353.

⁴³ SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648–1914*. [1. vyd.], Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999, s. 224.

roku 1899 v **Kuvajtu** (*Kuwait*) a konečně roku 1916 v **Kataru** (*Qatar*).⁴⁴ V jihovýchodní Asii získávali Britové postupně kontrolu nad částmi Malajského poloostrova a ostrova Borneo, jejichž ovládnutí bylo klíčové pro zajištění plynulosti námořní trasy vedoucí z Číny do Indie. Roku 1819 byl Thomasem Stamfordem Rafflesem založen Singapur (*Singapore*), který se v roce 1826 spolu s dalšími třemi státy (Malacca, Penang a Dinding) stal součástí britské kolonie **Straits Settlements** (na základě anglo-holandské smlouvy o rozdělení sfér vlivu v regionu jihovýchodní Asie z roku 1824). Roku 1885 se pod ochranu Spojeného království dostal stát **Johor**, který byl roku 1909 (po podpisu Smlouvy z Bangkoku) následován původně siamskými teritorii **Kedah**, **Kelantan**, **Perlis** a **Terengganu** – tato pětice států se souhrnně označuje jako Nefederované malajské státy (*Unfederated Malay States*). Roku 1895 byla britská expanze na Malajském poloostrově završena vyhlášením protektorátu **Federované malajské státy** (*Federated Malay States*) sestávajícího ze čtyř provincií (Pahang, Perak, Negeri Sembilan a Selangor). Na ostrově Borneo se Britové zmocnili kolonie **Severní Borneo** (*North Borneo*, 1882), království **Sarawak** (*Kingdom of Sarawak*, 1888) a **Bruneje** (*Brunei*, 1888). Podle Smlouvy z Nankingu (*Treaty of Nanking*) uzavírající první opiovou válku (*First Opium War*) byla Čína roku 1842 nucena postoupit Spojenému království **Hongkong** (*Hong Kong*). V **Indii** vypuklo roku 1857 velké povstání, jehož potlačení znamenalo definitivní zánik Mughalské říše;⁴⁵ v roce 1858 byla moc nad indickými državami odebrána *Britské Východoindické společnosti* a formálně přešla na britskou korunu (*Government of India Act 1858*)⁴⁶ – započala éra Britské Indie neboli *British Raj*; roku 1876 byla královna Viktorie (*Queen Victoria*) prohlášena „císařovnou indickou“ (*Empress of India*).⁴⁷ Po stabilizaci situace v Indii se impérium v oblasti Indického subkontinentu nadále rozrůstalo – roku 1876 byla obsazena provincie **Balúčistán** (*Baluchistan*); v Zadní Indii byla roku 1852 (po druhé anglo-barmské válce) anektována **Dolní Barma** (*Lower Burma*), k níž byla roku 1885 po třetí anglo-barmské válce připojena také **Horní Barma** (*Upper Burma*).⁴⁸

---

⁴⁴ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 28.

⁴⁵ Již roku 1818 (po několika válečných konfliktech) pohltila *Britská Východoindická společnost* území dalšího významného státního útvaru na Indickém subkontinentu, Maráthské říše.

⁴⁶ STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 737.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 740.

⁴⁸ BEČKA, Jan. *Dějiny Barmy (Myanmy)*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 138.

Co se týče afrického kontinentu, roku 1808 byla v návaznosti na zrušení obchodu s otroky (*Slave Trade Act 1807*) ustavena korunní kolonie **Sierra Leone** (Freetown byl založen již roku 1792 osvobozenými otroky pocházejícími především ze Severní Ameriky); v roce 1821 vznikly v západní Africe další dvě britské kolonie – **Gambie** (*Gambia Colony and Protectorate*) a **Zlatonosné pobřeží** (*Gold Coast*). Na jihu byl roku 1843 anektován **Natal**, respektive Republika Natalia (*Republiek Natalia*), kterou krátce předtím založili búrští voortrekkeři prchající z Brity ovládaného Kapska. Roku 1869 byl otevřen Suezský průplav, což podstatně zvýšilo strategický význam Egypta.⁴⁹ V roce 1875 zakoupil Benjamin Disraeli od zadluženého egyptského chedíva akcie společnosti provozující průplav a Spojené království se tak rázem stalo největším akcionářem této klíčové stavby spojující Londýn s Indií.⁵⁰ Stoupající britský ekonomický vliv v regionu vyústil roku 1882 (v době, kdy byl premiérem William Gladstone) v okupaci **Egypta**.⁵¹ O dva roky později vyhlásili Britové motivovaní zejména snahou zabezpečit vjezd do Rudého moře protektorát **Britské Somálsko** (*British Somaliland*). V letech 1884 a 1885 se konala Berlínská konference, jejímž cílem bylo regulovat „hon o Afriku“ (*Scramble for Africa*), tedy soutěžení evropských mocností o zisk nových území na tomto kontinentu. Dle dojednaných pravidel mohl být nárok na určité teritorium mezinárodně uznán pouze za předpokladu splnění takzvané efektivní okupace ze strany evropského kolonizátora. Po zabrání Egypta a Britského Somálska se Spojené království v rámci „nového imperialismu“ na severu Afriky zaměřilo na Súdán. Situaci komplikovalo protibritské mahdistické povstání probíhající v letech 1881 až 1899. Po prvotních úspěších vzbouřenců (dobytí Chartúmu, zabití generála Gordona) nakonec převážila síla spojených anglo-egyptských jednotek pod vedením generála Kitchenera, které zvítězily v rozhodující bitvě u Omdurmánu roku 1898. Britským záměrem v Africe bylo dosáhnout severojižního propojení svých kolonií, zatímco Francie usilovala o spojení ve směru západovýchodním. Obě koncepce se střetly v září roku 1898 u Fašody, kde proti sobě stanula francouzská výprava (kapitán Marchand) a britské vojsko (generál Kitchener). Roztržka známá jako Fašodská krize (*Fashoda Incident*) skončila britským diplomatickým vítězstvím

---

⁴⁹ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 255.

⁵⁰ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 442.

⁵¹ DUARA, Prasenjit. *Decolonization: Perspectives from Now and Then*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2008, s. 106.

a francouzským ponížením, Marchandovo mužstvo dostalo příkaz stáhnout se z pozic.⁵² Po potlačení mahdistického povstání bylo roku 1899 vytvořeno kondominium **Anglo-egyptský Súdán** (*Anglo-Egyptian Sudan*), de facto se však jednalo o území spravované pouze Brity. Na opačném konci Afriky čelilo Spojené království na přelomu devatenáctého a dvacátého století dalšímu konfliktu, druhé búrské válce (1899–1902).⁵³ Přes počáteční postup Búrů (obléhání Mafekingu)⁵⁴ nakonec Britové zvrátili vývoj ve svůj prospěch – roku 1902 bylo na základě Smlouvy z Vereenigingu (*Peace of Vereeniging*) Britské impérium rozšířeno o **Oranžsko** (oficiálně Kolonie řeky Oranje, *Orange River Colony*; bývalá búrská republika Oranžský svobodný stát, *Oranje Vrijstaat*) a **Transvaal** (bývalá búrská Jihoafrická republika, *Zuid-Afrikaansche Republiek*).⁵⁵ Na jihu Afriky byla již roku 1884 zřízena také kolonie **Basutsko** (*Basutoland*), roku 1893 pak bylo anektováno **Svazijsko** (*Swaziland*); v roce 1885 se říše rozrostla o **Bečuánsko** (*Bechuanaland*). V následujících letech postupovali Britové dále směrem na sever, tedy do oblasti, která byla už v padesátých a šedesátých letech prozkoumána skotským misionářem Davidem Livingstonem. Podstatný krok ke kolonizaci regionu byl učiněn roku 1889, kdy Cecil Rhodes založil *Britskou Jihoafrickou společnost* (*British South Africa Company*, BSAC).⁵⁶ Nově zabírané území, zprvu označované jako Zambezie (*Zambezia*), dostalo roku 1895 název Rhodesie (*Rhodesia*); zároveň došlo k jeho rozdělení podle toku řeky Zambezi na pozdější kolonie **Jižní Rhodesie** (*Southern Rhodesia*) a **Severní Rhodesie** (*Northern Rhodesia*). V roce 1893 byl vyhlášen protektorát Britská střední Afrika (*British Central Africa Protectorate*), od roku 1907 nazývaný **Ňasko** (*Nyasaland*); roku 1894 byla k impériu připojena **Uganda**; v roce 1895 byl zřízen Východoafrický protektorát (*East Africa Protectorate*), od roku 1920 známý pod názvem **Keňa** (*Kenya*). V roce 1890 získalo Spojené království od Německa ostrovy **Zanzibar** a Pemba výměnou za souostroví Helgoland (*Heligoland-Zanzibar Treaty*). Konečně v Guinejském zálivu byly roku 1900 ustaveny protektoráty **Severní Nigérie** (*Northern Nigeria*) a **Jižní Nigérie** (*Southern Nigeria*), které byly roku 1914 spojeny v jeden celek (*Colony and Protectorate of Nigeria*).

---

⁵² MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 76.

⁵³ Již roku 1879 po anglo-zulské válce (slavná porážka Britů v bitvě u Isandlwany) byl dobyt Zululand, který byl později administrativně připojen k Natalu.

⁵⁴ Zde se na straně Britů vyznamenal pozdější zakladatel skautského hnutí Robert Baden-Powell.

⁵⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 163.

⁵⁶ HULEC, Otakar; OLŠA, Jaroslav. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 108.

Porážka Centrálních mocností v první světové válce vedla k poslednímu teritoriálnímu rozšíření Britského impéria, které v konfliktu stálo na straně Dohody. Z arabských držav Osmanské říše a (poměrně nedávno nabytých) kolonií Německého císařství byla vytvořena mandátní území Společnosti národů (*League of Nations mandates*), jež byla svěřena do správy některé z vítězných mocností. Na základě Sèvreské smlouvy z roku 1920 byla Spojenému království svěřena následující blízkovýchodní území původně náležející k Osmanské říši: **Irák** (*Iraq*, 1920) zpočátku označovaný jako Mezopotámie (*Mesopotamia*), **Zajordánsko** (*Transjordan*, 1921) a **Palestina** (*Palestine*, 1920).⁵⁷ Versailleská smlouva z roku 1919 rozhodla o osudu bývalých německých kolonií. V Africe si Britové a Francouzi rozdělili Togoland a Kamerun, díky čemuž se impérium rozrostlo o **Britský Togoland** (*British Togoland*, 1920) a **Britský Kamerun** (*British Cameroons*, 1922); výhradně do britské správy byla svěřena **Tanganika** (*Tanganyika Territory*, 1922), zatímco Jihoafrická unie (tou dobou již britské dominium) získala **Jihozápadní Afriku** (*South-West Africa*, 1919). V Oceánii byla bývalá Německá Nová Guinea (*Deutsch-Neuguinea*) rozdělena mezi Japonsko a Spojené království, respektive jeho dominia Austrálii a Nový Zéland. **Nová Guinea** (*Territory of New Guinea*, 1919) ležící na severovýchodě stejnojmenného ostrova byla svěřena Austrálii a Spojenému království, **Nauru** (1923) připadlo pouze Austrálii; bývalá Německá Samoa (*Deutsch-Samoa*)⁵⁸ se pod názvem **Západní Samoa** (*Western Samoa*, 1920) stala mandátním územím pod společnou správou Nového Zélandu a Spojeného království.⁵⁹

1.4 Územní rozsah Britského impéria v roce 1920

Bezprostředně po první světové válce dosáhlo Britské impérium svého největšího územního rozmachu, z něhož se však netěšilo příliš dlouho, o čemž budou pojednávat následující kapitoly. Roku 1920 zabíraly všechny britské kolonie, dominia, protektoráty a mandátní území rozprostírající se na všech kontinentech téměř čtvrtinu

---

⁵⁷ LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého východu*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 303.

⁵⁸ Spojené království se podílelo na správě Samoy již mezi lety 1889 a 1900 v rámci kondominia spolu s Německem a Spojenými státy americkými. V roce 1900 byla Samoa na základě *Tripartite Convention* rozdělena mezi Německo a Spojené státy americké, přičemž Spojené království bylo kompenzováno v jiných částech Oceánie (Tonga, Šalomounovy ostrovy).

⁵⁹ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, s. 9.

celkové rozlohy zemské souše⁶⁰ a žila v nich čtvrtina tehdejší světové populace.⁶¹ Právem se hovořilo o „říši, nad níž slunce nikdy nezapadá“ (*the Empire on which the sun never sets*). Impérium bylo na vrcholu, během více jak třísetleté teritoriální expanze zaznamenalo mnoho zisků a jen „nepatrné“ ztráty v podobě osamostatnění Třinácti kolonií (1783), vrácení Menorcy Španělsku (1802), potažmo postoupení Iónských ostrovů Řecku (1864) a Pobřeží Moskytů Nikaragui (1894).

V Severní Americe (*British North America*) disponovala k roku 1920 Britská říše dominiem Kanada (složeným z provincií Ontario, Quebec, Nové Skotsko, Nový Brunšvik, Manitoba, Britská Kolumbie, Ostrov prince Edwarda, Saskatchewan a Alberta, respektive z teritorií Severozápadní teritoria a Yukon), dominiem Newfoundland a Bermudami. Ve Střední Americe a Karibiku (*British West Indies*) drželi Britové Bahamy, Barbados, Jamajku (včetně Kajmanských ostrovů a ostrovů Turks a Caicos), Trinidad, Tobago, Návětrné ostrovy (*Windward Islands* – Dominika, Grenada, Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny), Závětrné ostrovy (*Leeward Islands* – Anguilla, Antigua, Barbuda, Britské Panenské ostrovy, Montserrat, Svatý Kryštof, Nevis) a Britský Honduras; v Jižní Americe pak Britskou Guyanu.⁶² V jižním Atlantiku náležely k britskému panství Falklandy, Svatá Helena, Ascension, Tristan da Cunha a Jižní Georgia a Jižní Sandwichovy ostrovy, přičemž si Britové činili nárok také na nedaleké Britské antarktické území.

V západní Africe (*British West Africa*) patřily Spojenému království Sierra Leone, Gambie, Zlatonosné pobřeží a Nigérie, posléze též Britský Togoland a Britský Kamerun; na severu Afriky ovládali Britové Egypt, Anglo-egyptský Súdán a Britské Somálsko. V regionu východní Afriky (*British East Africa*) náležely impériu Keňa, Uganda, Tanganika a Zanzibar; dále směrem na jih drželi Britové Ňasko, Severní Rhodesii, Jižní Rhodesii, Bečuánsko, Jihozápadní Afriku, Svazijsko, Basutsko a dominium Jihoafrická unie (složené z bývalých kolonií Kapsko, Natal, Oranžsko a Transvaal).⁶³

---

⁶⁰ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 264.

⁶¹ The Columbia Encyclopedia, 6th ed. *British Empire* [online]. 2012 [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.encyclopedia.com/topic/British_Empire.aspx>.

⁶² MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 440.

⁶³ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 73.

V blízkovýchodní části Asie kontrolovalo Spojené království Palestinu, Zajordánsko, Irák, Kuvajt, Bahrajn, Katar, Smluvní Omán a Aden.⁶⁴ Na Indickém subkontinentu a v jeho blízkosti měli Britové v držení Balúčistán, Indii, Barmu a Cejlon; v jihovýchodní Asii bylo součástí říše Britské Malajsko (*British Malaya*) sestávající ze Straits Settlements (Singapur, Malacca, Penang a Dinding), Nefederovaných malajských států (Johor, Kedah, Kelantan, Perlis a Terengganu) a Federovaných malajských států (Pahang, Perak, Negeri Sembilan a Selangor), dále pak Severní Borneo, Sarawak, Brunej a Hongkong. V Indickém oceánu ovládali Britové Maledivy, Seychely a Mauricius.

Základ Britského impéria v Oceánii tvořilo dominium Austrálie (složené z bývalých kolonií Nový Jižní Wales, Queensland, Jižní Austrálie, Tasmánie, Victoria a Západní Austrálie) a dominium Nový Zéland. Dále zde Britové disponovali Papuou a Novou Guineou (ve východní části stejnojmenného ostrova) a množstvím ostrovů a souostroví v Pacifiku (*British Western Pacific Territories*) – Cookovy ostrovy, Fidži, Gilbertovy a Elliceovy ostrovy, Nové Hebridy, Niue, Pitcairnovy ostrovy, Šalomounovy ostrovy, Tonga, *Union Islands*, Nauru a Západní Samoa.

V Evropě patřily v roce 1920 ke Spojenému království Velké Británie a Irska (pomineme-li tradiční panství Man, Jersey a Guernsey) strategické državy ve Středozemním moři Gibraltar, Malta a Kypr.

---

⁶⁴ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 267.

2. Typologie administrativních jednotek v rámci Britského impéria

Vzhledem k několikasetleté existenci a územní rozsáhlosti Britského impéria je logické, že tato říše nebyla (co se týče správního uspořádání) uniformní (třebaže se při pohledu na politickou mapu světa mohlo impérium díky použití rudé barvy jevit jako homogenní celek),⁶⁵ ale že se naopak skládala z typologicky různých administrativních jednotek. V tomto ohledu můžeme rozlišit čtyři základní kategorie teritorií, jež byla součástí Britské říše: kolonie, dominia, protektoráty a mandátní území. Status jednotlivých britských držav se pochopitelně postupem času mohl měnit, k čemuž také mnohokrát docházelo – například z některých protektorátů byly ustaveny korunní kolonie (Severní Borneo, Sarawak, Papua či Pitcairnovy ostrovy); výjimkou nebyla ani situace, kdy byla část územní jednotky spravována jako kolonie a část jako protektorát (Gambie, Sierra Leone, Keňa). Navzdory těmto (často pouze formálním) odlišnostem byl nezpochybnitelnou nejvyšší autoritou ve všech Brity ovládaných oblastech londýnský parlament a anglický (posléze britský) panovník (na daném území obvykle zastoupený guvernérem); Anglie, respektive Velká Británie (potažmo Spojené království) uplatňovala svůj vliv mimo jiné také tím, že v obsazených regionech zaváděla jednotný právní a administrativní systém po britském vzoru.⁶⁶ Tento stav centralistického řízení celého impéria se postupně začal měnit až v druhé polovině devatenáctého století v souvislosti se získáváním větší míry autonomie některých korunních kolonií a jejich následným přerodem v dominia.

2.1 Korunní kolonie

2.1.1 Obecná charakteristika

Kolonie (*colonies*) byly nejrozšířenější a zároveň nejstarší formou administrativní jednotky v rámci Britského impéria, objevovaly se již od počátku

---

⁶⁵ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 13.

⁶⁶ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 11.

anglických expanzí. Jednalo se o území (či města) bez vlastní vlády, která patřila Anglii (Velké Británii), netvořila ovšem integrální součást tohoto státního celku rozkládajícího se na Britských ostrovech (na rozdíl od Walesu a Skotska).⁶⁷ Prvotní kolonie byly zakládány osídlením oblastí, které si nenárokovala jiná evropská mocnost (na zájmy domorodého obyvatelstva většinou nebyl brán zřetel), případně dobytím již kolonizovaných (španělských, nizozemských, francouzských) území; měly nejčastěji podobu vlastnických kolonií nebo kolonií řízených soukromými obchodními společnostmi. Vlastnické kolonie (*proprietary colonies*) byly rozšířené zejména v šestnáctém a sedmnáctém století v Severní Americe a Karibiku. Spravovali je jednotlivci (*Proprietary Governors*), kteří k založení kolonie na konkrétním území dostali oprávnění od anglické koruny (například William Penn v Pensylvánii, Cecilius Calvert v Marylandu či William Courten na Barbadosu). Na druhé straně kolonie řízené soukromými obchodními společnostmi (*company rule*) byly ovládané prostřednictvím *chartered companies*, jimž anglický panovník udělil speciální privilegia pro výkon této činnosti na určitém teritoriu. Nejznámějšími takovýmito koloniemi byla Indie pod správou *Britské Východoindické společnosti* (1600–1858), Země prince Ruprechta pod správou *Společnosti Hudsonova zálivu* (1670–1870) a Rhodesie pod správou *Britské Jihoafrické společnosti* (1895–1923).

V zájmu lepší kontroly britské koruny nad děním v državách náležejících k říši docházelo postupem času k odebírání výsad, jimiž při správě kolonií disponovali jednotlivci, respektive obchodní společnosti; nový typ centralizovaněji řízené správní jednotky se začal označovat termínem korunní kolonie. Korunní kolonie (*crown colonies*, dříve taktéž *royal colonies*) vznikající transformací z původních dvou typů kolonií⁶⁸ (*proprietary colonies* a *company rule*) se nakonec staly nejen nejrozšířenějším druhem kolonií, ale dokonce i nejpočetněji zastoupenou kategorií administrativních jednotek v celém Britském impériu – většina od konce osmnáctého století získaných území byla totiž prohlášena právě korunními koloniemi⁶⁹ (v menší míře se nově nabytá teritoria stávala protektoráty). Korunní kolonie přímo podléhaly britské koruně a řídily

---

⁶⁷ V této souvislosti je sporné postavení Irska, které sice od roku 1801 bylo součástí Spojeného království, bývá však občas řazeno taktéž mezi kolonie (jednak kvůli své ostrovní poloze, jednak kvůli specifickému historickému vývoji vedoucímu přes status dominia až po dnešní nezávislost).

⁶⁸ Konkrétní doba transformace pochopitelně úzce souvisela s časovým vývojem britské teritoriální expanze – korunní kolonie tak nejdříve vznikaly v Severní Americe, naopak poslední byly ustaveny až na počátku dvacátého století v Africe (v souvislosti s odejmutím privilegií udělených tam působícím soukromým společnostem).

⁶⁹ **MARSHALL, Peter James.** *The Cambridge Illustrated History of the British Empire.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 152.

se rozhodnutími přijatými parlamentem ve Westminsteru. Britský panovník byl na daném území zastoupen guvernérem (*Governor*), který výkonem své funkce reprezentoval a zároveň potvrzoval suverénní moc Velké Británie (Spojeného království) nad konkrétní kolonií. Z důvodu narůstajícího počtu kolonií a s cílem zlepšit a sjednotit jejich správu bylo roku 1854 zřízeno speciální ministerstvo kolonií (*Colonial Office*),⁷⁰ v jehož čele stál ministr kolonií Spojeného království (*Secretary of State for the Colonies*); do jeho kompetencí spadaly všechny britské državy s výjimkou Indie (jíž bylo vyhrazeno vlastní ministerstvo) a některých protektorátů (spravovaných nepřímo prostřednictvím lokálních vládců). V roce 1865 byl schválen *Zákon o platnosti koloniálních zákonů* (*Colonial Laws Validity Act 1865*),⁷¹ který znovu stvrdil podřazenost místních (koloniálních) norem vůči zákonům britským (imperiálním), současně však stanovil, že akty přijaté lokálními legislativními orgány budou aplikovány s působností na celém území dané kolonie (ledaže by byly v rozporu s imperiální normou upravující tutéž problematiku v téže geografické oblasti), čímž byla pozice koloniálních zákonodárců v konečném důsledku posílena.

2.1.2 Příklady korunních kolonií

Přestože se všechny *crown colonies* nacházely v úzkém sepětí s metropolí a Spojené království tak nad nimi vykonávalo svou přímou moc (*direct rule*), lze tyto kolonie rozdělit do tří následujících skupin (dle toho, do jaké míry si mohly spravovat vlastní záležitosti samy, respektive do jaké míry byly závislé na rozhodnutích z Londýna): kolonie se zastupitelskými orgány, kolonie se jmenovanými orgány a kolonie řízené přímo guvernérem. Korunní kolonie se zastupitelskými orgány (*crown colonies with representative councils*) disponovaly relativně vyšším stupněm samosprávy – členové jejich legislativního shromáždění (*Colonial Assembly*)⁷² byli totiž zčásti voleni obyvateli kolonie a zčásti jmenováni britskou korunou. Jednalo se například o kanadské kolonie (Sjednocená kanadská provincie, Britská Kolumbie), australské kolonie (Nový Jižní Wales, Queensland), jihoafrické kolonie (Kapsko,

---

⁷⁰ Stejně ministerstvo existovalo již v letech 1768 až 1782, kdy mělo pomoci vyřešit krizi týkající se amerických Třinácti kolonií.

⁷¹ **Spojené království Velké Británie a Irska. Zákon o platnosti koloniálních zákonů z roku 1865** (*Colonial Laws Validity Act 1865*). 29. června 1865. Dostupné také z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1865/63/pdfs/ukpga_18650063_en.pdf>.

⁷² **MARSHALL, Peter James. The Cambridge Illustrated History of the British Empire. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 152.**

Natal), Jamajku, Cejlon nebo Fidži. Mnohé kolonie tohoto typu (přesněji celky vzniklé jejich sloučením) obdržely na přelomu devatenáctého a dvacátého století status dominia, ostatní se dočkaly nezávislosti až po druhé světové válce. Korunní kolonie se jmenovanými orgány (*crown colonies with nominated councils*) náležející do druhé kategorie měly sice také vlastní shromáždění, všichni jeho členové byli ovšem nominováni a schvalováni britskou korunou; toto uspořádání se vyskytovalo kupříkladu v Britském Hondurasu, na Grenadě či v Sieře Leone. Konečně korunní kolonie řízené přímo guvernérem (*crown colonies ruled directly by a Governor*) požívaly nejnižšího stupně autonomie a objevovaly se zejména v (rozlohou menších) državách se zásadním vojensko-strategickým významem (Gibraltar, Singapur, Svatá Helena).

Indie, nejcennější britská kolonie označovaná jako „perla impéria“, měla vždy specifické postavení. Roku 1858 byla správa nad indickými državami odebrána *Britské Východoindické společnosti*, která zde vládla od roku 1600, a předána do rukou britské koruny; Indie se tak oficiálně stala korunní kolonií pod názvem Britská Indie (*British Raj*), na určité části Indického subkontinentu se však i nadále rozkládaly semisuverénní knížecí státy (*princely states, native states*), jejichž postavení v rámci Britského impéria typologicky odpovídalo spíše protektorátům.⁷³ *Government of India Act 1858* zároveň zavedl další organizační změny – bylo vytvořeno zvláštní ministerstvo pro Indii (*India Office*), v jehož čele stál ministr pro Indii (*Secretary of State for India*), který byl členem britského kabinetu a předsedal patnáctičlenné Indické radě (*Council of India*) disponující pouze poradními pravomocemi; působnost ministerstva pro Indii se vztahovala také na některé jiné asijské državy vlastněné Brity. Ačkoliv měl ministr v indických záležitostech poslední slovo, hlavou koloniální administrativy v Indii zůstal místokrál a generální guvernér (*Viceroy and Governor-General of India*) jmenovaný korunou na pětileté období.⁷⁴ Roku 1876 bylo Brity spíše ze symbolických důvodů ustaveno Indické císařství (*Indian Empire*) – královna Viktorie (*Queen Victoria*) byla prohlášena „císařovnou indickou“ (*Empress of India*). V roce 1861 byl v Indii (zatím ve velmi omezené míře) zaveden systém zastupitelských orgánů (*Imperial Legislative*

---

⁷³ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 153.

⁷⁴ STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 737.

Council), který ale nabyl na větším významu až ve dvacátém století (mimo jiné volební a správní reforma z roku 1909).⁷⁵

2.2 *Dominia*

2.2.1 Obecná charakteristika

Dominia (*Dominions*) se jako svébytný druh administrativního uspořádání objevila na přelomu devatenáctého a dvacátého století.⁷⁶ Svůj původ měla v korunních koloniích se zastupitelskými orgány; tento typ kolonií byl zpočátku zakládán zejména v Karibiku, postupem času se ale rozšířil také do dalších oblastí impéria, které byly nově osidlovány evropským (bělošským) obyvatelstvem (především území dnešní Kanady, Austrálie, Nového Zélandu a Jihoafrické republiky).⁷⁷ Zatímco způsob správy karibských kolonií nedoznával přílišných změn, zmíněné državy s většinově bělošskou populací získávaly v průběhu devatenáctého století vyšší míru autonomie, až se z nich staly „samosprávné kolonie“ (*self-governing colonies*). „Samosprávné kolonie“ fungovaly na principu „zodpovědné vlády“ (*responsible government*), který znamenal, že koloniální exekutivní orgán (vláda v čele s premiérem) byl za správu svého teritoria primárně odpovědný regionálnímu shromáždění (parlamentu) zvolenému místním obyvatelstvem a ve vztahu ke koruně (reprezentované generálním guvernérem) existovala v tomto ohledu odpovědnost spíše subsidiárního charakteru.

Korunní kolonie, jež dosáhly vlastní „zodpovědné vlády“, se s určitým časovým odstupem přeměnily v *dominia*, která disponovala plnou rozhodovací autonomií ve vnitřních věcech (naopak zahraniční politika, armáda, mezinárodní obchod a další záležitosti celého impéria zůstaly pochopitelně v rukou britské vlády). *Dominia* tedy vznikla transformací bývalých „samosprávných kolonií“, přičemž často došlo současně ke sloučení sousedících kolonií v jednu federaci (Kanada, Austrálie, Jihoafrická unie); v ostatních případech vytvořila nové *dominium* jediná kolonie (Newfoundland, Nový

---

⁷⁵ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 153.

⁷⁶ Termín „*dominium*“ byl použit již v sedmnáctém století pro označení krátkodobého administrativního spojení některých severoamerických kolonií (*Dominion of New England*, 1686–1689), tehdy ovšem paradoxně symbolizoval snahu o větší centralizaci ze strany Anglie.

⁷⁷ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 152.

Zéland); specifický byl případ Irského svobodného státu, který doplnil tehdy existující pětici dominií až po první světové válce. Roku 1925 byla kvůli vzrůstajícímu významu dominií a jejich vztahů se Spojeným královstvím zavedena funkce ministra pro dominia (*Secretary of State for Dominion Affairs*), do jehož kompetencí nespádala jen uvedená šestice samosprávných celků, ale také Jižní Rhodesie, která (ač se nikdy nestala dominiem) disponovala rovněž svou „zodpovědnou vládou“ a pozici dominia se fakticky velmi blížila. Tato skutečnost byla způsobena především tím, že v Jižní Rhodesii žil (stejně jako v dominiích) velký počet bělochů, kteří tvořili drtivou většinu místního politicky aktivního obyvatelstva (černošské majoritní populaci nebyla přiznána politická práva).

Následující podkapitoly se budou věnovat právě šesti poloautonomním *Dominions* (Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Newfoundland, Jihoafrická unie, Irský svobodný stát), jejichž nezávislost byla definitivně stvrzena v roce 1931 podpisem *Westminsterského statutu*. Od nich je zapotřebí odlišit dominia vzniklá během dekolonizačních procesů po druhé světové válce – tato dominia byla totiž již zcela suverénními státy, které si pouze ponechaly britského panovníka jako svou hlavu státu (od roku 1952 se tato území souhrnně označovala termínem Commonwealth Realm); v momentě, kdy tyto státy zavedly republikánské zřízení s vlastním prezidentem, pozbyly zároveň formální status dominia a staly se běžnými členy Společenství národů (v ojedinělých případech vystoupily i z této organizace). Jednalo se například o Indii (dominiem v letech 1947–1950), Pákistán (1947–1956), Cejlon (1948–1972), Ghanu (1957–1960), Trinidad a Tobago (1962–1976), Keňu (1963–1964) či Maltu (1964–1974).

2.2.2 Kanada

Kolonie rozkládající se na území dnešní Kanady stály na počátku reform, které vedly k vytvoření dominií a které tak předznamenaly postupnou přeměnu Britského impéria ve volněji svazek států. Roku 1839 byla zveřejněna *Zpráva o situaci v Britské Severní Americe (Report on the Affairs of British North America)*,⁷⁸ jejímž autorem byl lord Durham (John George Lambton). Ten byl vyslán do severoamerických kolonií, aby

---

⁷⁸ **Kanada.** *Zpráva o situaci v Britské Severní Americe z roku 1839* (Report on the Affairs of British North America 1839). 1839. Dostupné také z: < <http://eco.canadiana.ca/view/oocihm.32374/2?r=0&s=1> >.

vyšetřil příčiny ozbrojených povstání v Horní a Dolní Kanadě (1837–1838) a navrhl možná řešení vzniklé situace. „Durhamova zpráva“ (*Durham Report*) se nakonec stala jedním z nejvýznamnějších dokumentů v dějinách Kanady a celého Britského impéria; doporučila totiž, aby všechny záležitosti kolonie řešila místní správa a pouze záležitosti ústavní, mezinárodně-politické či týkající se obchodu se Spojeným královstvím nebo dalšími britskými koloniemi zůstaly pod pravomocí koruny.⁷⁹ Durham zároveň navrhl spojení Horní a Dolní Kanady, neboť se domníval, že spory mezi anglofonním a frankofonním obyvatelstvem mohly být (vedle požadavku větší míry samosprávy) dalším impulsem pro rebelie a že jednotná kolonie (většinově obývaná anglickými Kanadany) povede ke snazší asimilaci francouzských Kanadánů.⁸⁰ Zatímco ke vzniku Sjednocené kanadské provincie (*Province of Canada*) došlo poměrně záhy (*Act of Union 1840*),⁸¹ druhé Durhamovo doporučení navrhuující zavést v kanadských koloniích princip *responsible government* a vytvořit z nich „samosprávné kolonie“ muselo na realizaci několik let počkat. Jako první kolonie v Britském impériu získalo možnost „zodpovědné vlády“ roku 1848 Nové Skotsko,⁸² o rok později následovala Sjednocená kanadská provincie, roku 1851 Ostrov prince Edwarda a v roce 1854 obdržel vládu odpovědnou parlamentu Nový Brunšvik. Je velmi pravděpodobné, že díky ústavně-právním krokům uvádějícím v život závěry obsažené v „Durhamově zprávě“ bylo zabráněno ztrátě kanadských teritorií a jejich případnému připojení ke Spojeným státům americkým;⁸³ Britové se tak poučili a neopakovali znovu tutéž chybu, která vedla několik desítek let předtím ke kolapsu Prvního Britského impéria, kdy nebyly hlasy osadníků ze Třinácti kolonií volající po samosprávě vyslyšeny. Z perspektivy celého Britského impéria vznikl v Severní Americe díky „Durhamově zprávě“ respektující zájmy a potřeby bílých osadníků – vystěhovalců z Britských ostrovů – precedent, na nějž posléze navázali v Austrálii, na Novém Zélandu a v jihoafrických koloniích.

---

⁷⁹ ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 66.

⁸⁰ The Canadian Encyclopedia. *Durham Report* (MILLS, David) [online]. 2012 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: < <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/durham-report> >.

⁸¹ Kanada. *Zákon o spojení Horní a Dolní Kanady z roku 1840* (Act of Union 1840). 23. července 1840. Dostupné také z:

< http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/PreConfederation/ua_1840.html >.

⁸² FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 140.

⁸³ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 11.

Po prvním významném ústupku ze strany Spojeného království spočívajícím v poskytnutí samosprávy severoamerickým koloniím sílila v této oblasti idea spojení autonomních kanadských provincií ve větší celek, které se Britové opět nijak výrazně nebránili. Myšlenka kanadské federace byla diskutována již v září roku 1864 na konferenci v Charlottetownu a o měsíc později na setkání v Quebecu,⁸⁴ klíčová jednání však proběhla až v prosinci roku 1866 na konferenci v Londýně, kde byl vytvořen text *Zákona o Britské Severní Americe (British North America Act 1867* či *Constitution Act 1867*),⁸⁵ jenž byl schválen britským parlamentem v březnu roku 1867. Dle tohoto zákona vznikla k 1. červenci **1867** nová entita – poloautonomní dominium Kanada (*Canada*) sestávající z provincií Ontario (bývalá *Upper Canada*, později *Canada West* v rámci Sjednocené kanadské provincie), Quebec (bývalá *Lower Canada*, později *Canada East* v rámci Sjednocené kanadské provincie), Nové Skotsko a Nový Brunšvik. Původně čtyřčlenná kanadská federace byla v následujících letech rozšířena o další přistoupivší provincie (Manitoba roku 1870,⁸⁶ Britská Kolumbie roku 1871, Ostrov prince Edwarda roku 1873, Saskatchewan a Alberta roku 1905), respektive teritoria (Severozápadní teritoria roku 1870 a Yukon roku 1898).⁸⁷

2.2.3 Austrálie

Kolonie založené evropskými osadníky na australském kontinentu následovaly od poloviny devatenáctého století ve svém vývoji britské severoamerické državy. Systém *responsible government* byl postupně zaveden v Novém Jižním Walesu (1855), Victorii (1855), Tasmánii (1856), Jižní Austrálii (1857), Queenslandu (1859) a až roku 1890 také v korunní kolonii Západní Austrálie. Od osmdesátých let se začaly objevovat názory prosazující sjednocení australských kolonií po vzoru těch kanadských; hlavním iniciátorem těchto myšlenek byl dlouholetý premiér Nového Jižního Walesu Henry Parkes, jenž roku 1891 uspořádal v Sydney celoaustralské shromáždění (nazývané Australasijská federální konference), které ovšem skončilo neúspěchem.⁸⁸ Jednání

---

⁸⁴ ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 119.

⁸⁵ Kanada. *Zákon o Britské Severní Americe z roku 1867* (British North America Act 1867, Constitution Act 1867). 29. března 1867. Dostupné také z: < <http://laws.justice.gc.ca/eng/Const/page-1.html> >.

⁸⁶ Území Manitoby, Saskatchewanu a Alberyty bylo do roku 1870 spravováno *Společností Hudsonova zálivu* (Země prince Ruprechta).

⁸⁷ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 35.

⁸⁸ BLAINEY, Geoffrey. *Dějiny Austrálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 117.

pokračovala v letech 1897 a 1898 postupně v Adelaide, Sydney a Melbourne, kde byl konečně odsouhlasen návrh nové federální ústavy, který byl posléze v jednotlivých koloniích po projednání místními parlamenty předložen občanům ke schválení v referendu (koncepte schvalovacího procesu pocházela od Johna Quicka). V červenci roku 1900 byla *Ústava Australského svazu (Commonwealth of Australia Constitution Act 1900)*⁸⁹ přijata rovněž britským parlamentem, díky čemuž vzniklo 1. ledna **1901** nové dominium Australský svaz (*Commonwealth of Australia*) složené ze šesti států (bývalých kolonií – Nový Jižní Wales, Queensland, Jižní Austrálie, Tasmánie, Victoria a Západní Austrálie); roku 1911 bylo navíc z části Jižní Austrálie ustaveno Severní teritorium (*Northern Territory*) a na území Nového Jižního Walesu zřízeno Teritorium hlavního města (*Australian Capital Territory*).⁹⁰

2.2.4 Nový Zéland

Nový Zéland, který se stal kolonií až roku 1840 po podpisu Smlouvy z Waitangi, získal vládu odpovědnou vlastnímu parlamentu v roce 1852 (*New Zealand Constitution Act 1852*). V druhé polovině devatenáctého století Novozélandčané reálně zvažovali, že se připojí k australskému federálnímu hnutí a vytvoří tak součást rodícího se Australského svazu (Nový Zéland se například zúčastnil Australasijské federální konference konané roku 1891 v Sydney), nakonec se ale rozhodli jít vlastní cestou. Na základě žádosti novozélandského parlamentu prohlásil 26. září **1907** král Eduard VII. (*Edward VII*) Nový Zéland dominiem (*Dominion of New Zealand*);⁹¹ Nový Zéland jako poloautonomní státní útvar navíc do své faktické správy získal některá další území Britského impéria (Cookovy ostrovy, Niue).⁹²

2.2.5 Newfoundland

Newfoundland, nejstarší britská država, se stal „samosprávnou kolonií“ roku 1855. Všechny pokusy o přistoupení ke kanadské federaci po roce 1867 skončily

---

⁸⁹ **Austrálie.** *Ústava Australského svazu z roku 1900 (Commonwealth of Australia Constitution Act 1900)*. 9. července 1900. Dostupné také z:

< http://foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth1_doc_1900.pdf >.

⁹⁰ **BLAINEY, Geoffrey.** *Dějiny Austrálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 120.

⁹¹ **New Zealand History.** *Dominion status Gazette notice, 1907* [online]. 2012 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: < <http://www.nzhistory.net.nz/media/photo/dominion-status-gazette-notice-1907> >.

⁹² **SINCLAIR, Keith.** *Dějiny Nového Zélandu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 128.

nezdarem (volby v roce 1869, další vyjednávání roku 1892), a tak byl roku **1907** Newfoundland (rozkládající se na stejnojmenném ostrově a v severovýchodní části poloostrova Labrador) prohlášen samostatným, v pořadí již čtvrtým dominiem (*Dominion of Newfoundland*) Britského impéria. Zatímco ostatní dominia získala v roce 1931 (*Westminsterský statut*) úplnou nezávislost, Newfoundland byl v důsledku ekonomického zhroucení v době světové hospodářské krize a kvůli nestabilní situaci na domácí zkorumpované politické scéně nucen vzdát se *responsible government* a požádat o pomoc Spojené království, které nad touto oblastí převzalo od roku **1934** opět přímou správu prostřednictvím *Commission of Government* (třebaže de iure byl Newfoundland i nadále nezávislým dominiem). Komplikované mezinárodní postavení Newfoundlandu bylo vyřešeno až 31. března 1949, kdy se tento region po těsném referendu (dalšími dvěma možnostmi bylo ponechání přímé britské správy, respektive návrat k nezávislému dominiu) stal součástí Kanady jako její desátá provincie⁹³ (*British North America Act 1949* či *Newfoundland Act 1949*).⁹⁴

2.2.6 Jihoafrická unie

První „samosprávnou kolonií“ na africkém kontinentu se stalo roku 1872 Kapsko, v roce 1893 jej následoval Natal; další dvě britské kolonie na jihu Afriky (bývalé búrské republiky připojené po druhé búrské válce roku 1902) obdržely *responsible government* roku 1906 (Transvaal), respektive 1907 (Oranžsko); současně byla vytvořena celní unie jihoafrických samosprávných celků. V následujících letech pokračovala jednání o administrativně-politickém sjednocení (účastnili se jich ovšem výlučně bělošští zástupci, černošská majorita nebyla reprezentována), která probíhala především v rámci Jihoafrického národního shromáždění konaného v Bloemfonteinu, odkud také vzešel návrh na spojení čtyř jihoafrických kolonií v jedno dominium.⁹⁵ Předložený návrh (*South Africa Act 1909*)⁹⁶ byl v září roku 1909 schválen britským parlamentem, dominium Jihoafrická unie (*Union of South Africa*) složené z provincií Kapsko (*Cape of Good Hope*), Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát (*Orange*

⁹³ ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 242.

⁹⁴ Newfoundland / Kanada. *Zákon o spojení Newfoundlandu a Kanady z roku 1949* (British North America Act 1949, Newfoundland Act 1949). 23. března 1949. Dostupné také z: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1949/22/pdfs/ukpga_19490022_en.pdf >.

⁹⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 168.

⁹⁶ Jihoafrická unie. *Zákon o Jihoafrické unii z roku 1909* (South Africa Act 1909). 20. září 1909. Dostupné také z: < http://en.wikisource.org/wiki/South_Africa_Act_1909 >.

Free State) pak oficiálně vzniklo 31. května **1910**. Po skončení správy *Britské Jihoafrické společnosti* v Rhodesii se uvažovalo o připojení Jižní Rhodesie k Jihoafrické unii (tuto možnost připouštěl také *South Africa Act 1909*), na základě výsledků referenda z roku 1922 se však Jižní Rhodesie nakonec stala samostatnou „samosprávnou kolonií“.

2.2.7 Irský svobodný stát

V Irsku, které bylo od roku 1801 integrální součástí Spojeného království, rostl v průběhu devatenáctého století odpor vůči unii s Velkou Británií. Ke konci století předložil sice liberální kabinet Williama Gladstonea dva návrhy zákonů poskytujících Irům právo na autonomii (*First Home Rule Bill* z roku 1886 a *Second Home Rule Bill* z roku 1893), ani jeden však nebyl přijat. Situace se vyostřila během první světové války – roku 1916 proběhlo v Irsku Velikonoční povstání (*Easter Rising*), které bylo tvrdě potlačeno. V lednu roku 1919 byla jednostranně vyhlášena nezávislá Irská republika (*Irish Republic*), která ale postrádala mezinárodní uznání; následovala irská válka za nezávislost (*Irish War of Independence*), jež byla ukončena až v prosinci roku 1921⁹⁷ uzavřením Anglo-irské smlouvy (*Anglo-Irish Treaty*).⁹⁸ Na jejím základě vzniklo 6. prosince **1922** poloautonomní dominium Irský svobodný stát (*Irish Free State*), které se skládalo z dvaceti šesti (převážně katolických) hrabství, neboť šest (převážně protestantských) hrabství ležících na severu ostrova ihned využilo dané možnosti vystoupit z irského dominia a zůstalo tak ve svazku s Británií⁹⁹ (v důsledku čehož se oficiální název tohoto státního útvaru změnil roku 1927 na Spojené království Velké Británie a Severního Irska, *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*). Je pozoruhodné, že zmiňovaná Anglo-irská smlouva v článku 4 poprvé užila termínu „Britské společenství národů“ („British Commonwealth of Nations“) jako alternativy k pojmu „Britské impérium“. Irský svobodný stát tedy roku 1922 přestal být integrální součástí Spojeného království a stal se dominiem v rámci Britského impéria; v následujících desetiletích byly postupně vazby Irska s impériem úplně zpřetrhány, o čemž mimo jiné pojednává třetí kapitola diplomové práce.

⁹⁷ MOODY, Theodore William; MARTIN, Francis Xavier. *Dějiny Irska*. 3. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 226.

⁹⁸ Irský svobodný stát. *Anglo-irská smlouva z roku 1921* (Anglo-Irish Treaty 1921). 6. prosince 1921. Dostupné také z: < http://www.nationalarchives.ie/topics/anglo_irish/dfaexhib2.html >.

⁹⁹ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 345.

2.3 Protektoráty

2.3.1 Obecná charakteristika

Protektoráty (*protectorates*) byly zakládány až v devatenáctém století, zejména v jeho druhé polovině, kdy se staly druhým nejrozšířenějším typem administrativní jednotky v rámci Britské říše (po korunních koloniích). Jednalo se o území, která si sice formálně zachovala svrchovanost, fakticky ale byla řízena a ovládána koloniální mocností (v tomto případě Spojeným královstvím), s níž místní vládce zpravidla uzavřel smlouvu o ochraně (popřípadě byl protektorát jednostranně vyhlášen silnějším státem).¹⁰⁰ Mezi protektoráty bývají řazeny i takzvané chráněné státy (*protected states*), v nichž disponoval lokální vládce poněkud vyšší měrou rozhodovacích pravomocí ohledně místních záležitostí a ve kterých se Britové omezili pouze na kontrolu vnějších vztahů (vládli zde tudíž nepřímo, prostřednictvím *indirect rule*). Z hlediska mezinárodního práva nebyly protektoráty považovány za samostatné státy, nýbrž za semisuverénní teritoria tvořící součást koloniálních říší evropských velmocí.

2.3.2 Příklady britských protektorátů

Protektoráty byly zřizovány především na asijském a africkém kontinentu (výjimku tvořily kupříkladu Pobřeží Moskytů, Kypr a Papua). V Asii mezi ně patřily například tyto državy: Smluvní Omán (kategorie takzvaných chráněných států), Kuvajt, Bahrajn, Federované malajské státy, Severní Borneo či Sarawak; podobné postavení měly rovněž indické knížecí státy. V Africe byly protektoráty založeny mimo jiné v Bečuánsku, Ňasku, Ugandě, Britském Somálsku a Egyptu; často se zde objevovaly také državy kombinující protektorátní a koloniální model správy (Gambie, Sierra Leone, Nigérie, Keňa). Mnohé protektoráty byly po čase transformovány v korunní kolonie (Severní Borneo, Sarawak, Papua či Pitcairnovy ostrovy) pod přímou britskou správou, další teritoria zůstala protektoráty až do zisku nezávislosti (například Egypt jí dosáhl již roku 1922, Kuvajt roku 1961, Šalomounovy ostrovy roku 1978, protektorát Brunej až v roce 1984).

---

¹⁰⁰ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 152.

2.4 Mandátní území

2.4.1 Obecná charakteristika

Jako mandátní území (*League of Nations mandates*) se označovala teritoria (bývalé osmanské državy a německé kolonie), která byla po první světové válce pod patronací Společnosti národů svěřena do správy některé z vítězných mocností. Tato území byla dle stupně vyspělosti a charakteru stanovené správy rozdělena do tří následujících kategorií: mandátní území typu A (*Class A mandates* – vyspělá území, kde se vyhlášení nezávislosti předpokládalo v dohledné době), mandátní území typu B (*Class B mandates* – samostatnost se předpokládala ve vzdálené budoucnosti) a mandátní území typu C (*Class C mandates* – pojímána jako integrální součást spravujícího státu, nezávislost se zatím nepředpokládala).¹⁰¹

2.4.2 Příklady britských mandátních území

Součástí Britského impéria se po první světové válce stala dvě mandátní území typu A – Irák (původně nazývaný Mezopotámie) a Palestina, která byla roku 1921 rozdělena na vlastní Palestinu (ležící na západ od řeky Jordán) a Zajordánsko. Irák a Zajordánsko byly spravovány jako protektoráty, Palestina se administrativně blížila korunní kolonii.¹⁰² Ze tří jmenovaných mandátů dosáhl do druhé světové války slibované nezávislosti pouze **Irák**, když bylo 3. října 1932 (na základě anglo-irácké dohody z roku 1930) vyhlášeno samostatné Irácké království (*Kingdom of Iraq*); Britové si však v oblasti ponechali významný ekonomický vliv. Jako mandátní území typu B náležely k impériu od roku 1922 Britský Togoland, Britský Kamerun a Tanganika. Správa mandátních území typu C byla svěřena britským dominiím – Jihoafrické unii byla přenechána Jihozápadní Afrika, Austrálii Nová Guinea spolu s Nauru a konečně Novému Zélandu Západní Samoa. Britská mandátní území typu B a C (oblast Palestiny a Zajordánska tou dobou již směřovala k nezávislosti) byla po druhé světové válce transformována na poručenská území Organizace spojených národů (*United Nations trust territories*), přičemž jediné Jihozápadní Africe byl ponechán

---

¹⁰¹ **Encyclopædia Britannica.** *Mandate* [online]. 2013 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/361608/mandate>>.

¹⁰² **MARSHALL, Peter James.** *The Cambridge Illustrated History of the British Empire.* **Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 153.**

status mandátního území, neboť Jihoafrická unie nesouhlasila s podmínkami jejího přechodu na poručenské území.

3. Proces transformace Britského impéria na Společenství národů

Základy přerodu britské koloniální říše ve volnější sdružení států byly položeny již v polovině devatenáctého století, kdy se začaly projevovat první decentralizační tendence v rámci Britského impéria. Některým (do té doby ve všech ohledech Londýnem přímo spravovaným) korunním koloniím se zastupitelskými orgány byl totiž v tomto období poskytnut určitý stupeň místní samosprávy, díky čemuž se z nich staly „samosprávné kolonie“ (princip *responsible government*); většina takto nově vzniklých administrativních jednotek byla s jistým časovým odstupem přeměněna na dominia, která sice disponovala plnou rozhodovací autonomií ve vnitřních věcech, ve všech dalších záležitostech však zůstala (stejně jako ostatní součásti impéria) plně podřízena britské vládě. Tato situace se začala měnit na počátku dvacátého století, kdy stále ještě poloautonomní dominia postupně získávala více pravomocí, až se roku 1931 zcela osamostatnila (*Westminsterský statut*). Proces transformace Britské říše (respektive Britského společenství národů) na Společenství národů byl po formální stránce dokončen roku 1949 podpisem *Londýnské deklarace*, po stránce faktické ovšem probíhal zejména v následujících dekádách, během nichž bývalé kolonie dosáhly nezávislosti a současně (ve většině případů) vstoupily do Společenství národů. Z této perspektivy není teoreticky možné proces transformace považovat za dovršený ani dnes, neboť Británii i v současnosti patří několik teritorií (zámořská území Spojeného království), která by se po svém případném osamostatnění mohla stát novými členy Společenství národů.

3.1 Koncept imperiálních (koloniálních) konferencí

Zástupci Spojeného království a „samosprávných kolonií“ transformujících se v dominia se od osmdesátých let devatenáctého století setkávali na koloniálních konferencích (*Colonial Conferences*), kde se diskutovaly záležitosti týkající se vztahů metropole a jejích bělošských kolonií a vztahů mezi těmito koloniemi navzájem. Zpočátku byly tyto konference pořádány u příležitosti významného jubilea či korunovace britského panovníka (zlaté a diamantové jubileum královny Viktorie,

korunovace krále Eduarda VII.) a jejich význam byl spíše symbolický (hlavním cílem bylo zdůraznit jednotu Britského impéria), postupem času se z nich však stala pravidelněji organizovaná setkání, jež sloužila jako hlavní fórum pro sdělování vzrůstajících požadavků ze strany reprezentantů dominií. Konferencí se účastnili předsedové vlád Spojeného království, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Newfoundlandu, Jihoafrické unie a později též Irského svobodného státu, což svědčí o specifickém a důležitém postavení, kterému se těšila tato teritoria v rámci Britské říše.

První koloniální konference se konala roku 1887 v Londýně,¹⁰³ který se stal zároveň místem pořádání následujících konferencí (s jedinou výjimkou v podobě hned druhé koloniální konference, jež se uskutečnila roku 1894 v kanadské Ottawě). Na v pořadí páté koloniální konferenci roku 1907 byl stvrzen status dominia jakožto speciální samosprávné administrativní jednotky pro Kanadu a Austrálii (Nový Zéland a Newfoundland se dominií staly o několik měsíců později); současně bylo dohodnuto, že se napříště budou setkání britského premiéra s představiteli dominií nazývat imperiální konference (*Imperial Conferences*), což mělo lépe vystihovat jejich charakter, neboť dominia se již nacházela ve zcela jiné pozici než ostatní britské državy (kolonie či protektoráty). Významným impulsem pro tyto změny byla účast australských, kanadských, novozélandských a dalších imperiálních vojsk v druhé búrské válce a jejich přispění ke konečné porážce Búrů, díky čemuž podstatně stoupl vyjednávací potenciál již existujících či se teprve rodících dominií vůči britské metropoli. Dominia sice v zahraničních záležitostech (jak bylo uvedeno výše) nedisponovala žádnými vlastními pravomocemi, přesto byla roku 1907 uzavřena obchodní smlouva mezi Kanadou a Německem, aniž by ji zprostředkovalo Spojené království; dojednání této smlouvy je možné považovat za první projev určité autonomie dominií (zatím pouze Kanady) rovněž ve vnějších vztazích a nikoliv jen v interních záležitostech.¹⁰⁴

Co se týče postavení dominií v rámci Britského impéria, k dalšímu nezanedbatelnému posunu došlo v průběhu první světové války. Té se na straně Dohody po boku britských vojáků účastnily početné australské, kanadské, indické, newfoundlandské, novozélandské, jihoafrické a jihorhodeské jednotky; kromě

---

¹⁰³ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 92.

¹⁰⁴ FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 277.

etablovaných dominií se tedy jednalo o vojska pocházející z (s ostatními državami populačně nesrovnatelné) Britské Indie, která od reformy roku 1909 disponovala jistým stupněm místní samosprávy, a z Jižní Rhodesie, v níž tvořili (stejně jako v dominiích) velkou část obyvatelstva bělošští osadníci a o níž se až do „neúspěšného“ referenda roku 1922 uvažovalo jako o případné další provincii Jihoafrické unie (Jižní Rhodesie jakožto „samosprávná kolonie“ šla nakonec vlastní cestou). V bojích za první světové války se vyznamenali zejména Australané a Novozélandčané, jejichž spojený armádní sbor (*Australian and New Zealand Army Corps*, ANZAC) se účastnil operace na poloostrově Gallipoli v letech 1915 a 1916, kde byla svedena bitva o kontrolu strategicky důležitého Dardanelského průlivu.¹⁰⁵ Zapojení australského a novozélandského kontingentu do krvavé a nakonec neúspěšné gallipolské operace mělo značný vliv na posílení národního uvědomění obyvatel Austrálie a Nového Zélandu¹⁰⁶ – dodnes patří takzvaný *Anzac Day* k nejvýznamnějším státním svátkům v těchto zemích. Podobnou (i když určitě ne tak podstatnou) úlohu sehrála pro Kanadany bitva u Vimy Ridge v severní Francii, jíž se na jaře roku 1917 zúčastnily kanadské jednotky. V letech 1917 a 1918 působil v Londýně imperiální válečný kabinet (*Imperial War Cabinet*), který měl koordinovat postup Britské říše v závěrečných fázích první světové války a jenž byl složen z reprezentantů Spojeného království, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Jihoafrické unie a taktéž z představitelů Britské Indie (jednalo se de facto o mimořádnou imperiální konferenci, na níž chyběla jen delegace Newfoundlandu).

Dominia vzešla z první světové války nepochybně posílena, Brity již musela být vnímána jako téměř rovnocenný partner v rámci Britského impéria. V nově vytvořené Společnosti národů bylo vedle Spojeného království (zahrnujícího také kolonie) přiznáno individuální členství rovněž Austrálii, Kanadě, Novému Zélandu, Jihoafrické unii a Britské Indii; Irský svobodný stát vstoupil do *League of Nations* roku 1923. Britským zájmům usilujícím o jednotu a zachování rozlehlé říše rozhodně nebyla nakloněna ani představa Spojených států amerických o mezinárodním mocenském uspořádání po první světové válce ztělesněná ve *Čtrnácti bodech prezidenta Wilsona*

---

¹⁰⁵ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 326.

¹⁰⁶ BLAINEY, Geoffrey. *Dějiny Austrálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 134.

(*Fourteen Points*),¹⁰⁷ jejichž pátý bod se věnoval vyřešení koloniální otázky, přičemž navrhoval nestranné řešení koloniálních problémů s přihlédnutím k názorům domorodého obyvatelstva. Ačkoliv nakonec tento bod (podobně jako většina Wilsonových vizí) nebyl ihned po válce realizován (znovu se stejná idea práva národů na sebeurčení objevila v *Atlantické chartě z roku 1941*, respektive v *Chartě Organizace spojených národů z roku 1945*), jasně naznačoval, že imperiální politika Spojeného království bude v následujícím období narážet na odlišnou americkou představu světového řádu, na pojetí zdůrazňující proces dekolonizace čili volající po faktickém zániku koloniálních říší (především) evropských mocností.

3.2 Balfourova deklarace (1926)

Na imperiální konferenci konané roku 1921 byla řešena otázka jednotné mezinárodní politiky Britského impéria, zejména vztahů se Spojenými státy americkými a Japonskem. Premiéři Austrálie (Billy Hughes) a Nového Zélandu (William Massey) prosazovali prodloužení anglo-japonské alianční smlouvy z roku 1902, které měla roku 1921 vypršet platnost; oponoval jim však kanadský ministerský předseda (Arthur Meighen), jenž se domníval, že by pokračující spojenectví s Japonskem mohlo poškodit vztahy impéria se Spojenými státy, na nichž byla Kanada (s ohledem na zajištění bezpečnosti vlastního teritoria) existenčně závislá. Jednání skončila patem, respektive tím, že anglo-japonská smlouva nebyla obnovena. Celá situace názorně ukazuje, jak se partikulární zájmy jednotlivých dominií v oblasti zahraniční politiky (logicky způsobené zcela jinou geografickou polohou) neslučovaly s jejich další koexistencí v Britském impériu, v němž mělo navíc v záležitostech mezinárodních vztahů neustále dominantní slovo Spojené království.

V září roku 1922 vypukla takzvaná Chanacká krize (*Chanak Crisis*, *Çanakkale Krizi*),¹⁰⁸ jež byla způsobena postupem tureckých vojsk směrem na dardanelskou neutrální zónu hlídanou britskými a francouzskými jednotkami. Britský premiér David Lloyd George pohrozil Turecku vyhlášením války ze strany Spojeného království a britských dominií v případě, že Turci budou v postupu pokračovat; toto poněkud

---

¹⁰⁷ **Spojené státy americké.** *Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona z roku 1918* (Fourteen Points 1918). 8. ledna 1918. Dostupné také z: < http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp >.

¹⁰⁸ **The Canadian Encyclopedia.** *Chanak Affair* (HILLMER, Norman) [online]. 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: < <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/chanak-affair> >.

unáhlené rozhodnutí ovšem předem nekonzultoval s reprezentanty dominií, kteří nepovažovali za automatické, že jejich armáda do eventuálního konfliktu vstoupí. Největší výhrady měl kanadský předseda vlády William Lyon Mackenzie King, který trval na tom, aby celou záležitost nejdříve projednal kanadský parlament. Třebaže byla nakonec Chanacká krize vyřešena smírně a ke střetu nedošlo, znamenala pro Kanadu (potažmo další dominia) potvrzení diplomatické nezávislosti na Spojeném království a představovala tak další významný krok na cestě k *Westminsterskému statutu* a úplné nezávislosti.

Roku 1923 byla na další londýnské imperiální konferenci opět nastolena otázka společné zahraniční politiky Britské říše, kterou podporovali zástupci Spojeného království, Austrálie a Nového Zélandu. Jednání ale ztroskotala na nesouhlasu Kanady (William Lyon Mackenzie King) a Jihoafrické unie (J. B. M. Hertzog), dle jejichž názoru si mělo svou zahraniční politiku definovat každé dominium individuálně (takzvaný *King-Hertzog principle*). Téhož roku uzavřela Kanada obchodní smlouvu se Spojenými státy americkými, jež se zabývala právem rybolovu v severním Pacifiku (*Halibut Treaty*¹⁰⁹ dle anglického označení pro platýsa obecného). Jednalo se o zcela první mezinárodní smlouvu uzavřenou některým dominiem, která nebyla předložena k ratifikaci westminsterskému parlamentu (byť o to usiloval), neboť se podle Mackenzieho Kinga týkala výlučně kanadsko-amerických vztahů a k jejímu schválení tak plně postačoval souhlas kanadského zákonodárského sboru.

Nezávislá a z pohledu celého Britského impéria velmi decentralizační politika kanadského premiéra Williama Lyona Mackenzieho Kinga vyvrcholila roku 1926, kdy se předseda vlády rozlohou největšího a historicky nejstaršího dominia dostal do sporu s generálním guvernérem Kanady Julianem Byngem, který využil svého práva a odmítl premiérovu žádost o rozpuštění parlamentu a vyhlášení nových voleb (*King-Byng Affair*).¹¹⁰ Navzdory turbulentnímu vývoji kanadské ústavní krize (premiérem se nakrátko stal Arthur Meighen) se Mackenzie King nakonec vrátil do křesla předsedy vlády, načež začal logicky usilovat o redefinici rozsahu pravomocí generálního guvernéra a vymezení jeho postavení v dominiálním politickém systému. Zmíněnými otázkami nastolenými v důsledku aféry King-Byng se zabývala imperiální konference

---

¹⁰⁹ **The Canadian Encyclopedia.** *Halibut Treaty* (HILLMER, Norman) [online]. 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: < <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/halibut-treaty> >.

¹¹⁰ **ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav.** *Dějiny Kanady.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 198.

probíhající na podzim roku 1926 v Londýně, v rámci níž vznikl *Inter-Imperial Relations Committee* (v čele s Arthurem Balfourem), který byl pověřen vypracováním zprávy o budoucím uspořádání vztahů v impériu. Výsledný text připravený tímto výborem, známý pod názvem *Balfourova deklarace* (*Balfour Declaration 1926*), vešel do dějin Britského impéria jako jeden z nejvýznamnějších dokumentů.¹¹¹ *Balfourova deklarace* totiž definovala dominia jako „autonomní společenství v rámci Britského impéria, jež mají rovnoprávný status a v žádném aspektu nepodléhají jedno druhému ve svých domácích či zahraničních záležitostech, jež jsou však spojena věrností vůči koruně a volně sdružena jako členové Britského společenství národů“.¹¹² Deklarace byla vyústěním rostoucí politické a diplomatické nezávislosti dominií patrné od konce první světové války; definitivně v ní byla stvrzena teritoriální dvojkolejnost uvnitř Britského impéria,¹¹³ kdy se na jedné straně etablovala plně autonomní dominia, zatímco na straně druhé stály ostatní državy nacházející se doposud ve „standardním“ koloniálním podřízeném postavení vůči metropoli.

3.3 *Westminsterský statut (1931)*

Zdlouhavý proces emancipace dominií byl dovršen na imperiální konferenci konané roku 1930 v Londýně, kde se zástupci Spojeného království, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Newfoundlandu, Jihoafrické unie a Irského svobodného státu shodli na textu *Westminsterského statutu* (*Statute of Westminster 1931*), který se stal roku 1931 britským zákonem a jenž byl aplikovatelný na všechna tehdy existující dominia. *Westminsterský statut* (plynule navazující na znění *Balfourovy deklarace*) oficiálně stanovil rovnost legislativních pravomocí britského parlamentu a jednotlivých dominiálních zákonodárných sborů (jinými slovy zrušil nadřazenost westminsterského parlamentu), což prakticky znamenalo konečné uznání dominií jako plně rovnoprávných a nezávislých států,¹¹⁴ které ovšem i nadále spojovala věrnost vůči koruně – jejich nejvyšším představitelem (hlavou státu) zůstal britský panovník. Tato

---

¹¹¹ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 343.

¹¹² **Britské impérium.** *Balfourova deklarace z roku 1926* (Balfour Declaration 1926). 18. listopadu 1926. Dostupné také z: < http://foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth11_doc_1926.pdf >.

¹¹³ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 24.

¹¹⁴ **Britské společenství národů.** *Westminsterský statut z roku 1931* (Statute of Westminster 1931). 11. prosince 1931. Dostupné také z: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf >.

skutečnost byla vyjádřena tím, že se čerstvě suverénní dominia, donedávna součástí Britského impéria, stala spolu se Spojeným královstvím členy nově vzniklého **Britského společenství národů** (*British Commonwealth of Nations*),¹¹⁵ které tak vytvořilo základ pro budoucí formy spolupráce osamostatnivších se britských držav s bývalou metropolí (ať již v „užší“ variantě označované jako Commonwealth Realm, či ve volnějším svazku nazývaném Společenství národů).

Nezávislá dominia tedy na základě *Westminsterského statutu* představovala v rámci Britského společenství národů naprosto rovnoprávné partnery metropole, naopak postavení britských korunních kolonií a protektorátů vůči metropoli se v rámci Britského impéria nijak nezměnilo. Ztráta bělošským obyvatelstvem řízených (a až na Jihoafrickou unii též bělochy většinově obývaných) dominií měla pro impérium pochopitelně i další teritoriální konsekvence. Do Britské říše rázem nemohla být započítávána ani území náležející samostatným dominiím – jednalo se zejména o mandátní území Společnosti národů (jihoafrická Jihozápadní Afrika, australská Nová Guinea a Nauru, novozélandská Západní Samoa) a další závislá území spravovaná dominií (například Cookovy ostrovy a Niue ovládané Novým Zélandem).

Způsob přijetí *Westminsterského statutu* jednotlivými dominií nebyl stanoven jednotně. Zatímco **Kanada** a **Jihoafrická unie** (kde byl statut formálně adoptován prostřednictvím *Status of the Union Act 1934*) se staly zcela nezávislými státy ihned okamžikem schválení statutu londýnským parlamentem (tedy v prosinci roku 1931), v ostatních případech byla vyžadována ratifikace domácím zákonodárným shromážděním. Té nebylo dosaženo v (monarchistickému modelu vlády se vzdalujícím) Irském svobodném státě ani v bankrotujícím Newfoundlandu. Austrálie a Nový Zéland se schválením statutu poměrně dlouho otálely, ale mezinárodní bezpečnostně-politická situace druhé světové války je přesvědčila o nutnosti prioritního strategického partnerství se Spojenými státy americkými a o nevyhnutelnosti částečného zpřetrhání tradičně silných vazeb na Spojené království.¹¹⁶ V tomto kontextu ratifikovala *Westminsterský statut* roku 1942 (antedatovaný k začátku války, tedy k září roku 1939)

---

¹¹⁵ Termín „(Britské) společenství národů“ údajně poprvé užil představitel myšlenky imperiální federace lord Rosebery při svém projevu v Adelaide roku 1884, v oficiálním dokumentu se tento pojem prvně objevil v Anglo-irské smlouvě z roku 1921.

¹¹⁶ **ROMANCOV, Michael.** *Commonwealth – vznik a vývoj.* In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy.* Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 26.

Austrálie (*Statute of Westminster Adoption Act 1942*), v roce 1947 ji následoval rovněž **Nový Zéland** (*Statute of Westminster Adoption Act 1947*).

Třebaže bylo roku 1931 dosaženo politické fragmentace Britského impéria, z pohledu ekonomického byly vazby v rámci říše naopak utuženy a zesíleny. V roce 1932 se v kanadské Ottawě konala imperiální ekonomická konference (*British Empire Economic Conference*), na níž v reakci na světovou hospodářskou krizi došlo k opuštění systému volného obchodu a zavedení „imperiálních preferencí“ (*Imperial Preference*) neboli „imperiálního volného obchodu“ (*Empire Free-Trade*), který v praxi znamenal nastolení zvýhodněných sazeb na koloniální výrobky při současném zvýšení celních tarifů vůči třetím stranám, což významně podnítilo růst obchodu v rámci impéria.¹¹⁷ Je ovšem zapotřebí dodat, že tento protekcionistický systém (jehož duchovním otcem byl Joseph Chamberlain) opustila již roku 1935 Kanada, která byla silně ekonomicky vázána na Spojené státy americké a nemohla si dovolit hospodářské zapojení tohoto typu.

Zatímco Kanada, Austrálie a Nový Zéland neměly (a nemají) díky jednoznačné majoritě bělošské populace anglosaského původu v zásadě žádný problém s monarchistickým uspořádáním vztahů vůči metropoli a se svým působením v Britském společenství národů, respektive Commonwealth Realm¹¹⁸ (jejich poslední legislativní vazby na westminsterský parlament byly sice eliminovány přijetím *Canada Act 1982*, *Australia Act 1986*, potažmo *New Zealand Constitution Act 1986*, což ale nic nemění na výše uvedené skutečnosti), v případě Irského svobodného státu a Jihoafrické unie byla situace odlišná, neboť zde byly patrné silné republikánské tendence. Irský svobodný stát, od roku 1922 dominium v rámci Britského impéria, nikdy oficiálně nepřijal *Westminsterský statut*, jeho vztah vůči britské koruně byl tudíž poměrně nejasný. V prosinci roku 1936 (po abdikaci krále Eduarda VIII.) byl schválen *Zákon o vnějších vztazích* (*External Relations Act 1936*), na který navázala o rok později nová ústava (*Constitution of Ireland 1937*), jež změnila název státu na **Irsko** (*Ireland*) a značně oslabilo pozici britského panovníka v irském politickém systému.¹¹⁹ Od roku 1937 bylo členství Irska v *British Commonwealth of Nations* čistě formální, jeho

---

¹¹⁷ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 343.

¹¹⁸ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 24.

¹¹⁹ MOODY, Theodore William; MARTIN, Francis Xavier. *Dějiny Irska*. 3. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 240.

představitelé se nezúčastňovali konferencí; za druhé světové války zachovávalo Irsko neutralitu a netvořilo tak (na rozdíl od ostatních dominií) součást spojenecké koalice. Poslední nejasnosti v otázce irského ústavního uspořádání byly definitivně odstraněny roku 1948 zákonem, který zemi proklamoval Irskou republikou (*Republic of Ireland Act 1948*),¹²⁰ v důsledku čehož Irsko k dubnu roku 1949 pozbylo status dominia a bylo vyčleněno z Britského společenství národů (republikánské zřízení tehdy ještě nebylo slučitelné se členstvím v této organizaci). Jihoafričané, byť z jiných pohnutek, následovali irský příklad v šedesátých letech dvacátého století. Afrikánci vedená pravicová Národní strana (*Nasionale Party*), která byla u moci od roku 1948, se otevřeně prezentovala republikánským nacionalistickým programem. V říjnu roku 1960 se konalo referendum, v němž těsná většina voličů (oprávněno k hlasování bylo pouze bělošské obyvatelstvo) zvolila republikánské zřízení, Jihoafrická unie tak přestala být členem (dle mnohých Afrikánců) „imperiálního reliktu“ v podobě Commonwealth Realm. Jelikož ostatní členové Společenství národů (Spojené království, Kanada, ale rovněž většina již svobodných asijských a afrických států) dávali jihoafrickým představitelům jasně najevo, že v případě pokračující politiky rasové segregace navrhnou vyloučení Jihoafrické unie z této organizace, rozhodla se tato země na jihu Afriky zároveň s vyhlášením republiky (znamenajícím opuštění Commonwealth Realm) dobrovolně vystoupit také ze Společenství národů. Stalo se tak 31. května 1961,¹²¹ kdy se současně název státu změnil na Jihoafrickou republiku (*Republic of South Africa*). Do *Commonwealth of Nations* se jediné bývalé britské dominium v Africe vrátilo až v roce 1994 po ukončení politiky apartheidu.

3.4 Londýnská deklarace (1949)

Představitelé Spojeného království a již nezávislých dominií (s výjimkou zástupců Newfoundlandu a Irska) se i po roce 1931 scházeli na nepravidelně pořádaných imperiálních konferencích, jejichž význam pochopitelně výrazně vzrostl po vypuknutí druhé světové války; té se na straně Spojenců vedle britské armády opět účastnily početné jednotky Indů, Australanů, Kanadčanů, Novozélandčanů a Jihoafričanů (nutno podotknout, že armády dominií do konfliktu po boku Britů vstupovaly – na

---

¹²⁰ **Irsko.** *Zákon o Irské republice z roku 1948* (Republic of Ireland Act 1948). 21. prosince 1948. Dostupné také z: < <http://www.irishstatutebook.ie/1948/en/act/pub/0022/print.html> >.

¹²¹ **HULEC, Otakar.** *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 225.

rozdíl od první světové války – zcela dobrovolně); do bojů se rovněž zapojili vojáci z východní a západní Afriky či Karibiku.¹²² V květnu roku 1944 se v Londýně konalo další setkání imperiálních špiček – kromě koordinace válečného úsilí a specifikace úloh jednotlivých armád v nastávajících fázích konfliktu bylo dohodnuto, že se napříště budou jednání konat pravidelně každé dva roky a ponesou výstižnější název konference předsedů vlád Britského společenství národů (*Commonwealth Prime Ministers' Conferences*).

Jak již bylo uvedeno v předchozích pasážích diplomové práce, mandátní území Společnosti národů byla po druhé světové válce přeměněna na poručenská území Organizace spojených národů (vyjma Jihozápadní Afriky). Toto se ovšem netýkalo blízkovýchodních teritorií, kde se (už v roce 1920) očekávalo udělení samostatnosti v dohledné době. Ze tří britských mandátů situovaných v tomto regionu získal nezávislost jako první v meziválečném období Irák (1932), zbývající dva mandáty ho následovaly po druhé světové válce. Zajordánsko (později označované jako **Jordánsko**) dosáhlo samostatnosti roku 1946, z palestinského mandátu byl roku 1948 vytvořen nezávislý stát **Izrael**. Kvapný odchod Britů z této problematické oblasti (na kterou si činili nárok jak Židé, tak Palestinci), aniž by panovala všeobecná shoda (na místní či celosvětové politické úrovni) o jejím budoucím uspořádání, byl zárodkem mnoha konfliktů (například hned první arabsko-izraelská válka) přetrvávajících dodnes. Nejednalo se však o ojedinělý případ, kdy Spojené království nechalo svou bývalou državu po osamostatnění napospas osudu a „přispělo“ tak (částečně) k etnicky, nábožensky, rasově či prostým územním ziskem motivované válce (kupříkladu spor o území Kašmíru vedený mezi Indií a Pákistánem, občanská válka na Šrí Lance nebo četné konflikty v afrických zemích).

V roce 1949 se v Londýně konala mimořádná konference předsedů vlád Britského společenství národů, jež měla řešit situaci vzniklou na Indickém subkontinentu (událostem v poválečné Britské Indii bude věnována větší pozornost v rámci čtvrté kapitoly zabývající se dekolonizačními procesy na jednotlivých kontinentech). Čerstvě nezávislé indické dominium dávalo jasně najevo, že hodlá zavést republikánské zřízení, zároveň si však přálo zůstat ve volném svazku se Spojeným královstvím, což ale dle znění *Westminsterského statutu* nebylo možné. Premiérům

---

¹²² MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 87.

Spojeného království, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Jihoafrické unie, Indie, Pákistánu a Cejlonu se nakonec podařilo nalézt kompromisní řešení umožňující setrvání strategicky významné bývalé „perly impéria“ ve svazku s Británií. Toto řešení bylo vyjádřeno v *Londýnské deklaraci (London Declaration 1949)*, která znamenala zrod moderního Commonwealthu, neboť připustila členství v této organizaci jak monarchiím personálně spojeným s Británií (Commonwealth Realm), tak republikám (případně monarchiím s vlastní dynastií), což představovalo klíčový precedent do budoucna. Z jednodílného, Spojeným královstvím a „bílými“ dominii tvořeného svazku států (*Old Commonwealth*) se stal multietnický a multirasový Commonwealth, v němž bylo členství otevřené všem državám historicky spojeným s Britským impériem bez ohledu na to, jakou formu zřízení si po zisku nezávislosti zvolily. *Londýnská deklarace* současně změnila název organizace z Britského společenství národů na dodnes platné označení **Společenství národů** (*Commonwealth of Nations*),¹²³ čímž byl jasně vyjádřen posun v postavení Spojeného království, které se z dřívějšího dominantního prvku Commonwealthu (*primus inter pares*) rázem stalo „pouhým“ řadovým členem tohoto spolku. Britskému panovníkovi byla deklarací přiznána spíše symbolická funkce nejvyššího představitele Společenství národů (*Head of the Commonwealth*), alespoň touto formou volně spojujícího nyní již vlastní cestou jdoucí členské státy, bývalé imperiální državy.

---

¹²³ **Společenství národů.** *Londýnská deklarace z roku 1949* (London Declaration 1949). 26. dubna 1949. Dostupné také z: < <http://www.thecommonwealth.org/files/214257/FileName/TheLondonDeclaration1949.pdf> >.

4. Dekolonizace britských území – růst Společenství národů

Ačkoliv vyšlo Spojené království (respektive celé Britské impérium) z druhé světové války jako vítěz, velmocenská pozice Britů, kteří ovládali rozsáhlá území především v Africe a Asii, se jevila nadále jako neudržitelná. Tato skutečnost byla způsobena hned několika navzájem propojenými faktory. Jednak se Británie po válce ocitla na pokraji finančního kolapsu a z nejrůznějších příčin (nedostatečné lidské, finanční či materiální kapacity) nebyla schopna plnit závazky, jež měla u svých věřitelů v Evropě i mimo ni.¹²⁴ Dalším důvodem (vedle zmíněného ekonomického neméně závažným a určujícím) byl negativní postoj nastupujících světových mocností – Spojených států amerických a Sovětského svazu – k otázce zachování koloniálních říší. Již v srpnu roku 1941 deklarovali americký prezident Franklin Delano Roosevelt a britský ministerský předseda Winston Churchill v jednom z bodů *Atlantické charty* (*Atlantic Charter 1941*)¹²⁵ respektování práva každého národa na to, aby si zvolil vlastní formu vlády. Sovětským svazem a Spojenými státy prosazovaný koncept práva národů na sebeurčení byl dále rozveden a uznán jako všeobecně závazný roku 1945 v *Chartě Organizace spojených národů* (*Charter of the United Nations 1945*),¹²⁶ čímž byly položeny základy pro poválečné dekolonizační procesy, které se dotkly zejména držav evropských koloniálních velmocí, Spojené království a Britské impérium pochopitelně nevyjímaje.

Samotná dekolonizace teritorií náležejících k Britské říši probíhala v několika etapách. První důležitou fází bylo období let 1947 a 1948, kdy skončila britská nadvláda v oblasti Indického subkontinentu. Od roku 1957 (osamostatnění Ghany) do poloviny šedesátých let dvacátého století byla realizována druhá významná dekolonizační vlna, během níž Spojené království ztratilo drtivou většinu afrických kolonií.¹²⁷ Britské državy situované v Pacifiku a Karibiku dosáhly nezávislosti zpravidla až v sedmdesátých letech dvacátého století či později. Vzhledem k rozsáhlosti dané

---

¹²⁴ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 28.

¹²⁵ Spojené státy americké / Spojené království Velké Británie a Severního Irska. *Atlantická charta z roku 1941* (Atlantic Charter 1941). 14. srpna 1941. Dostupné také z: < <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> >.

¹²⁶ Organizace spojených národů. *Charta Organizace spojených národů z roku 1945* (Charter of the United Nations 1945). 26. června 1945. Dostupné také z: < <http://www.un.org/en/documents/charter/> >.

¹²⁷ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 84.

materie se následující (dle kontinentů členěné) podkapitoly zaměří, vedle uvedení stručného souhrnu všech dekolonizovaných britských území, na společné charakteristické rysy jednotlivých dekolonizačních procesů (ať již byly ovlivněny aktuální mezinárodní politickou situací, geografickou polohou konkrétní osamostatnivší se oblasti, jejím etnickým a náboženským složením či jiným faktorem). Ve většině případů vstoupily bývalé britské kolonie v okamžiku nabytí nezávislosti současně do Společenství národů, díky čemuž se tato organizace v druhé polovině dvacátého století postupně rozrostla o velké množství nových členů. Na některé zvláštní případy, kdy čerstvě samostatný stát nevstoupil do Commonwealthu vůbec, připojil se později, rozhodl se vystoupit nebo mu například bylo pozastaveno členství, bude (včetně doplnění relevantních souvislostí) upozorněno v následujících podkapitolách, respektive v páté kapitole věnované dnešní podobě Společenství národů.

4.1 Asie (včetně Indického oceánu)

Dekolonizace asijských držav Britského impéria byla započata v regionu Indického subkontinentu, který měl v rámci říše specifické postavení. Britská Indie (ač se na rozdíl od dominií zdaleka nejednalo o teritorium většinově osídlené bělošským obyvatelstvem) aktivně participovala na imperiálních konferencích a její početná armáda byla již od druhé búrské války nepostradatelnou součástí imperiálních vojsk, což se naplno projevilo během obou světových válek; Britské Indii bylo rovněž přiznáno individuální členství ve Společnosti národů, od roku 1935 jí pak bylo uděleno právo *responsible government* (*Government of India Act 1935*). Indie byla také v porovnání s ostatními částmi Britské říše výjimečná rozsahem činnosti protikoloniálního nacionalistického hnutí, jež bylo reprezentováno zejména *Indickým národním kongresem* (*Indian National Congress, INC*; v čele Mahátma Gándhí, později Džaváharlál Néhrú). Události druhé světové války akcelerovaly snahy Indů o dosažení odchodu Britů (*Quit India Movement*), jenž byl realizován v létě roku 1947 na základě *Zákona o nezávislosti Indie* (*Indian Independence Act 1947*).¹²⁸ Tento akt rozdělil Britskou Indii dle náboženského klíče na dvě zcela nezávislá dominia v rámci Britského společenství národů – převážně hinduistickou (dle ústavy však sekulární) **Indii** a muslimský **Pákistán**. Mezi oba státy byly zároveň pomocí Radcliffovy linie rozděleny

---

¹²⁸ STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 818.

sporné oblasti Paňdžábu a Bengálska, což vedlo k masovému stěhování obyvatelstva podle náboženské příslušnosti a mnoha krvavým konfliktům mezi Indií a Pákistánem (první válka v Kašmíru v letech 1947 a 1948, druhá válka v Kašmíru v roce 1965). Třetí indicko-pákistánský válečný spor se týkal východní muslimské části Bengálska (čili Východního Pákistánu) a vyústil roku 1971 po občanské válce ve vyhlášení na Pákistánu nezávislého státu **Bangladěš**¹²⁹ na tomto území (do Společenství národů vstoupil Bangladěš roku 1972, téhož roku Commonwealth na protest opustil Pákistán). Indie sice roku 1950 zavedla republikánské zřízení,¹³⁰ i nadále však mohla setrvat ve Společenství národů, neboť jí Británie vyšla vstříc a pružně pozměnila „půdorys“ Commonwealthu (*Londýnská deklarace z roku 1949*) tak, aby i republika mohla být jeho členem (podobně Pákistán vyhlásil roku 1956 islámskou republiku). Zatímco všechna bývalá „bílá“ dominia se v konfliktu Východ – Západ jasně přiklonila na stranu Západu, Indie se pokusila jít vlastní cestou a iniciovala spolu s dalšími státy (Jugoslávie, Egypt, Indonésie) roku 1961 vznik Hnutí nezúčastněných zemí (*Non-Aligned Movement*, NAM), jehož základy byly položeny již na Bandungské konferenci (*Asian-African Conference*) konané roku 1955;¹³¹ na přelomu šedesátých a sedmdesátých let zahájila Indie i relativně těsnou spolupráci se Sovětským svazem, nikdy však zcela nepřetrhala vazby se Spojeným královstvím (kupříkladu ve vojenské oblasti).¹³² To se nedá říci o dalším regionu, který tvořil součást *British Raj* – **Barma** (či **Myanmar**) získala nezávislost v roce 1948,¹³³ do Commonwealthu ovšem nevstoupila a neučinila tak ani později. Naopak **Cejlon** (od roku 1972 nazývaný **Šrí Lanka**) se stal členem Britského společenství národů současně se získáním nezávislosti roku 1948;¹³⁴ obdobně jako v Barmě se však i tady rozpoutala vleklá občanská válka, do jisté míry relikty britské koloniální éry (konflikt mezi sinhálskou buddhistickou většinou a tamilskou hinduistickou menšinou byl po 26 letech bojů ukončen až roku 2009). V souvislosti se vznikem nezávislých nepřilíš ekonomicky vyspělých států v jižní Asii byl roku 1950

¹²⁹ FILIPSKÝ, Jan; KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; MAREK, Jan; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Bangladěše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 25.

¹³⁰ STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 827.

¹³¹ KENNEDY, Paul. *Vzestup a pád velmocí: Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 475.

¹³² ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 30.

¹³³ BEČKA, Jan. *Dějiny Barmy (Myanmy)*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 212.

¹³⁴ FILIPSKÝ, Jan; KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; MAREK, Jan; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Bangladěše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 307.

založen Kolombuský plán (*Colombo Plan*), regionální organizace vzájemné hospodářské pomoci mezi zeměmi Commonwealthu v oblasti jižní a jihovýchodní Asie, který působí v reformované podobě dodnes pod názvem Plán pro společný ekonomický a sociální rozvoj v Asii a Tichém oceánu (*Colombo Plan for Cooperative Economic and Social Development in Asia and the Pacific*).¹³⁵

V regionu jihovýchodní Asie čelilo Britské impérium nebezpečí spočívajícímu v potenciálním převzetí moci komunisty podporovanými Čínskou lidovou republikou, což se nejvýrazněji projevilo v britských državách situovaných na Malajském poloostrově a na ostrově Borneo. V této oblasti probíhala od roku 1948 válka za nezávislost (*Malayan Emergency*), v níž proti sobě stanuli Britové (na jejichž straně bojovaly rovněž antikomunistické malajské oddíly) a ozbrojené jednotky *Malajské komunistické strany* (*Parti Komunis Malaya*). Britské armádě se nakonec podařilo zlomit odpor komunistů; po vítězných volbách se roku 1955 chopila moci malajská antikomunistická a antikoloniální koalice. V roce 1957 byla **Malajské federaci** (*Federation of Malaya*) složené z pěti Nefederovaných malajských států, čtyř Federovaných malajských států a dvou Straits Settlements (Penang a Malacca) udělena nezávislost.¹³⁶ Malajská federace byla roku 1963 rozšířena o Singapur, Sabah (dřívější Severní Borneo) a Sarawak, čímž vznikla moderní **Malajsie** (*Malaysia*); pokus Indonésie o zábor celého Bornea (nazývaný *Konfrontasi*) – tedy malajsijských provincií Sabah a Sarawak – byl vojsky Commonwealthu úspěšně odražen.¹³⁷ Z nově vytvořené Malajsie se po dvou letech, roku 1965, oddělil **Singapur** obývaný čínskou etnickou majoritou. Za účelem zadržení dalšího komunistického postupu v jihovýchodní Asii byla roku 1954 založena mezinárodní vojenská aliance pro kolektivní bezpečnost pod názvem Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii (*Southeast Asia Treaty Organization*, SEATO),¹³⁸ jež se mimo jiné podílela na potlačování malajského komunistického povstání; za její ekonomický doplněk (protějšek) je možné považovat již zmiňovaný Kolombuský plán. Jak bude ovšem patrné z následujících podkapitol, jihovýchodní Asie nebyla rozhodně jediným regionem, kde se odcházející Britové museli potýkat s komunistickými pokusy o uchopení moci.

---

¹³⁵ HARGREAVES, John D. *Decolonization in Africa*. 3rd ed., London: Longman, 1990, s. 148.

¹³⁶ ZBOŘIL, Zdeněk. *Dějiny Malajsie, Singapuru a Bruneje*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 236.

¹³⁷ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 31.

¹³⁸ KENNEDY, Paul. *Vzestup a pád velmocí: Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 471.

V oblasti Indického oceánu obdržely jako první nezávislost roku 1965 **Maledívy** (do Společenství národů vstoupily až roku 1982), jejichž teritoriální integrita byla krátce před nabytím samostatnosti ohrožována existencí separatistické Spojené suvadivské republiky (*United Suvadive Republic*), která ale zanikla již roku 1963.¹³⁹ **Mauricius** dosáhl nezávislosti v roce 1968, v rámci jeho teritoria byla však už roku 1965 zřízena strategická britsko-americká vojenská základna Diego Garcia situovaná na největším ostrově ze skupiny Čagoských ostrovů,¹⁴⁰ které v současnosti tvoří zámořské území Spojeného království nazývané Britské indickooceánské území (*British Indian Ocean Territory*, BIOT). **Seychely** jako poslední tradiční britská država v Indickém oceánu získaly nezávislost roku 1976.

Od dekolonizace výše uvedených asijských oblastí spadajících do Britského impéria se výrazně lišil dekolonizační proces proběhnuvší v regionu jihozápadní Asie (Blízkého východu). Pomineme-li předpokládané a nevyhnutelné poskytnutí nezávislosti mandátním územím spravovaným Spojeným královstvím (Irák roku 1932,¹⁴¹ Jordánsko roku 1946 a Izrael roku 1948), byl odchod Britů z této oblasti oproti zbytku Asie opožděn, což bylo způsobeno jednak strategickým umístěním regionu v blízkosti Suezského průplavu, jednak četnými nalezišti ropy, která zde byla komerčně těžena od roku 1908.¹⁴² V oblasti Perského zálivu se jako první stát osamostatnil **Kuvajt** roku 1961;¹⁴³ až o deset let později, v roce 1971, jej následovaly **Bahrajn**, **Katar** a **Spojené arabské emiráty** (*United Arab Emirates*; dřívější britský Smluvní Omán složený z emirátů Abú Dhabí, Adžmán, Dubaj, Fudžajra, Šardžá, Umm al-Kuvajn a od roku 1972 též Rás al-Chajma). Na jihozápadě Arabského poloostrova – v oblasti Adenu – existovala v šedesátých letech dvacátého století stále ještě Brity ovládaná území označovaná jako Jihoarabská federace (*Federation of South Arabia*)

---

¹³⁹ **FILIPSKÝ, Jan; KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; MAREK, Jan; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava.** *Dějiny Bangladěše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 128.

¹⁴⁰ V souvislosti se zřízením vojenské základny došlo v letech 1967 až 1973 k deportaci původního obyvatelstva Čagoských ostrovů (*Ílois*) na ostrov Mauricius. Oprávněnost tohoto diskutabilního kroku vyvolává dodnes spory, zatím poslední soudní proces roku 2008 však skončil ve prospěch britské vlády a návrat *Ílois* do jejich domoviny je tak (alespoň nyní) velmi nepravděpodobný.

¹⁴¹ V Iráku si i nadále (po roce 1932) Britové zachovali významný vliv. Irák byl například spolu se Spojeným královstvím, Íránem, Tureckem a Pákistánem od roku 1955 členem Bagdádského paktu (později *Central Treaty Organization*, CENTO), z něhož ale vystoupil roku 1959 po vojenském převratu, který změnil (původně prozápadní) iráckou zahraničně-politickou orientaci.

¹⁴² **ROMANCOV, Michael.** *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 32.

¹⁴³ **LEWIS, Bernard.** *Dějiny Blízkého východu*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 314.

a Jihoarabský protektorát (*Protectorate of South Arabia*). Sloučením těchto dvou teritorií vznikl roku 1967 nezávislý státní celek **Jižní Jemen** (přesněji Jihojemenská lidová republika, od roku 1970 Jemenská lidová demokratická republika);¹⁴⁴ tato socialistická republika závislá na dotacích ze Sovětského svazu se roku 1990 po rozpadu komunistického bloku spojila se Severním Jemenem (Jemenská arabská republika), v důsledku čehož vznikla jednotná Jemenská republika v dnešní podobě. Je logické, že se zmíněné státy – bývalé britské državy v oblasti jihozápadní Asie – nezapojily do struktur Společenství národů a soustředily se spíše na vzájemnou spolupráci v rámci arabských zemí;¹⁴⁵ jedním z důvodů může být také skutečnost, že se (s výjimkou korunní kolonie Aden) jednalo o bývalé britské protektoráty (chráněné státy), které nebyly v tak úzkém sepětí s metropolí jako ostatní části impéria.

Až ke konci dvacátého století došlo ke dvěma zatím posledním územním změnám, jež se týkaly britských držav na asijském kontinentu. V roce 1984 získal nezávislost sultanát **Brunej**;¹⁴⁶ roku 1997 předali Britové správu **Hongkongu** do rukou Čínské lidové republiky – transfer proběhl na základě Čínsko-britského společného prohlášení (*Sino-British Joint Declaration*) dojednaného již roku 1984.¹⁴⁷

4.2 Afrika

Zatímco nově konstituované nezávislé státy (bývalá britská teritoria) nacházející se v Asii neměly zpravidla zásadnější problémy s výkonem většiny základních atributů státnosti, na africkém kontinentu situované britské (stejně jako francouzské nebo portugalské) kolonie se po zisku samostatnosti začaly dostávat do výrazných komplikací způsobených špatnou ekonomickou situací či etnicky motivovanými konflikty mezi obyvatelstvem,¹⁴⁸ které byly provázeny množstvím státních převratů a občanských válek. Na vině byla rovněž skutečnost, že se v afrických korunních koloniích (oproti těm asijským) usadil velký počet bělochů disponujících během éry

---

¹⁴⁴ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 17.

¹⁴⁵ FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 395.

¹⁴⁶ ZBOŘIL, Zdeněk. *Dějiny Malajsie, Singapuru a Bruneje*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 231.

¹⁴⁷ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 103.

¹⁴⁸ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 31.

Britského impéria rozhodujícími pravomocemi, kteří se těchto výsad a zaběhlých pořádků v průběhu dekolonizačních procesů nechtěli vzdát.

Nad nejdůležitější britskou državou v Africe, **Egyptem** (okupovaným od roku 1882), byl sice již v únoru roku 1922 jednostranně londýnským kabinetem zrušen protektorát, díky čemuž se Egyptské království (*Kingdom of Egypt*) stalo oficiálně nezávislým státem, Spojené království si však v této strategické oblasti ponechalo značný vojenský a ekonomický vliv (podobně jako v případě Iráku osamostatnivšího se roku 1932) – během druhé světové války sloužil Egypt jako klíčová základna pro spojenecká vojska při bojích v severní Africe. Faktické mocenské působení Britů v Egyptě bylo ukončeno až v padesátých letech dvacátého století – roku 1952 proběhla revoluce, o rok později byla vyhlášena Egyptská republika; Násirovo znárodnění Suezského průplavu a následná Suezská krize roku 1956 znamenaly definitivní konec britské moci v Egyptě, zvýšení vlivu Sovětského svazu v regionu Blízkého východu a v obecnější rovině též ztrátu velmocenské pozice Spojeného království ve světovém měřítku (v souvislosti s egyptskými událostmi roku 1956 lze opět nalézt jistou paralelu s vývojem v Iráku, kde byla roku 1958 svržena hášimovská dynastie, prohlášena republika a bývalé britské mandátní území se začalo orientovat na Sovětský svaz). Suezská krize, jež potvrdila existenci dvou globálních supervelmocí, Spojených států amerických a Sovětského svazu, a která se časově shodovala s upevňováním arabského nacionalismu,¹⁴⁹ se tedy podepsala na rozkladu britské (i francouzské) koloniální říše, který byl již před událostmi na Suez v pokročilém stadiu, ale po roce 1956 byl už zcela nezvratný.¹⁵⁰

Nucený odchod Britů z Egypta měl za bezprostřední následek stažení i z další državy na severovýchodě Afriky – roku 1956 dosáhlo nezávislosti anglo-egyptské (ve skutečnosti však pouze Spojeným královstvím ovládané) kondominium v **Súdánu**¹⁵¹ (v červenci roku 2011 se od Súdánu oddělil Jižní Súdán; oba současné samostatné státy, Súdán i Jižní Súdán, jsou žadateli o členství ve Společenství národů). V oblasti Afrického rohu získalo nezávislost v roce 1960 **Somálsko** vzniklé sloučením původního

---

¹⁴⁹ V letech 1958 až 1961 tvořily Egypt a Sýrie federaci pod názvem Sjednocená arabská republika; v reakci na tuto unii vznikla roku 1958 Arabská federace složená z Iráku a Jordánska, jež ale byla po několika měsících rozpuštěna v důsledku svržení hášimovské dynastie v Iráku.

¹⁵⁰ FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 395.

¹⁵¹ JUDD, Denis. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 365.

Britského Somálska a Italského Somálska (respektive stejnojmenného poručenského území pod italskou správou); Somálsko se později stalo jednou z mála někdejších britských držav, kde se moci ujal komunistický režim (podobně jako v nedalekém Jižním Jemenu). Roku 1991 byl na území bývalého Britského Somálska vyhlášen samostatný stát Somaliland, který ovšem dosud postrádá mezinárodní uznání (přesto se rovněž uchází o členství v Commonwealthu).

V únoru roku 1960 přednesl na konferenci konané v Kapském Městě britský premiér Harold Macmillan slavný projev o „větru změn, jenž vane Afrikou“ (*Wind of Change*); tato řeč jasně předznamenala blížící se konec britské koloniální přítomnosti na africkém kontinentu – v průběhu šedesátých let získala nezávislost takřka všechna Brity ovládaná teritoria v Africe. Macmillan svým proslavujícím slovem uznávajícím sílu a oprávněnost afrických požadavků nezávislosti¹⁵² zároveň jasně deklaroval, že jeho konzervativní kabinet (1957–1963) nebude bránit dekolonizačním procesům, které byly nastartovány po druhé světové válce labouristickou vládou pod vedením Clementa Attleeho (1945–1951) a které byly zbrzděny (zastaveny) v následujících letech, kdy vládli konzervativci (Winston Churchill 1951–1955, Anthony Eden 1955–1957). Již roku 1956 byl připojen Britský Togoland ke Zlatonosnému pobřeží, ze kterého se v roce 1957 stala nezávislá **Ghana**, jež měla posloužit jako vzor pro dekolonizaci dalších afrických kolonií realizovanou po roce 1960. Prvním ghanským prezidentem byl zvolen Kwame Nkrumah, antikoloniální vůdce a bývalý politický vězeň. Nkrumah a ostatní představitelé nacionalistických hnutí v západní Africe získali univerzitní vzdělání většinou ve Spojeném království (Spojených státech amerických) a Britové k nim tak chovali jistou náklonnost; navíc si od nich slibovali, že budou garancí dobrých vztahů s Londýnem a zamezí (alespoň zpočátku) prosovětské zahraničně-politické orientaci svých zemí (respektive šíření komunismu),¹⁵³ která byla pro britské zájmy největší hrozbou.

Po Ghaně následovala osamostatnění dalších britských držav v západní Africe, které byly dle názoru Britů lépe připravené na převzetí správy do vlastních rukou (vyšší ekonomická vyspělost; absence většího počtu bělochů, kteří by mohli působit jako destabilizační prvek) než britská teritoria situovaná ve střední (jižní) a východní Africe.

---

¹⁵² JUDD, Denis. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 380.

¹⁵³ HARGREAVES, John D. *Decolonization in Africa*. 3rd ed., London: Longman, 1990, s. 121.

Roku 1960 vznikla nezávislá **Nigérie**, k níž byla o rok později přičleněna severní (převážně muslimská) část Britského Kamerunu (plebiscit z roku 1961 současně rozhodl o připojení jižní části Britského Kamerunu k bývalému francouzskému území a nyní již samostatnému státu Kamerun – *République du Cameroun*). V etnický a nábožensky heterogenní Nigérii (Hausové a Fulbové vyznávající islám žijící na severu, Jorubové uctívající tradiční náboženství obývající jihozápad a konečně Igbové vyznávající křesťanství usídlení na jihovýchodě země) se ovšem začaly množit konflikty, které přerostly roku 1967 v občanskou válku (*Nigerian Civil War*). Na jejím počátku secesionisticky smýšlející Igbové vyhlásili nezávislou Republiku Biafra (disponující hlavními nigerijskými zásobami ropy), která však byla po tříletém krvavém konfliktu znamenajícím porážku Igbů, roku 1970, začleněna zpět do Nigérie. V souvislosti s průběhem a příčinami nigerijské občanské války lze nalézt podobnosti například s konfliktem na Šrí Lance, jenž byl rovněž způsoben náboženskými a etnickými spory, které v dané oblasti eskalovaly po zisku nezávislosti. Vleklé občanské válce (byť probíhající až o několik desetiletí později) se nevyhnula ani **Sierra Leone**, která dosáhla nezávislosti roku 1961; naopak relativně stabilní vývoj čekal poslední kolonii v západní Africe drženou Brity – **Gambii** – osamostatnivší se roku 1965.

Ve východoafrickém regionu nabyla jako první samostatnost **Uganda** roku 1962. V sousední Keni obývané početně nezanedbatelnou bělošskou komunitou čelili Britové od roku 1952 povstání Mau Mau (*Mau Mau Uprising, Kenya Emergency*), které vedli rebelové z kmene Kikujů proti britské koloniální správě (bělošským osadníkům vlastnícím rozsáhlé pozemky).¹⁵⁴ Povstání bylo nakonec tvrdě potlačeno¹⁵⁵ (fakticky již roku 1956, oficiálně až roku 1960), přesto znamenalo patrně nejvážnější krizi, kterou byli nuceni Britové ve svých afrických koloniích řešit, což bylo ještě umocněno tím, že ve stejné době probíhala také komunistická rebelie v Malajsku představující pro Spojené království další nebezpečí. Z delší časové perspektivy přimělo povstání Mau Mau Londýn k přehodnocení dosavadní politiky v této državě – Británie se přestala orientovat na bílé osadníky a bylo tak zamezeno potenciálnímu vzniku dalšího rasistického státu podobného Jihoafrické republice. **Keňa** získala nezávislost roku

---

¹⁵⁴ JUDD, Denis. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 362.

¹⁵⁵ V poslední době se objevily důkazy svědčící o tom, že se Britové při potlačování povstání na Kikujích dopouštěli zločinů proti lidskosti. V současnosti jsou vedeny soudní spory a dá se předpokládat, že keňským obětem (jejich potomkům) bude Spojeným královstvím poskytnuta kompenzace.

1963;¹⁵⁶ prvním prezidentem se stal Jomo Kenyatta, který se zavázal respektovat zájmy bílé menšiny. Další východoafrická država, Tanganika, dosáhla nezávislosti roku 1961, v roce 1964 se spojila se Zanzibarem a vytvořila tak nový státní útvar nazvaný **Tanzanie**. Zanzibar se osamostatnil roku 1963, na počátku roku 1964 proběhl na tomto ostrově převrat, který svrhl sultána a zavedl k Sovětskému svazu inklinující lidovou republiku (*People's Republic of Zanzibar and Pemba*). Obavy z toho, že by se Zanzibar mohl stát základnou komunismu na východním pobřeží Afriky (podobně jako Kuba v oblasti Karibiku), přispěly nakonec k jeho sloučení s Tanganikou, díky čemuž se podařilo vliv komunismu v této oblasti zmírnit. Stejně jako v případě Malajsie, kde se Britové rovněž potýkali se snahami komunistů o převzetí moci, vznikla tedy i v Tanzanii poměrně úspěšná (přinejmenším životaschopná) federace složená z několika bývalých britských držav.

Totéž nelze tvrdit o situaci ve střední (jižní) Africe. V tomto regionu byla roku 1953 zřízena Středoafriická federace (*Central African Federation, CAF*) neboli Federace Rhodesie a Ňaska (*Federation of Rhodesia and Nyasaland*).¹⁵⁷ Jednalo se o semisuverénní státní celek (v budoucnu se počítalo s plnou nezávislostí), který se pokoušel vyřešit v zásadě neřešitelný problém (či alespoň oddálit jeho řešení) spočívající v komplikovaném soužití vládnoucího privilegovaného bělošského obyvatelstva evropského původu a výrazně většinové (ovšem politicky neaktivní) černošské populace. Přes určité ústupky vůči černošskému obyvatelstvu (které způsobily nespokojenost bělochů preferujících apartheidní model) se zejména v severní části federace začala utvářet nacionalistická hnutí, jež získávala podporu černošského obyvatelstva. Londýn správně rozeznal, že Středoafriická federace je nadále neudržitelná a nemá smysl bránit černošské majoritě v politické emancipaci a participaci – roku 1963, po pouhých deseti letech existence, byla Federace Rhodesie a Ňaska rozpuštěna. Ňasko získalo nezávislost roku 1964 jako **Malawi**,¹⁵⁸ téhož roku se osamostatnila také **Zambie** (bývalá Severní Rhodesie). Bílí osadníci v Jižní Rhodesii se ovšem nehodlali smířit s přepuštěním moci černošské většině a (po marném hledání kompromisu při

---

¹⁵⁶ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století II. 2. vyd., Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005, s. 151.*

¹⁵⁷ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 101.*

¹⁵⁸ HULEC, Otakar; OLŠA, Jaroslav. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 237.*

jednáních s Brity) jednostranně vyhlásili roku 1965 nezávislou Rhodesii¹⁵⁹ fungující na stejném principu jako apartheidní režim v Jihoafrické republice. Následovaly sankce ze strany Spojeného království a mezinárodních organizací vůči této vzbouřené kolonii, která se v roce 1970 prohlásila republikou, což ale nic nezměnilo na jejím statusu mezinárodně neuznaného státu. V sedmdesátých letech pokračovala občanská válka (*Rhodesian Bush War*), přičemž Británie se stále držela zásady *no independence before majority rule*. Konflikt byl ukončen až roku 1979, kdy došlo k dohodě mezi válčícími stranami (*Lancaster House Agreement*), na jejímž základě vznikl roku 1980 na území bývalé Jižní Rhodesie nezávislý stát **Zimbabwe** umožňující vládu černošské většiny.¹⁶⁰

V oblasti dále na jih od problematické (Jižní) Rhodesie byla roku 1966 udělena samostatnost **Botswaně** (bývalé Bečuánsko), která (podobně jako Gambie) tvoří světlou výjimku v (jinak množstvím válek a převratů poznamenaném) postkoloniálním vývoji afrického kontinentu. **Lesotho** (dřívější Basutsko) dosáhlo nezávislosti taktéž v roce 1966, roku 1968 jej následovala další monarchie sousedící s Jihoafrickou republikou, **Svazijsko**. Jako úplně poslední teritorium (někdejší britská država) v jihoafrickém regionu získala nezávislost roku 1990 Jihozápadní Afrika pod názvem **Namibie** – stalo se tak po několik desítek let trvající válce za nezávislost vedené Namibijci proti Jihoafrické republice, která tuto oblast spravovala jako mandátní území (v roce 1966 sice Organizace spojených národů mandát Jihoafričanům odebrala jako součást sankčních opatření vůči tamnímu apartheidnímu režimu, Jihoafrická republika však území budoucí Namibie de facto ovládala i nadále a praktikovala v něm rovněž politiku rasové segregace).

4.3 Oceánie

V regionu Oceánie, kde dvě stěžejní bývalé součásti Britského impéria (Austrálie a Nový Zéland)¹⁶¹ již dávno disponovaly vlastními nezávislými státy, se dekolonizace probíhající zejména v sedmdesátých letech dvacátého století týkala

---

¹⁵⁹ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 19.

¹⁶⁰ HULEC, Otakar; OLŠA, Jaroslav. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 290.

¹⁶¹ Austrálie a Nový Zéland jsou společně se Spojenými státy americkými od roku 1951 členy strategické obranné vojenské aliance ANZUS (*Australia, New Zealand, United States Security Treaty*), jejímž cílem je zachování bezpečnosti v tichomořské oblasti.

(s výjimkou v podobě východní části ostrova Nová Guinea) malých ostrovů a souostroví v Pacifiku. V roce 1962 získala na Novém Zélandu nezávislost **Západní Samoa** (do Společenství národů vstoupila až roku 1970; od roku 1997 se nazývá pouze Samoa); roku 1968 dosáhlo samostatnosti australské poručenské území **Nauru**. **Fidži**, které se ze všech tichomořských ostrovů potýkalo (potýká) pravděpodobně s největšími problémy (etnické spory mezi původními melanéskými Fidžijci a potomky indických smluvních dělníků přivezených na ostrovy Brity v koloniální éře, tedy Indofidžijci, jež vyústily ve vojenský puč roku 1987 a další nepokoje), obdrželo nezávislost roku 1970. **Tonga** se osamostatnila také roku 1970; v roce 1975 byla ukončena australská správa nad východní částí ostrova Nová Guinea – vznikl tak nezávislý stát **Papua-Nová Guinea** (ke spojení dvou původně samostatných držav – Papuy a Nové Guiney – došlo již roku 1949). V roce 1978 se konstituovaly nezávislé **Šalomounovy ostrovy**; v téže době byly v důsledku rozdělení kolonie Gilbertovy a Elliceovy ostrovy vytvořeny státy **Tuvalu** (1978, původně Elliceovy ostrovy) a **Kiribati** (1979, původně Gilbertovy ostrovy). Konečně anglo-francouzské kondominium Nové Hebridy dosáhlo nezávislosti roku 1980 pod názvem **Vanuatu**.

4.4 Severní, Střední a Jižní Amerika (včetně Atlantského oceánu)

Oblast Karibského moře, která představovala jednu z nejstarších částí Britského impéria, nehrála ve dvacátém století z pohledu ekonomického, lidského či vojensko-strategického potenciálu pro Spojené království již natolik zásadní roli. Britové se v Karibiku rozhodli pro poněkud odlišný dekolonizační scénář, jehož pravděpodobným cílem bylo zamezit příliš razantnímu průniku politických a ekonomických zájmů Spojených států amerických do tohoto regionu.¹⁶² V lednu roku 1958 byla vytvořena Západoindická federace (*West Indies Federation*)¹⁶³ složená z Jamajky, Trinidadu, Tobaga, Barbadosu, Návětrných ostrovů a Závětrných ostrovů. Británie předpokládala, že tato nově ustavená federace získá v dohledné době nezávislost jako celek; jednou z variant rovněž bylo, že se připojí jako zvláštní provincie ke Kanadě, s níž *West Indies Federation* udržovala obzvláště těsné obchodní a politické styky. Projekt karibského federativního státu zbudovaného po vzoru Kanady a Austrálie ovšem ztroskotal na

¹⁶² ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 32.

¹⁶³ BORJA, Rafael. *Liquidación del Colonialismo en América: Surge una Nueva Nación en el Caribe*. México, D. F.: Editorial Azteca, 1958, s. 117.

neschopnosti místních politických elit shodnout se na společném postupu, svou roli dozajista sehrály také rozpory mezi bohatšími a chudšími částmi federace.¹⁶⁴ Toto vnitřní napětí nakonec vedlo k tomu, že **Jamajka** roku 1962 vystoupila ze Západoindivické federace¹⁶⁵ a stala se, jako první britská država v Karibiku, nezávislým státem. Federace karibských kolonií tak po pouhých čtyřech letech existence roku 1962 zanikla; jednalo se o podobně neúspěšný projekt federativního uspořádání britských držav jako v případě Federace Rhodesie a Naska, jakkoli byly příčiny rozpadu obou uvedených federací na počátku šedesátých let rozličné. Z perspektivy celého Britského impéria se koncept spojení několika bývalých britských držav v jednu federaci naopak osvědčil v Malajsii a (do jisté míry též) v Tanzanii.

Krátce po rozpuštění Západoindivické federace vyhlásil (kromě zmíněné Jamajky) nezávislost také **Trinidad a Tobago** (v srpnu roku 1962); z ostatních členů zaniklé federace se na čas opět staly britské kolonie, které po určité době (ještě před nabytím samostatnosti) získaly semisuverénní status (*West Indies Associated States*). Plné nezávislosti pak dosáhl **Barbados** roku 1966, **Grenada** roku 1974, **Dominika** roku 1978, **Svatá Lucie** roku 1979, **Svatý Vincenc a Grenadiny** taktéž roku 1979, **Antigua a Barbuda** roku 1981 a konečně **Svatý Kryštof a Nevis** roku 1983¹⁶⁶ (vznik posledních dvou států komplikovala činnost separatistických hnutí působících na Barbudě, respektive na Nevisu). **Bahamy**, které netvořily součást *West Indies Federation*, získaly nezávislost v roce 1973. Na středoamerické pevnině se roku 1981 osamostatnilo **Belize** (do roku 1973 známé jako Britský Honduras), jehož území si ovšem nárokovala sousední Guatemala, která nový stát uznala až v roce 1991. Jediná britská država v Jižní Americe, Britská Guyana, obdržela nezávislost již roku 1966 pod názvem **Guyana**.

Pro oblast Severní, Střední a Jižní Ameriky je typické, že si zde Britové ponechali (oproti jiným kontinentům, zejména Africe a Asii) poměrně hodně teritorií, jež dnes mají většinou status zámořských území Spojeného království (těmito dosud nedekolonizovanými državami jsou například Bermudy, Anguilla, Montserrat, Kajmanské ostrovy, Britské Panenské ostrovy či Falklandy).

---

¹⁶⁴ JUDD, Denis. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 366.

¹⁶⁵ SRINIVASAN, Krishnan. *The Rise, Decline and Future of the British Commonwealth*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, s. 38.

¹⁶⁶ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 97.

4.5 Evropa

V Evropě náležely Britskému impériu po druhé světové válce tři strategické državy ve Středozemním moři – Gibraltar, Malta a Kypr. **Kypr** dosáhl samostatnosti v roce 1960¹⁶⁷ (o rok později vstoupil do Společenství národů), Britové si na něm ovšem ponechali dvě vojenské základny Akrotiri a Dhekelia (podobně se zachovali v případě osamostatnění Mauricia a zbudování strategické základny na ostrově Diego Garcia), aby tak alespoň částečně suplovali nedávnou ztrátu klíčových pozic Spojeného království v Egyptě (Suezská krize roku 1956). **Malta** získala nezávislost roku 1964. Z původních tří opěrných bodů situovaných ve Středozemním moři tedy dnes Británie v této oblasti disponuje již jen dvěma strategickými državami – Gibaltarem a kyperskými základnami (*Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia*).

---

¹⁶⁷ JUDD, Denis. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 380.

5. Dnešní podoba Společenství národů

Společenství národů jakožto volné sdružení Spojeného království a jeho bývalých imperiálních držav vzniklo ve své moderní podobě (připouštějící rovněž členství republik a monarchií s vlastní dynastií) roku 1949 podpisem *Londýnské deklarace*. V průběhu následujících dekád zaznamenala tato organizace v důsledku dekolonizačních procesů výraznou proměnu – z původního „elitního“ spolku tvořeného metropolí a „bílými“ dominii se postupem času vlivem vstupu nových členů zejména z Asie, Afriky, Oceánie a Karibiku stal multietnický a multirasový Commonwealth. Dnešní Společenství národů tak aktuálně čítá 54 nezávislých států, jež se rozkládají na celkové ploše více jak 30 000 000 km² a ve kterých žije téměř třetina současné světové populace. Tyto zásadní strukturální změny proběhnuvší v rámci Commonwealthu ve druhé polovině dvacátého století, během níž se drtivá většina dřívějších koloniálních držav (součástí Britského impéria podřízených metropoli) po zisku nezávislosti a vstupu do Společenství národů transformovala v rovnocenné partnery Spojeného království (nově vystupujícího jako „pouhý“ řadový člen této organizace), měly za následek přehodnocení britské zahraničně-politické a obchodně-ekonomické orientace. Spojené království se po definitivní ztrátě pozice světové velmoci (Suezská krize roku 1956) a uvědomění si vlastní hospodářské nesoběstačnosti začalo zvolna zapojovat do evropského integračního procesu, až roku 1973 vstoupilo do Evropského hospodářského společenství;¹⁶⁸ dnes ovšem v souvislosti s ekonomickou krizí zmítající Evropou stále silněji v Británii zaznívají hlasy volající po vystoupení z Evropské unie a opětovném navázání užších obchodních kontaktů se zeměmi (především těmi nejvyspělejšími) Commonwealthu (takzvané *Commonwealth unification movement*, jehož stoupenci vzývají „obnovení“ zašlé slávy Britského impéria alespoň v této formě).

5.1 Struktura a cíle Společenství národů

Hlavou Společenství národů (*Head of the Commonwealth*) je již od roku 1952 britská královna Alžběta II. (*Elizabeth II*), která je respektována všemi členskými státy jako symbolický nejvyšší představitel Commonwealthu; její pravomoci jsou ovšem

---

¹⁶⁸ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 29.

spíše protokolárního charakteru.¹⁶⁹ Ústřední administrativní institucí Společenství národů je od roku 1965 fungující sekretariát (*Commonwealth Secretariat* sídlící v Marlborough House v Londýně), v jehož čele stojí generální tajemník Commonwealthu (*Commonwealth Secretary-General*; v současnosti indický diplomat Kamallesh Sharma), který disponuje nejdůležitějšími kompetencemi týkajícími se reálného každodenního chodu Společenství národů. Nejvýznamnějším orgánem s faktickými rozhodovacími pravomocemi v rámci Commonwealthu je setkání nejvyšších představitelů vlád (premiérů, případně prezidentů, respektive panovníků) členských zemí (*Commonwealth Heads of Government Meeting*, CHOGM), které navazuje na podobné summity organizované v minulosti, částečně ještě v éře Britského impéria (od roku 1887 pořádané koloniální konference v roce 1907 přejmenované na imperiální konference, v jejichž tradici od roku 1944 pokračovaly konference předsedů vlád Britského společenství národů). *Commonwealth Heads of Government Meeting* se koná od roku 1971 pravidelně každé dva roky a na rozdíl od dřívějších konferencí (až na výjimky organizovaných vždy v Londýně) jeho pořadatelství rotuje mezi členy Commonwealthu rovnoměrně napříč všemi kontinenty, což reflektuje decentralizovanou povahu moderního Společenství národů. Premiér hostitelské země se automaticky na následující dva roky (do konání příštího summitu) stává úřadujícím předsedou Commonwealthu (*Commonwealth Chairperson-in-Office*; momentálně australská premiérka Julia Gillard, neboť poslední setkání proběhlo roku 2011 v Perthu), čímž doplňuje pomyslnou trojici vrcholných reprezentantů této organizace (kterou tvoří společně s britským panovníkem a generálním tajemníkem).

Právě na setkáních předsedů vlád členských zemí Commonwealthu bývají přijímána zásadní rozhodnutí určující další směřování (základní politiku a program činnosti) Společenství národů v nadcházejícím období; je zde rovněž volen generální tajemník. Na úplně prvním summitu konaném roku 1971 v Singapuru byla schválena *Singapurská deklaráce (Singapore Declaration of Commonwealth Principles 1971)*,¹⁷⁰ která stanovila zásady a cíle Společenství národů a jež znamenala definitivní předěl mezi Společenstvím národů vnímaným stále ještě imperiální optikou na jedné straně a moderně pojímaným Commonwealthem na straně druhé. Principy společné všem

---

¹⁶⁹ Je zapotřebí zdůraznit, že příští hlavou Commonwealthu nebude automaticky následník Alžběty II. na britském trůnu, nýbrž osoba zvolená na setkání předsedů vlád členských zemí této organizace.

¹⁷⁰ **Společenství národů. Singapurská deklaráce z roku 1971** (Singapore Declaration of Commonwealth Principles 1971). 22. ledna 1971. Dostupné také z: < http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=141097 >.

členským státům (mimořádně úzce související s podmínkami členství v Commonwealthu, jimiž se zabývá následující podkapitola) obsažené v *Singapurské deklaraci z roku 1971* (udržení světového míru; podpora zastupitelské demokracie, individuálních svobod a volného obchodu; odsouzení rasismu; boj proti chudobě, analfabetismu a nemocem) byly dále rozšířeny a rozvedeny v textu *Lusacké deklarace z roku 1979* (*Lusaka Declaration of the Commonwealth on Racism and Racial Prejudice 1979*; například odstranění diskriminace na základě pohlaví),¹⁷¹ *Deklarace z Langkawi z roku 1989* (*Langkawi Declaration on the Environment 1989*; především trvale udržitelný rozvoj)¹⁷² či ve znění *Hararské deklarace z roku 1991* (*Harare Commonwealth Declaration 1991*).¹⁷³ Všechny uvedené proklamace zdůrazňující demokratické principy vlády a ochranu lidských práv ovšem postrádaly právní vynutitelnost (efektivní sankční mechanismy), a tak často docházelo k jejich závažnému porušování.¹⁷⁴ Commonwealth sice odsoudil apartheid v Jihoafrické republice a zavedl sankce vůči bělošskému režimu v Rhodesii (rovněž praktikujícímu politiku rasové segregace), nedokázal se však odhodlat ke stejně razantním krokům v mnohých dalších případech (buď nejednal vůbec, nebo se omezil na vydání formálního odsuzujícího prohlášení) evidentního porušování základních demokratických a morálních principů, na nichž mělo spočívat Společenství národů (kupříkladu režim Idi Amina v Ugandě v letech 1971 až 1979¹⁷⁵ nebo zavedení systému vlády jedné strany v Keni, Tanzanii, Zambii, Malawi a dalších zemích).¹⁷⁶ V prosinci roku 2012 byla schválena nová *Charta Společenství národů* (*Charter of the Commonwealth 2012*),¹⁷⁷ která opětovně shrnuje všechny principy Commonwealthu (přičemž klade důraz na potírání jakýchkoliv forem diskriminace); zůstává ovšem otázkou, zda se (stejně jako v případech předešlých

---

¹⁷¹ **Společenství národů.** *Lusacká deklarace z roku 1979* (Lusaka Declaration of the Commonwealth on Racism and Racial Prejudice 1979). 7. srpna 1979. Dostupné také z:

< <http://www.thecommonwealth.org/files/35776/FileName/TheLusaka.pdf> >.

¹⁷² **Společenství národů.** *Deklarace z Langkawi z roku 1989* (Langkawi Declaration on the Environment 1989). 21. října 1989. Dostupné také z:

< http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=171727 >.

¹⁷³ **Společenství národů.** *Hararská deklarace z roku 1991* (Harare Commonwealth Declaration 1991). 20. října 1991. Dostupné také z:

< http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=141095 >.

¹⁷⁴ **ROMANCOV, Michael.** *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: **ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol.** *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 33.

¹⁷⁵ Idi Amin provedl převrat roku 1971 paradoxně v momentě, kdy byl ugandský prezident Milton Obote na summitu Commonwealthu v Singapuru.

¹⁷⁶ **JUDD, Denis.** *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 400.

¹⁷⁷ **Společenství národů.** *Charta Společenství národů z roku 2012* (Charter of the Commonwealth 2012). 14. prosince 2012. Dostupné také z:

< <http://www.thecommonwealth.org/files/252053/FileName/CharteroftheCommonwealth.pdf> >.

deklarací) nebude jednat pouze o proklamaci hodnot a cílů Společenství národů bez možnosti jejich reálné (vynutitelné) aplikace v politických a právních systémech členských zemí s demokratickým deficitem.

Kromě výše uvedených institucí tvořících základ organizační struktury Commonwealthu působí v rámci tohoto svazku států mnoho dalších přidružených organizací většinou zaměřených na různé specifické oblasti (souhrnně se označují pojmem *Commonwealth Family*) – například *Commonwealth Foundation*, *Commonwealth of Learning*, *Commonwealth Business Council*, *Commonwealth Games Federation* (zodpovědná za pořádání jedné z největších světových sportovních událostí, Her Commonwealthu) či *Commonwealth War Graves Commission*.

Zatímco v minulosti byla záležitostí britských držav v rámci londýnského kabinetu vyhrazena zvláštní ministerstva (*Colonial Office* působící od roku 1854; *India Office* zřízené roku 1858; *Dominion Office* založené roku 1925, v roce 1947 transformované na *Commonwealth Office*), v průběhu šedesátých let dvacátého století byly tyto orgány státní správy zaobírající se koloniemi a dominií sloučeny v jeden administrativní celek. Od roku 1968 tvoří problematika Commonwealthu (a imperiálních teritorií dosud se nacházejících v britské správě) součást agendy britského ministerstva zahraničních věcí (*Foreign and Commonwealth Office*), což opět odráží posun ve významu těchto oblastí pro Spojené království z hlediska jeho zahraničně-politické orientace.

5.2 Členství ve Společenství národů

Základní kritéria členství v Commonwealthu byla stanovena již v *Singapurské deklaraci z roku 1971*. V současnosti platné podmínky vstupu do Společenství národů (a setrvání v této organizaci) byly schváleny na summitu předsedů vlád konaném roku 1997 v Edinburghu (*Edinburgh Declaration 1997*). Na jejich základě se členem Commonwealthu může stát nezávislý stát, který respektuje a dodržuje základní principy Společenství národů (shrnuté ve znění *Hararské deklarace z roku 1991*), uznává Alžbětu II. jako hlavu Commonwealthu a souhlasí s užíváním angličtiny jako oficiálního jazyka Společenství národů; navíc musí mít žadatel (vyjma mimořádných, individuálně posuzovaných případů) historický ústavní vztah k některému ze současných členských států Commonwealthu (tato záležitost byla definitivně ujasněna

až roku 2007 přijetím *Kampala Communiqué*). V případě porušení základních principů a hodnot Společenství národů ze strany některé členské země jí může být pozastaveno členství, případně může dojít dokonce k jejímu vyloučení z Commonwealthu. Orgánem oprávněným pozastavit zemi členství, respektive navrhnout summitu předsedů vlád vyloučení země z Commonwealthu, je ministerská akční skupina (*Commonwealth Ministerial Action Group*, CMAG) složená z generálního tajemníka a vybraných ministrů zahraničí členských zemí, jež byla zřízena roku 1995 (na základě *Millbrook Commonwealth Action Programme 1995*).¹⁷⁸

Společenství národů aktuálně čítá 54 nezávislých a plně suverénních členských států. Na asijském kontinentu (a v oblasti Indického oceánu) leží 10 členských zemí Commonwealthu (Indie, Pákistán, Šrí Lanka, Malajsie, Singapur, Mauricius, Bangladéš, Seychely, Maledivy, Brunej); v Africe je situováno 17 členských států (Jihoafrická republika, Ghana, Nigérie, Sierra Leone, Tanzanie, Uganda, Keňa, Malawi, Zambie, Gambie, Botswana, Lesotho, Svazijsko, Namibie, Mosambik, Kamerun, Rwanda); v Oceánii má Společenství národů 11 zástupců (Austrálie, Nový Zéland, Nauru, Samoa, Fidži, Tonga, Papua-Nová Guinea, Šalomounovy ostrovy, Tuvalu, Kiribati, Vanuatu); v Severní, Střední a Jižní Americe (zejména v regionu Karibiku) tvoří součást Commonwealthu 13 zemí (Kanada, Jamajka, Trinidad a Tobago, Barbados, Guyana, Bahamy, Grenada, Dominika, Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny, Antigua a Barbuda, Belize, Svatý Kryštof a Nevis); konečně v Evropě se rozkládají 3 členské státy Společenství národů (Spojené království, Kypr, Malta). Z vyjmenovaných 54 státních celků zvolilo 33 států republikánské zřízení, dalších 16 zemí uznává britského panovníka jako svou hlavu státu (takzvaný Commonwealth Realm, o němž podrobněji pojednává následující podkapitola), zatímco 5 států disponuje monarchií s vlastní dynastií (Lesotho, Svazijsko, Malajsie, Brunej a Tonga).

Převážná většina nově se osamostatnivších zemí vstoupila do Commonwealthu současně se získáním nezávislosti – výjimku tvoří pouze Kypr (samostatnost roku 1960, vstup roku 1961), Západní Samoa (samostatnost roku 1962, vstup roku 1970), Maledivy (samostatnost roku 1965, vstup až roku 1982) a Bangladéš (samostatnost roku 1971, vstup roku 1972 z důvodu konfliktu s Pákistánem). Za celou dobu existence

---

¹⁷⁸ **Společenství národů.** *Akční program z Millbrook z roku 1995* (Millbrook Commonwealth Action Programme 1995). 12. listopadu 1995. Dostupné také z: <http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=141096>.

Commonwealthu (od roku 1931) z něj nebyl žádný člen vyloučen, dobrovolně se z tohoto volného svazku států rozhodly odejít (a prozatím se nevrátit) pouze Irsko (roku 1949 po schválení *Republic of Ireland Act*) a Zimbabwe (roku 2003 poté, co mu bylo rok předtím pozastaveno členství). Jen na určitý časový úsek a z rozličných důvodů vystoupily ze Společenství národů Jihoafrická republika (nebyla členem v letech 1961 až 1994, kdy ostatní členské země odmítly tolerovat tamní apartheidní režim a hrozily Jihoafrické republice vyloučením z Commonwealthu), Pákistán (nebyl členem v letech 1972 až 1989, důvodem vystoupení byl jeho nesouhlas se vstupem Bangladěše) a Fidži (nebylo členem v letech 1987 až 1997, tedy v období po vojenském puči, který zpřetrhal vazby se Spojeným královstvím). Po roce 1995, kdy byla nastavena jasnější pravidla kontroly dodržování zásad Commonwealthu (zřízení *Commonwealth Ministerial Action Group*), byl několikrát využit institut pozastavení členství pro porušení demokratických principů, na nichž je založeno Společenství národů – suspendovány již byly Nigérie (v letech 1995 až 1999; posledním impulsem byly události roku 1995, kdy byl popraven aktivista za lidská práva Ken Saro-Wiwa), Pákistán (v letech 1999 až 2004, tedy po puči generála Parvize Mušarafa, podruhé v letech 2007 až 2008 kvůli trvajícímu výjimečnému stavu), Zimbabwe (v letech 2002 až 2003 po zmanipulovaných prezidentských volbách ve prospěch Roberta Mugabeho, dalším důvodem byla probíhající pozemková reforma namířená proti bělošskému obyvatelstvu) a Fidži (poprvé suspendováno v letech 2000 až 2001, opět mu bylo pozastaveno členství roku 2006 po dalším vojenském puči, v důsledku čehož je Fidži aktuálně jediným suspendovaným členem Commonwealthu).¹⁷⁹

Existuje relativně velký počet států (dřívějších britských držav), které se po vyhlášení nezávislosti rozhodly neparticipovat ve strukturách Společenství národů a celkem rázně tak ukončily (delší či kratší dobu trvající) vazby se Spojeným královstvím. Největší skupinu těchto zemí tvoří státy nacházející se v oblasti jihozápadní Asie a severovýchodní Afriky (region zhruba odpovídající Blízkému východu), které měly v době Britského impéria status protektorátů (chráněných států) a jež se z tohoto důvodu neocitly v tak úzkém sepětí s metropolí jako ostatní državy (korunní kolonie a dominia). Do Commonwealthu (alespoň prozatím) nevstoupily Irák,

---

¹⁷⁹ Poslední dobou se objevily úvahy o možném pozastavení členství Šrí Lanky z důvodu údajných válečných zločinů spáchaných vládními vojsky na tamilském obyvatelstvu v závěrečných fázích občanské války (roku 2009). Šrí Lanka přitom shodou okolností pořádá příští *Commonwealth Heads of Government Meeting* (v listopadu roku 2013), jehož se, jak bylo nedávno oznámeno, poprvé od roku 1973 nezúčastní britská královna Alžběta II.

Jordánsko, Izrael (nejvyspělejší mandátní území typu A, jejichž správa se fakticky velmi blížila protektorátnímu zřízení), Kuvajt, Katar, Bahrajn, Spojené arabské emiráty, Jižní Jemen či Jemen (Aden měl jako jediné britské teritorium na Arabském poloostrově postavení korunní kolonie), Egypt, Súdán a Somálsko. Mnohé z výše uvedených států (pochopitelně s výjimkou v podobě Izraele) se namísto členství ve Společenství národů zaměřily na vzájemnou spolupráci v rámci arabských zemí (Liga arabských států). Kromě těchto blízkovýchodních území se do Commonwealthu (na rozdíl od ostatních regionů dříve tvořících součást *British Raj*) nikdy nezapojila ani Barma (Myanmar), která je tak spolu s Adenem (Jemenem) jedinou bývalou korunní kolonií, jež není členem Společenství národů.

Naopak doposud dvě země vstoupily do Commonwealthu, aniž by měly historické vazby na Britské impérium.¹⁸⁰ Roku 1995 se členem Společenství národů stal Mosambik (bývalá portugalská kolonie), v roce 2009 jej následovala Rwanda (německá, později belgická kolonie), jejíž přihláška již musela být posuzována individuálně vzhledem k nedávno zpřísněným podmínkám vstupu pro státy bez britské imperiální historie (*Kampala Communiqué*); vstup Rwandy znamenal zatím poslední rozšíření Společenství národů. Mezi nynějšími žadateli o členství v Commonwealthu lze rovněž nalézt několik zemí v minulosti spjatých s jinou koloniální mocností než se Spojeným královstvím (Alžírsko, Madagaskar); z bývalých britských držav se momentálně o vstup do Společenství národů ucházejí Somaliland, Súdán, Jižní Súdán a Jemen.

5.3 Commonwealth Realm

Termínem Commonwealth Realm jsou nazývány členské státy Společenství národů, které si (i po zisku samostatnosti a plné suverenity) ponechaly britského panovníka jako svou hlavu státu, čímž demonstrovaly zájem na zachování užších vazeb se Spojeným královstvím. V minulosti se tato území označovala jako dominia, což bylo definitivně změněno až v souvislosti s nástupem Alžběty II. na britský trůn roku 1952 (*Royal Titles Act 1953*), kdy začal být britský panovník nově titulován rovněž jako král (přesný titul se v každé zemi mohl lišit) jednotlivých Commonwealth Realm. V průběhu dekolonizačních procesů nabyly přechodně postavení Commonwealth Realm mnohé

---

¹⁸⁰ Převážně francouzský Kamerun přistoupivší do Commonwealthu roku 1995 je částečně tvořen bývalým britským územím (konkrétně jižní částí Britského Kamerunu), do této kategorie jej tedy nelze zařadit.

čerstvě nezávislé státy, které se později staly republikami s vlastním prezidentem (většinou jsou dnes standardními členy Společenství národů). Jednalo se například o Indii (Commonwealth Realm v letech 1947–1950), Pákistán (1947–1956), Cejlon (1948–1972), Ghanu (1957–1960), Trinidad a Tobago (1962–1976), Keňu (1963–1964), Maltu (1964–1974), Gambii (1965–1970), Mauricius (1968–1992) či Fidži (1970–1987).

Aktuálně tvoří Commonwealth Realm šestnáct států (monarchií), které jsou spojeny osobou britské královny Alžběty II. v personální unii. Nejvýznamnějšími členy Commonwealth Realm (co se týče ekonomické vyspělosti, velikosti populace a celkové rozlohy) jsou (pochopitelně vedle Spojeného království) původní, většinově bělošským obyvatelstvem osídlená dominia, která stála na počátku desintegrace Britského impéria – Kanada, Austrálie a Nový Zéland. Dalších devět (nesrovnatelně menších) Commonwealth Realm se nachází v regionu Karibského moře, který byl jednou z nejdříve kolonizovaných oblastí v rámci Britského impéria a má tak pro Londýn určitý symbolický význam – Jamajka, Barbados, Bahamy, Grenada, Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny, Antigua a Barbuda, Belize a Svatý Kryštof a Nevis. Zbývající tři Commonwealth Realm jsou situovány v Oceánii – Papua-Nová Guinea, Šalomounovy ostrovy a Tuvalu. V Asii a Africe nezůstala v personální unii se Spojeným královstvím ani jedna bývalá britská država, všechny nezávislé státy zde zavedly republikánské zřízení, případně monarchii s vlastní dynastií. V některých Commonwealth Realm se v nedávné době konala referenda o zavedení republiky (Austrálie roku 1999, Tuvalu roku 2008 nebo Svatý Vincenc a Grenadiny roku 2009), všechna však rozhodla o setrvání v personální unii se Spojeným královstvím.

5.4 Speciální status zámořských území Spojeného království

Navzdory dekolonizační vlně po druhé světové válce zůstaly Spojenému království určité državy, které ovšem představují pouhé torzo původního mocného impéria. Tato teritoria – dřívější korunní kolonie – se od roku 1983 (*British Nationality Act 1981*)¹⁸¹ nazývala britská závislá území (*British Dependent Territories*), v roce

---

¹⁸¹ **Spojené království Velké Británie a Severního Irsku. Zákon o britském občanství z roku 1981** (*British Nationality Act 1981*). 30. října 1981. Dostupné také z: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61/pdfs/ukpga_19810061_en.pdf >.

2002 (*British Overseas Territories Act 2002*)¹⁸² došlo k jejich přejmenování na dodnes platné označení zámořská území Spojeného království (*British Overseas Territories*). *British Overseas Territories* jsou charakteristická tím, že nejsou součástí Spojeného království (nejsou vlastnictvím britské koruny), avšak spadají pod jeho suverenitu; v případě osamostatnění by se tato území mohla stát novými členy Společenství národů.¹⁸³

V současnosti disponuje Spojené království čtrnácti zámořskými územími.¹⁸⁴ Téměř polovina těchto teritorií se nachází v oblasti Karibského moře (respektive poblíž východního pobřeží Severní Ameriky) – Anguilla, Bermudy, Britské Panenské ostrovy, Kajmanské ostrovy, Montserrat a Turks a Caicos. Tyto državy ovšem nemají nijak zásadní strategický či ekonomický význam, stejně jako jediné britské teritorium v Oceánii – Pitcairnovy ostrovy. Rozdílná situace je u ostatních zámořských území. V Evropě si Britové ponechali dva důležité opěrné body situované ve Středozemním moři – Gibraltar a vojenské základny Akrotiri a Dhekelia na Kypru. V Indickém oceánu vlastní Spojené království (spolu se Spojenými státy americkými) další strategickou vojenskou základnu Diego Garcia, která tvoří součást zámořského teritoria nazvaného Britské indickooceánské území. V jižním Atlantiku náleží Britům trojice výhodně (mezi Afrikou a Jižní Amerikou) položených zámořských území – Svatá Helena, Ascension a Tristan da Cunha; Falklandy; Jižní Georgia a Jižní Sandwichovy ostrovy. Zejména dvě posledně jmenované državy mají klíčový význam, neboť se nachází v blízkosti Antarktidy, potenciálního zdroje značného nerostného bohatství,¹⁸⁵ kde si Spojené království nárokuje další zámořské teritorium – Britské antarktické území.

British Overseas Territories jsou předmětem sporů mezi Spojeným královstvím a jinými státy, jež si na ně taktéž činí nárok. Argentina nesouhlasí s tím, že Britům patří nedaleké Falklandy a Jižní Georgia a Jižní Sandwichovy ostrovy (konflikt roku 1982 – *Falklands War / Guerra de las Malvinas*). Argentina spolu s Chile rovněž zpochybňuje

---

¹⁸² **Spojené království Velké Británie a Severního Irska.** *Zákon o zámořských územích Spojeného království z roku 2002* (*British Overseas Territories Act 2002*). 26. února 2002. Dostupné také z: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/8/pdfs/ukpga_20020008_en.pdf >.

¹⁸³ Totéž platí o dalších územích, bývalých součástech Britského impéria, která jsou nyní v různé formě spojena se členskými státy Commonwealthu; zejména se jedná o závislá území Nového Zélandu (přidružené státy Cookovy ostrovy a Niue; Tokelau) a Austrálie (Norfolk, Vánoční ostrov), jejichž postavení se v tomto ohledu velmi blíží zámořským územím Spojeného království.

¹⁸⁴ **FERGUSON, Niall.** *Britské impérium: Cesta k modernímu světu. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 375.*

¹⁸⁵ **JUDD, Denis.** *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti. 1. vyd., Praha: BB art, 1999, s. 415.*

hranice Britského antarktického území. Na Britské indickooceánské území si činí nárok Mauricius a Seychely; Gibraltar je zase považován Španělskem za tradiční integrální součást jeho teritoria.

5.5 Speciální status britských korunních závislých území

Britská korunní závislá území (*British Crown Dependencies*) spadají pod suverenitu Spojeného království, jsou navíc ve vlastnictví britské koruny (tímto se liší od zámořských území Spojeného království), zároveň však netvoří součást Spojeného království (na rozdíl od jeho integrálních prvků – Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irsku) ani Commonwealthu. Tento specifický status mají v současnosti tři teritoria ovládaná Brity již od středověku – Normanské ostrovy (*Channel Islands*) Jersey (*Bailiwick of Jersey*) a Guernsey (*Bailiwick of Guernsey*) ležící u severního pobřeží Francie a ostrov Man (*Isle of Man*) situovaný v Irském moři.

Závěr

Transformace Britského impéria na Společenství národů analyzovaná v této diplomové práci představuje historicky zcela ojedinělý fenomén, což je způsobeno množstvím specifických politicko-geografických okolností, které během devatenáctého a dvacátého století ovlivňovaly průběh tohoto procesu znamenajícího přerod britské koloniální říše ve volnější svazek států. Komplikovanost a obtížná uchopitelnost celého transformačního procesu je dána zejména rozlehlostí Britského impéria, jež se od roku 1583 (založení první kolonie na Newfoundlandu) díky více jak tři sta let trvající teritoriální expanzi rozrostlo do podoby největší říše všech dob, rozkládající se (roku 1920, kdy impérium dosáhlo svého zenitu) na všech kontinentech a zabírající téměř čtvrtinu celkové rozlohy zemské souše. Třebaže se při pohledu na politickou mapu světa mohlo Britské impérium díky použití rudé barvy jevit jako homogenní celek, ve skutečnosti se jednalo o značně různorodou entitu, jejíž jednotlivé segmenty (britské državy) byly reálně spojeny jen dvěma integračními prvky – westminsterským parlamentem a britskou korunou.¹⁸⁶

Z hlediska dalšího vývoje Britské říše sehrála klíčovou roli *Zpráva o situaci v Britské Severní Americe* sepsaná lordem Durhamem v roce 1839, na jejímž základě byl v kanadských koloniích zaveden princip *responsible government*. Tento krok Londýna sice zabránil bezprostřední ztrátě vzbouřených kanadských teritorií a jejich případnému připojení ke Spojeným státům americkým (Britové se tak vyvarovali stejné chyby, která je několik desítek let předtím „připravila“ o Třináct kolonií), z delší časové perspektivy však znamenal počátek desintegračních tendencí, které později vedly k rozpadu celého impéria. Kromě regionu dnešní Kanady totiž s určitým časovým odstupem obdržely právo na samosprávu také další britské državy, které byly založeny (a osídleny) bělošským obyvatelstvem evropského původu – Austrálie, Nový Zéland a jihoafrické kolonie. Stupeň nezávislosti zmíněných oblastí na metropoli se ještě zvýšil na přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy se z nich stala poloautonomní dominia. Účast dominiálních vojsk v první světové válce (operace na poloostrově Gallipoli, bitva u Vimy Ridge) jednak významně přispěla k posílení národního uvědomění Australanů, Novozélandců a Kanadců, jednak výrazně napomohla

---

¹⁸⁶ ROMANCOV, Michael. *Commonwealth – vznik a vývoj*. In: ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 20.

k tomu, aby se z těchto stále ještě britských držav staly plně suverénní státy, což bylo naplněno roku 1931 přijetím *Westminsterského statutu*,¹⁸⁷ kdy zároveň vzniklo Britské společenství národů. Důkazem speciálního historického postavení dominií (spolu s karibskými ostrovy nejstarších oblastí, které v rámci imperiální expanze přešly pod kontrolu Britů) a jejich užšího vztahu se Spojeným královstvím je skutečnost, že si ponechala britského panovníka jako svou hlavu státu a tvoří tak součást Commonwealth Realm; výjimku představuje jen specifický případ Irska, které dokonce nefiguruje ani ve Společenství národů, a Jihoafrické republiky, která ovšem – vzhledem k černošské majoritě – není příliš srovnatelná s Kanadou, Austrálií a Novým Zélandem (byť o vyhlášení republiky rozhodl apartheidní režim a nikoliv černošské obyvatelstvo).

Druhá světová válka (podobně jako první světový konflikt) zásadně poznamenala další směřování Britského impéria; obě supervelmoci etabloující se v poválečném světovém uspořádání – Spojené státy americké a Sovětský svaz – totiž prosazovaly koncept práva národů na sebeurčení a nebyly nakloněny zachování koloniálních říší (což se promítlo rovněž v textu *Charty Organizace spojených národů z roku 1945*); Británie se navíc ocitla ve velmi obtížné finanční situaci a obrovské impérium pro ni nebylo nadále udržitelné. V průběhu dekolonizačních procesů se tak Společenství národů (od schválení *Londýnské deklarace* roku 1949 akceptující taktéž členství republik a monarchií s vlastní dynastií) rozrostlo o mnoho nově nezávislých států, bývalých britských držav. Dekolonizace byla započata v regionu Indického subkontinentu, kde se nacházela (co se týče struktury politických elit) relativně vyspělejší teritoria, pokračovala v Africe, kde byla situace diametrálně odlišná, a byla dokončena v Karibiku, respektive v Oceánii. Odchod Britů z oblasti Arabského poloostrova byl oproti zbytku Asie poněkud opožděn, což bylo dáno jednak strategickým umístěním tohoto regionu v blízkosti Suezského průplavu (pro Spojené království definitivně ztraceného roku 1956), jednak četnými nalezišti ropy. Postkoloniální vývoj nově vzniklých států byl v řadě případů provázen množstvím občanských válek, jejichž příčinou byly etnické, rasové a náboženské konflikty, do jisté míry relikty britské koloniální éry (například spory mezi Indií a Pákistánem, občanská válka na Šrí Lance, pokus o secesi Biafry v Nigérii, několik pučů provedených na

---

¹⁸⁷ Austrálie a Nový Zéland ratifikovaly *Westminsterský statut* až roku 1942, respektive roku 1947, kdy je mezinárodní bezpečnostně-politická situace druhé světové války přesvědčila o nutnosti prioritního strategického partnerství se Spojenými státy americkými a o nevyhnutelnosti částečného zpřetrhání tradičně silných vazeb na Spojené království.

Fidži). Zvláště africké země se potýkaly se zásadními ekonomickými obtížemi a etnickými problémy, světlou výjimku v tomto ohledu představují snad jen Gambie a Botswana, které zaznamenaly relativně plynulý demokratický rozvoj. Na několika místech rozpadající se říše čelili Britové nebezpečí spočívajícímu v potenciálním převzetí moci komunisty, které bylo většinou úspěšně zažehnáno (Malajský poloostrov, ostrov Zanzibar); přesto byly později v některých bývalých britských državách zavedeny socialistické režimy (namátkou Somálsko, Jižní Jemen, Guyana). Dalším společným charakteristickým rysem dekolonizačních procesů byly pokusy Britů o spojení více teritorií v jeden větší celek – federativní model se osvědčil například v Malajsii a Tanzanii, naopak podobný koncept ztroskotal z nejrůznějších příčin v případě karibské Západointické federace a středoafriické Federace Rhodesie a Ňaska. Její existence a zánik úzce souvisí s dalším fenoménem, jímž byla přítomnost velkého množství bělošských osadníků v jižní (a východní) Africe. Konflikty bělošské (dříve privilegované) minority a černošské majority měly za následek problematický vývoj v inkriminovaných oblastech „černého kontinentu“ (protibělošské povstání Mau Mau v Keni, apartheidní režim v Jihoafrické republice praktikovaný též na území Jihozápadní Afriky či další případ politiky rasové segregace aplikovaný v mezinárodně neuznané Rhodesii v letech 1965 až 1979).

V průběhu druhé poloviny dvacátého století zaznamenalo Společenství národů významný nárůst počtu členů – z původního spolku tvořeného „bílými“ dominii (*Old Commonwealth*) se stal multietnický a multirasový Commonwealth. V současnosti čítá toto volné sdružení Spojeného království a jeho bývalých imperiálních držav 54 členských států, mezi nimiž jsou nově také dvě země, které byly v minulosti spjaty s jinou koloniální mocností (Mosambik a Rwanda). Členskou základnu Commonwealthu představují zejména někdejší dominia (vyjma Irska) a korunní kolonie (vyjma Barmy / Myanmaru a Adenu / Jemenu) jakožto administrativní jednotky, v nichž Britové vládli prostřednictvím *direct rule*. Naopak protektoráty a chráněné státy byly metropolí spravovány nepřímou (*indirect rule*) – Londýn v těchto zpravidla strategických državách nijak nezasahoval do místních záležitostí a řídil „pouze“ zahraniční politiku a obranu,¹⁸⁸ díky čemuž nebyly protektoráty zdaleka v tak pevném spojení s Británií jako ostatní části říše (kolonie a dominia) a nebyly v takové míře ovlivňovány britskou

---

¹⁸⁸ MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 152.

kulturou, právním systémem a zvyklostmi. Je tudíž logické, že se tyto državy situované především v regionu Blízkého východu nikdy nezapojily do Commonwealthu a hledaly spíše jiné formy vzájemné kooperace, například v podobě spolupráce v rámci arabských zemí (Liga arabských států).

Od zřízení Commonwealthu, který se stal později inspirací pro podobné organizace sdružující bývalé koloniální mocnosti a jejich teritoria (*Organisation internationale de la francophonie*, *Comunidade dos Países de Língua Portuguesa*, *Organización de Estados Iberoamericanos*), si Spojené království slibovalo, že mu napomůže k udržení pozice dominantního aktéra v globálním měřítku, což se nakonec ukázalo být mylným předpokladem.¹⁸⁹ Dokonce i v rámci samotného Společenství národů se z Británie stal „pouhý“ řadový člen; Spojené království na to reagovalo přehodnocením své zahraničně-politické a obchodně-ekonomické orientace a vstupem do Evropského hospodářského společenství roku 1973 (v souvislosti s ekonomickou krizí však poslední dobou sílí názory preferující vystoupení z Evropské unie a návrat ke „starému“ impériu; například *Commonwealth unification movement*). V současnosti disponují Britové jen čtrnácti zámořskými územími, jež reprezentují pouhé torzo někdejší říše,¹⁹⁰ byť vojensko-strategický význam (Gibraltar, Akrotiri a Dhekelia, Britské indickooceánské území, Falklandy) a ekonomický potenciál (Britské antarktické území) některých těchto teritorií je zcela nepochybný a nepopiratelný.

Commonwealth sice roku 1971 na konferenci v Singapuru vyhlásil své zásady a ideály (*Singapore Declaration of Commonwealth Principles 1971*), jejich dodržování ze strany některých členských zemí ovšem v praxi značně pokulhávalo, což se ale vzhledem k absenci efektivních sankčních mechanismů obešlo pro tyto státy porušující demokratické principy bez citelnějších následků (například režim Idi Amina v Ugandě). Jistý posun nastal roku 1995 díky zřízení *Commonwealth Ministerial Action Group*, která je oprávněna takovýmito zemím pozastavit členství, k čemuž už několikrát došlo. Stále se však jedná spíše o symbolická gesta, jejichž praktický dopad je diskutabilní. Budoucnost ukáže, zda je Commonwealth schopen a ochoten pokročit směrem k vynutitelnosti všeobecného respektování principů, na nichž je založen – první šanci v tomto ohledu je nedávno schválená *Charta Společenství národů*.

---

¹⁸⁹ SRINIVASAN, Krishnan. *The Rise, Decline and Future of the British Commonwealth*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, s. 157.

¹⁹⁰ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, s. 381.

Summary

The master's degree thesis "From British Empire to Commonwealth of Nations: Political and Geographical Aspects of the Transformation" deals with gradual transformation of the British Empire, one of the biggest colonial empires of all time, into Commonwealth of Nations, i. e. into a loose association of the United Kingdom and its former Dominions and colonies.

When elaborating on the topic I drew on English, Czech and Spanish monographic literature dealing with the British Empire, Commonwealth of Nations and the process of decolonization; I also made use of various original sources, as e. g. of treaties, declarations and other legal documents. Last but not least I consulted many online sources.

The thesis consists of five chapters which are further divided into subchapters. The first chapter deals in a chronological way with the origins of the British Empire and its gradual expansion in Northern and Central America, Oceania, Asia and Africa.

The second chapter pays attention to the typology of administrative units that existed within the British Empire; the biggest emphasis is given to Dominions as models of decentralised arrangement which marked the beginning of collapse of the entire Empire.

In the third part of the thesis the key period of the transformation of the British Empire into a looser association of states is analyzed, which means the events of the first half of the twentieth century, when couple of crucial documents amending the character of the British Empire were adopted (*Balfour Declaration 1926, Statute of Westminster 1931, London Declaration 1949*).

The last but one chapter focuses on decolonization of British possessions after the Second World War, which eventually led to the collapse of the British colonial Empire and enlargement of the Commonwealth of Nations.

The last chapter gives an overview of today's characteristic of the Commonwealth of Nations, namely of the aims, membership criteria and the structure of this organization.

The thesis is concluded (by means of stating of relevant political-geographical context) by summary of the gradual transformation of the British Empire into the Commonwealth of Nations; consequently the thesis endeavours to find causes of this specific process and to name common features that accompanied the transformation (these features could be found in different time periods and in various parts of the British Empire). The summary is complemented with the interpretation of how this geopolitically important process has changed political map of today's world.

Seznam zkratek

ANZAC = *Australian and New Zealand Army Corps* (Australský a novozélandský armádní sbor)

ANZUS = *Australia, New Zealand, United States Security Treaty* (Tichomořský bezpečnostní pakt)

BIOT = *British Indian Ocean Territory* (Britské indickooceánské území)

BSAC = *British South Africa Company* (Britská Jihoafrická společnost)

CAF = *Central African Federation* (Středoafriická federace)

CENTO = *Central Treaty Organization* (původně Bagdádský pakt)

CHOGM = *Commonwealth Heads of Government Meeting* (setkání nejvyšších představitelů vlád členských zemí Společenství národů)

CMAG = *Commonwealth Ministerial Action Group* (ministerská akční skupina Společenství národů)

EIC = *East India Company* (Britská Východoindická společnost)

HBC = *Hudson's Bay Company* (Společnost Hudsonova zálivu)

INC = *Indian National Congress* (Indický národní kongres)

km² = kilometr čtvereční

NAM = *Non-Aligned Movement* (Hnutí nezúčastněných zemí)

SEATO = *Southeast Asia Treaty Organization* (Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii)

Seznam použité literatury a pramenů

a) monografie

BEČKA, Jan. *Dějiny Barmy (Myanmy)*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 431 s. ISBN 978-80-7106-520-3.

BLAINEY, Geoffrey. *Dějiny Austrálie (A Shorter History of Australia)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, 251 s. přeložila Zora Wolfová. ISBN 80-7106-334-7.

BORJA, Rafael. *Liquidación del Colonialismo en América: Surge una Nueva Nación en el Caribe*. México, D. F.: Editorial Azteca, 1958, 133 s.

DUARA, Prasenjit. *Decolonization: Perspectives from Now and Then*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2008, 312 s. ISBN 978-0-415-24841-9.

FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu (Empire. How Britain Made the Modern World)*. 1. vyd., Praha: Prostor, 2007, 422 s. přeložil Rudolf Chalupský. ISBN 978-80-7260-175-2.

FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století (Histoire des colonisations. Des conquêtes aux indépendances XIIIe–XXe siècle)*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 503 s. přeložila Anna Hánová. ISBN 978-80-7106-021-5.

FILIPSKÝ, Jan; KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka; MAREK, Jan; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky.* 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 471 s. ISBN 80-7106-647-8.

HARGREAVES, John D. *Decolonization in Africa.* 3rd ed., London: Longman, 1990, 263 s. ISBN 0-582-49151-7.

HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 345 s. ISBN 80-7106-247-2.

HULEC, Otakar; OLŠA, Jaroslav. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi.* 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 656 s. ISBN 978-80-7106-952-2.

JUDD, Denis. *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti* (Empire. The British Imperial Experience, from 1765 to the Present). 1. vyd., Praha: BB art, 1999, 507 s. přeložil Zdeněk Hron. ISBN 80-7257-046-3.

KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 261 s. ISBN 80-7106-557-9.

KENNEDY, Paul. *Vzestup a pád velmocí: Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000* (The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 806 s. přeložil Miloslav Korbělík. ISBN 80-7106-173-5.

LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého východu* (The Middle East: 2000 Years of History from the Rise of Christianity to the Present Day). **1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 383 s.** přeložily Milena Pellarová, Zuzana Rousová. ISBN 80-7106-191-3.

MARSHALL, Peter James. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire.* **Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 400 s.** ISBN 0-521-00254-0.

MOODY, Theodore William; MARTIN, Francis Xavier. *Dějiny Irska* (The Course of Irish History). **3. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 499 s.** přeložili Milena Pellarová, Miloslav Korbělík. ISBN 978-80-7422-179-8.

MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie* (The Oxford Illustrated History of Britain). **Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, 639 s.** přeložili Ivo Šmoldas, Miloslav Korbělík, Michal Kalina, Jana Spurná. ISBN 80-7106-347-9.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I.* **1. vyd., Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000, 271 s.** ISBN 80-902261-4-0.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století II.* **2. vyd., Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005, 287 s.** ISBN 80-86493-16-4.

ROVNÁ, Lenka; JINDRA, Miroslav. *Dějiny Kanady.* **Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, 436 s.** ISBN 80-7106-211-1.

SINCLAIR, Keith. *Dějiny Nového Zélandu* (Oxford Illustrated History of New Zealand). **Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 373 s.** přeložili Eva Oliveriusová, Martin Machovec. ISBN 80-7106-556-0.

SKŘIVAN, Aleš. *Evropská politika 1648–1914.* [1. vyd.], **Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999, 272 s.** ISBN 80-902261-3-2.

SRINIVASAN, Krishnan. *The Rise, Decline and Future of the British Commonwealth.* **Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, 184 s.** ISBN 978-0-230-20367-9.

STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Indie.* 1. vyd., **Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 1185 s.** ISBN 80-7106-493-9.

ŠANC, David; ŽENÍŠEK, Marek a kol. *Commonwealth. Z perspektivy politické vědy.* **Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 224 s.** ISBN 978-80-7380-146-5.

ZBOŘIL, Zdeněk. *Dějiny Malajsie, Singapuru a Bruneje.* 1. vyd., **Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 387 s.** ISBN 978-80-7106-501-2.

b) dokumenty

Anglie. *Zákon o plavbě z roku 1651* (Act of Navigation 1651). 9. října 1651. Dostupné také z:

< http://www.constitution.org/eng/conpur_ap.htm >.

Anglie / Skotsko. *Zákon o spojení Anglie a Skotska z roku 1706* (Union with Scotland Act 1706). 1706. Dostupné také z:

< <http://www.legislation.gov.uk/aep/Ann/6/11/contents> >.

Anglie / Skotsko. *Zákon o spojení Anglie a Skotska z roku 1707* (Union with England Act 1707). 1707. Dostupné také z:

< <http://www.legislation.gov.uk/aosp/1707/7/contents> >.

Anglie / Wales. *Zákon o spojení Anglie a Walesu z roku 1535* (Laws in Wales Act 1535). 1535. Dostupné také z:

< <http://www.legislation.gov.uk/aep/Hen8/27/26/contents> >.

Anglie / Wales. *Zákon o spojení Anglie a Walesu z roku 1542* (Laws in Wales Act 1542). 1542. Dostupné také z:

< <http://www.legislation.gov.uk/aep/Hen8/34-35/26/contents> >.

Austrálie. *Ústava Australského svazu z roku 1900* (Commonwealth of Australia Constitution Act 1900). 9. července 1900. Dostupné také z:

< http://foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth1_doc_1900.pdf >.

Britské impérium. *Balfourova deklarace z roku 1926* (Balfour Declaration 1926). 18. listopadu 1926. Dostupné také z:

< http://foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth11_doc_1926.pdf >.

Britské společenství národů. *Westminsterský statut z roku 1931* (Statute of Westminster 1931). 11. prosince 1931. Dostupné také z:

< http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf >.

Irsko. *Zákon o Irské republice z roku 1948* (Republic of Ireland Act 1948). 21. prosince 1948. Dostupné také z:

< <http://www.irishstatutebook.ie/1948/en/act/pub/0022/print.html> >.

Irský svobodný stát. *Anglo-irská smlouva z roku 1921* (Anglo-Irish Treaty 1921). 6. prosince 1921. Dostupné také z:

< http://www.nationalarchives.ie/topics/anglo_irish/dfaexhib2.html >.

Jihoafrická unie. *Zákon o Jihoafrické unii z roku 1909* (South Africa Act 1909). 20. září 1909. Dostupné také z:

< http://en.wikisource.org/wiki/South_Africa_Act_1909 >.

Kanada. *Zpráva o situaci v Britské Severní Americe z roku 1839* (Report on the Affairs of British North America 1839). 1839. Dostupné také z:

< <http://eco.canadiana.ca/view/oocihm.32374/2?r=0&s=1> >.

Kanada. *Zákon o spojení Horní a Dolní Kanady z roku 1840* (Act of Union 1840). 23. července 1840. Dostupné také z:

<http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/PreConfederation/ua_1840.html
>.

Kanada. *Zákon o Britské Severní Americe z roku 1867* (British North America Act 1867, Constitution Act 1867). 29. března 1867. Dostupné také z:

< <http://laws.justice.gc.ca/eng/Const/page-1.html> >.

Newfoundland / Kanada. *Zákon o spojení Newfoundlandu a Kanady z roku 1949* (British North America Act 1949, Newfoundland Act 1949). 23. března 1949. Dostupné také z:

< http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1949/22/pdfs/ukpga_19490022_en.pdf >.

Organizace spojených národů. *Charta Organizace spojených národů z roku 1945* (Charter of the United Nations 1945). 26. června 1945. Dostupné také z:

< <http://www.un.org/en/documents/charter/> >.

Spojené království Velké Británie a Irska. *Zákon o platnosti koloniálních zákonů z roku 1865* (Colonial Laws Validity Act 1865). 29. června 1865. Dostupné také z:

< http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1865/63/pdfs/ukpga_18650063_en.pdf >.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska. *Zákon o britském občanství z roku 1981* (British Nationality Act 1981). 30. října 1981. Dostupné také z:

< http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61/pdfs/ukpga_19810061_en.pdf >.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska. *Zákon o zámořských územích Spojeného království z roku 2002* (British Overseas Territories Act 2002). 26. února 2002. Dostupné také z:

< http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/8/pdfs/ukpga_20020008_en.pdf >.

Spojené státy americké. *Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona z roku 1918* (Fourteen Points 1918). 8. ledna 1918. Dostupné také z:

< http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp >.

Spojené státy americké / Spojené království Velké Británie a Severního Irska. *Atlantická charta z roku 1941* (Atlantic Charter 1941). 14. srpna 1941. Dostupné také z:

< <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> >.

Společenství národů. *Londýnská deklarace z roku 1949* (London Declaration 1949). 26. dubna 1949. Dostupné také z:

<<http://www.thecommonwealth.org/files/214257/FileName/TheLondonDeclaration1949.pdf>>.

Společenství národů. *Singapurská deklarace z roku 1971* (Singapore Declaration of Commonwealth Principles 1971). 22. ledna 1971. Dostupné také z:

<http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=141097>.

Společenství národů. *Lusacká deklarace z roku 1979* (Lusaka Declaration of the Commonwealth on Racism and Racial Prejudice 1979). 7. srpna 1979. Dostupné také z:

<<http://www.thecommonwealth.org/files/35776/FileName/TheLusaka.pdf>>.

Společenství národů. *Deklarace z Langkawi z roku 1989* (Langkawi Declaration on the Environment 1989). 21. října 1989. Dostupné také z:

<http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=171727>.

Společenství národů. *Hararská deklarace z roku 1991* (Harare Commonwealth Declaration 1991). 20. října 1991. Dostupné také z:

<http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=141095>.

Společenství národů. *Akční program z Millbrooku z roku 1995* (Millbrook Commonwealth Action Programme 1995). 12. listopadu 1995. Dostupné také z:

<http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/GFSR.asp?NodeID=141096>.

Společenství národů. *Charta Společenství národů z roku 2012* (Charter of the Commonwealth 2012). 14. prosince 2012. Dostupné také z:

<<http://www.thecommonwealth.org/files/252053/FileName/CharteroftheCommonwealth.pdf>>.

Velká Británie / Irsko. *Zákon o spojení Velké Británie a Irska z roku 1800* (Union with Ireland Act 1800). 1800. Dostupné také z:

< <http://www.legislation.gov.uk/apgb/Geo3/39-40/67/contents> >.

Velká Británie / Irsko. *Zákon o spojení Velké Británie a Irska z roku 1800* (Act of Union (Ireland) 1800). 1800. Dostupné také z:

< <http://www.legislation.gov.uk/aip/Geo3/40/38/contents> >.

c) články a další internetové zdroje

BBC. *British Empire: Interactive Timeline* [online]. 2005 [cit. 2013-03-30]. Dostupné z:

< <http://www.bbc.co.uk/radio4/history/empire/map/> >.

Central Intelligence Agency. *The World Factbook* [online]. 2013. Dostupné z:

< <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> >.

Commonwealth of Nations. *StatPlanet* [online]. 2013. Dostupné z:

< <http://www.commonwealth-of-nations.org/web/StatPlanet.html> >.

Encyclopædia Britannica. *British Empire* [online]. 2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z:

< <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/80013/British-Empire> >.

Encyclopædia Britannica. *Mandate* [online]. 2013 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: < <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/361608/mandate> >.

New Zealand History. *Dominion status Gazette notice, 1907* [online]. 2012 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: < <http://www.nzhistory.net.nz/media/photo/dominion-status-gazette-notice-1907> >.

The Canadian Encyclopedia. *Durham Report* (MILLS, David) [online]. 2012 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: < <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/durham-report> >.

The Canadian Encyclopedia. *Halibut Treaty* (HILLMER, Norman) [online]. 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: < <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/halibut-treaty> >.

The Canadian Encyclopedia. *Chanak Affair* (HILLMER, Norman) [online]. 2012 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: < <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/chanak-affair> >.

The Columbia Encyclopedia, 6th ed. *British Empire* [online]. 2012 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: < http://www.encyclopedia.com/topic/British_Empire.aspx >.